

Dr. Toró Árpád

MI, SZÉKELYEK

Vallomásos jellemrajz

Sajtó alá rendezte és szerkesztette:
Murányi János

Székelyudvarhely 2000

TARTALOM

Elöljáróban

Soha fel ne add

Székely bosszú

Amit megfizetni nem lehet

Gyógyító nevetés

Adott szó

És mégis élünk

Kártyaesték

I.

II.

Utolsó előtti este

III.

Az utolsó este

Elöljáróban

Mi az, hogy székel góbé? Nem tudom.

Mi az, hogy furfangos székel? Nem tudom.

Mi az, hogy önértékes s büszke, vagy éppenséggel bosszúálló székel? Nem tudom.

Mi az, hogy bükkfejű székel? Nem tudom.

Mi az, hogy bicskás székel? Ezt sem tudom.

Hát akkor mit tudok, miről szól ez a könyv?

Ez bizony rólunk, székelokről, de anélkül, hogy azzal bölcsködnék: én most megmondom, kik vagyunk! Mert hála a Fennvalónak, mint eddigelé annyian mások, ezt én sem tudom, csak érzem. Olyanok vagyunk, mint a szerelem, amiről a világon a legtöbbet beszéltek s írtak anélkül, hogy bárki meg tudta volna mondani: mi az. Szent meggyőződés, hogy ezt soha senki nem fogja tudni megfejtani. Amelyik percben megtörténne, hogy az érzélem értelemmé alakulna át, akkor nemcsak a szerelem, hanem az általa létrehozott emberiség is megszűnne.

Nos, rólunk is akármennyit írhatnak és mondhatnak, s ez mind igaz is lehet, de nem hiszem, hogy bárki is a mi kivagyiságunkat megfejtetheti. Ebből következik, hogy én hiszek a mi örökkévalóságunkban.

Ebben a könyvben is eme hitemről próbáltam tanúságot tenni akkor, amikor arcaink, lelkeink egy-egy vonását próbáltam megragadni. Hogy mennyire sikerült, nem tudom, mert ez is pillanatról-pillanatra változik, s így a kép nem lehet más, mint öröklétünk pillanatfelvétele. Egy-egy szálkája csak annak az Úr által nekünk ácsolt - nagyon keskeny - gerendának, amelyen nap-nap után úgy kell megküzdenuk a Sorssal, hogy le ne essünk róla. Ezért a mi ilyenén való küzsdölődésünk-nyüszkölődésünk több, mint művészet: csoda!

Elöljáró szavaimat itt hamarjában be is fejezem, mert másként még magam is „góbéságom” áldozata leszek - ilyen is van! - azáltal, hogy ha részletesen elmondom, miről lesz szó a továbbiakban, az olvasni vágyó azzal teszi le a könyvet, hogy már mindent megtudott, s így nem érdemes azt megvenni. Ezzel ő távozik - tele bukszával -, én pedig üres zsebbel ülhetek azon, amin csak akkor jó üldögélni, ha az alatta levő nem a gondok köveiből van eszkarálva.

Ez utóbbi mondatból még azt hihetné valaki, hogy holmi anyagi nyereségért vagy éppenséggel valami dicsőségféléért írtam azt, amit írtam. Nem! Mert ha ezekre gondolnék, nem tudtam volna papírra vetni azt, ami a belsőmet úgy feszegette, hogy ezt a szelepet ki kellett nyitnom.

Hála Istennek, úgy érzem, sikerült eleget tennem annak a lelki kényszernek, amely arra ösztökélt, hogy megmentsek valamit - szokásokat, szavakat - abból a korból, amely immáron a sír szélére került, s velünk, az utolsó tanúkkal nemsokára feledésbe tűnik...

A szerző

Soha fel ne add

Nagy Zsiga jobb nevet nem is találhatott volna ki ennek a korcsmának, mint a Gondúzó, mert ez valóban az volt. Ide jártak az oroszhegyi székelyek elkergetni minden bújukat-bánatukat. Ez általában sikerült is, különösen akkor, ha Hucsi János hegedűje is segített ebben. A többit pedig úgy elkergette otthon az asszony, hogy sokszor csak hetek múlva hozta ide megint a férfiakat a soha el nem űzhető gond, ami a leghűségesebb társa itt ennek a népnek. Állandóan ott ül a nyakán, s ha néha-néha enged is egy kicsit a szorításból, azt csak azért teszi, hogy vagy elfáradt vagy beleszunnyadt. Holnap biztosan fölébred, s újból elkezd nyüszkütölni a székelyt.

Örökös ez a harc kettejük között, mert hát a székely sem hagyja magát. Ha a gond teljesen szabadjára engedné, akkor ő veszejtené el saját magát, s már rég nem volna itt a Hargita alatt. Dehát ha az Isten pont ide tette le, akkor az erős élni akaráson kívül valamit még kellett, hogy adjon. Adott is egy olyan csavaros eszet, amilyen több nincs a világon, s amit ha nem jó felé csavarint, akkor még ő maga is úgy belégabalyodhatik, hogy attól jár koldulni.

Szerencsére ez ritka. Itt a mondás, hogy „*Aki másnak vermet ás, maga esik bele*” nemigen válik be, mert ha ő azt valakinek megássa, akkor az általában bele is esik. Kicsi nép a székely, az ellenség nagy, s azt csak önmagával tudja megveretni. Hogyan? Hát ez az a titok, amit ha valaki meg akar fejteni, akkor ő maga is áldozatul eshet. Ezért jó, hogy csak úgy, szórakozásból azt ne próbálja meg senki. Ez az a valami, amit mások furfangnak és zsenialitásnak szoktak nevezni, s aminek lényege, hogy ne én fáradozzam és ássam ki az ellenségnek a vermet, hanem vele ássatom meg, saját részére. Így a végén nemhogy haragudna, még hálás is lesz, ha esetleg segíték kimászni belőle.

Ennek ékes példája az az eset, amit Üknyédi János beszélt el a minap. Azért csak a minap, mert ameddig a változás¹ be nem állt, s el nem űzte az „illetékeseket”, mármint a milicistát és az erdészt, nem lett volna ildomos erről beszélni.

- Na de, hála a Fennvalónak, ezek az idők mintha lejártak volna. Azért mondom, hogy mintha, mert itt csak az az egy biztos, hogy semmi sem biztos. Tehát nem árt az óvatosság. Viszont az ügyben érdekeltek soha ide vissza nem térnek, ez holtbiztos, mert meghaltak. Az egyik itt, a másik valahol egyebütt. Most is csak azért mondom el, hogy mindenki tanulja meg belőle, ami reá tartozik: aki itt született, innét soha meg ne futamodjon, mert akármilyen futó lehet, egyszer úgylis utoléri az, amitől menekülni akart, s akkor neki vége. Itthon pedig ha szembeáll, még győzelemre is van remény. Ha nem lenne, akkor mű biztosan nem vónánk itt. Márpedig itt vagyunk, az szent. Az idegen pedig, aki ide bé meri tenni a lábát, jól jegyözze meg, hogy velünk nem lehet vickiózni: a fegyvernél is van nagyobb úr, mégpediglen mű, akik itt születtünk, s itt élünk ezen a Földön.

Amikor ezt mondja, úgy kihúzza magát, hogy egy fejjel mindenkinél magasabbnak látszik, s úgy megveti a lábát, mintha a Sorssal való döntő küzdelemre készülne. Amikor látja, hogy mindenki figyel, lassan visszaereszkedik, megsimogatja lecsüngő bajuszát, amely alatt egy ujjbegynyi szivar úgy jár egyik százugtól a másikig, mintha valaki kergetné. Sok cigaretta kergetőzhetett eddig ott, mert a bajuszának az alsó fele olyan sárga, mint a tyúkvirág. Egyet köhintforma, s azzal folytatja.

- Az úgy vót, hajják-e, hogy Mihály komával elmegyünk fáé. Jó istenösön meg is rakjuk a szekeret. A maradék pálinkát megisszuk, falunk valamit, s közben várjuk, hogy jó szürkület

¹ változás = az 1989. decemberi fordulat

legyen. Amikor az beállt, mű elindultunk. Jó szekér fa vót, met sokszor még ostorral is kellett riasszam-öszökéljem a lovakat, hogy a kátyúba belé ne ragadjanak. Jó öreg este vót, amikor elérjük a falu végit. - No, ez jól sikerült komám - lököm oldalba Mihályt... amikor a ház sarkától kilépik Tódor, az erdész, s kéri a bárcát. Én úgy kotorásztam a zsebembe, mintha elé akarnám venni azt, amit tudtam, hogy nincs. Ő is jól tudta ezt, methát ő kellett vóna adjon engedélyt, s nem adott, pedig kértük. Milyen üdők es vótak, hajják-e?

Itt egy kicsit megállt, mintha a szivarcsutika is elfáradt volna, ott kucorgott mozdulatlanul a szája sarkában:

- Hajdec, gyertek a milíciára!

- Nem vót amit tenni, pedig eleget istenkedtünk neki, nem engedett. Bé is húzassuk a fát. Hát kijő Jonuc is, az őrmester, akit nagy szeretettel üdvözl az erdész, s azután összekacsintanak. Már tudtam, hogy egyhúron pendülnek. A száját nagy pökhendien leereszti úgy, mintha azon gondolkozna, hogy taposson úgy rá két ilyen szarra, hogy a csizmáját össze ne mocskolja. - Lerakni. - mondja, s azzal az erdészsel bémennek a házba. Hát általában a felrakás a nehezebb, de most, itt inkább tíz szekeret megraktam vóna, olyan nehezen ment a lerakás. Amikor nagy ímmel-ámmal leraktuk - azt hiszem, lestek az ablakon -, kifut az erdész, s azt mondja: - Befelé! - Bé is menyünk. Ők leülnek egy asztalhoz, amin egy pisztoj hevert, hogy nagyobb nyomatékot adjon az ügynek. Mű úgy álltunk Mihály komámmal, mint béka a kígyó előtt, behúzott nyakkal, összecombolyodva. Ezek úgy peffeszkedtek, mintha az övék volna a világ. Úgy kezdtek szidni, hogy bár még a felit sem értettem, de az is több vót a soknál. Meg is berzenkedett bennem valami tiltakozásféle, de amikor a pisztojra néztem, úgy visszaültem, mint a kotlóstyúk a fészkére. Hiába, most övék a hatalom. Egyszer csak egy papírt vesz elé az erdész, s azt mondja: - Ezer lej büntetés.

„Hijnye, az anyád... hát nem elég, hogy a fát elvettétek, most még fizessük is ki?! Ezer lej nagy pénz, legalább két szekér fa ára. Honnét, ha nem tudunk lopni?” Hirtelen eszembe jutott, hogy valaki azt mondta: ezekkel lehet egyezkedni.

- Nincs pénzünk, szegény emberek vagyunk. Nem lehetne valahogy másképpen?

- *Nu se poate*: nem lehet - mondja, de én abból ahogy mondta úgy vettem ki, hogy mégis lehetne, s egyből rátértem a tárgyra:

- Két liter pálinka - mondom, amire úgy felszökik, mintha tövisbe ült vóna.

- Két liter? Nem szégyellik magukat, így akarnak megvesztegetni! - No, majd ő ellátja a bajunkat ezért!

„Hm, jól elszóltam magam - gondolom -, ez még béteszi az ajtót.” Hirtelen mint a villám, az a gondolat futott át az agyamon: vajon nem az adag kevés-e, s azért csinálja az eszit. - Négy liter s egy tyúk - fut ki a számon. Jól eltaláltam, met egészen megszelídültek-forma, néznek reánk, s majd egymásra. Nem szólnak, de látom, hogy most a tyúk körül van a hiba, met hát az csak egyedül van, s ők pedig ketten.

- Két tyúk - erősen bizonytalanul ejtem ki a számon, met Annát véltem megjelenni, ugyanis a tyúkok hozzátartoznak. „No, megegyeztünk” gondolom, amire odanyújt egy valamit - jegyzőkönyv lehet -, hogy írjam alá. Nézem: ötszáz lej van ráírva. - Másképp nem lehet - mondja. Megértettem: az állam elvtárs is meg kell kapja az ő részét. Kijövünk, de kedélyileg erősen legatyásodva mentünk hazáig. Hogy ezt helyrehozzuk, bevágtunk egy félliter pálinkát, ami nemcsak a kedvünket, hanem az eszünket is úgy felhangolta, mintha tíz szekér fát sikerült vóna a sajátunkból ellopni.

Ami aztán úgy is lett, met úgy beléjöttünk a táncba, hogy csak minden második szekér fát kellett bévinni a milíciára, s a pénzbüntetés is elmaradt. Igen ám, de mind elhordtuk a pálinkát, s a tyúkok is úgy megfogyatkoztak, hogy alig maradt három, s az is kakas nélkül. Mihálynál is ez volt a helyzet, methát felit ő állta. Mitévő legyenek? Ennek immá vége, ez így tovább nem mehet. El is kezdek keseredni-forma, eladdig, amíg egyszerre föl nem ötlik az agyamba valami, amit csak a jó Isten küldhet, amikor azt hisszük: minden elveszett. Ezt pedig teszi azért, hogy bebizonyítsa: nincs veszve, csak aki elereszti magát s elcsügged. Ezt jól jegyezze meg mindenki magának!

Erre olyan sűrű lett a levegő az egész Gondúzóban, hogy vágni lehetett volna. Üknyédi János pedig akkorát sóhajtott, hogy belerezdült a lámpa, s mintha egy óriási követ mozdított volna meg, amit a többi történet elmondásával kell lehangosítani, úgy eresztette ki a szavakat magából:

- Ha ez így megyen, Mihály, akkor mahónap se cú, se pú, itt valamit tenni kellene.
- Itt egyéb nincsen csak az erdő, János.
- Én azt jól tudom, s azt is, hogy csak ott lehet valamit kezdeni. Igazából kezdeni, met az egész áldott télen nem mertünk arra járni.
- Ejsze még az utat se kapnánk meg - s huncut kacsintásféle futott ki apró szempillái között.
- Gyere legalább nézzünk széjjel.
- Mennyünk, de jól tudod, hogy oda szekérrel kimenni nem szabad. Most még a gombát s a kukujzát is le kell adni az államnak.
- Én azt tudom, de aki mer, az nyer.
- Hát legyen úgy.

Másnap kora hajnalban, amikor éppen csak pirkadt a Hargita tetején, elindultunk. Már úgy kívántuk, hogy valósággal haraptuk a drága havasi levegőt. A lovakat nem kellett sokat nógatni, egy troppba mentek, s közben olyanokat puffogtattak, hogy majdnem leestünk a szekérről.

(Nofene, - jegyzi meg valaki a hallgatóságból - életötökbe nem szagoltatok elég lófingot.)

- Én azt nem is azért mondtam - veri vissza János -, hanem, csak hogy jobban példázzam a dógot. Szóval, amire jól kivirjadt, fönn voltunk a Kalibás-kő alatt. Jól belaktunk, s jó komótosan megraktuk a szekeret, de úgy, hogy még egy fogpiszkáló sem fért vóna reá. Egyet jót nyugodtunk, met úgy gondoltuk, üdő van bőven, met csak estefelé kellene kikerülnünk az erdőből. Mikó úgy számítottuk, hogy már elindulhatunk, hát elindultunk. A nagyoldalon szerencsésen bé is ereszkedtünk. A lovak megfűjták magukat, s aztán neki a Vigyázónak. Szerencse, hogy ojan lovaim vannak, amijenek - úgy kiveti a mellét, hogy a gombok leszakadtak volna a lájbijáról, de éppen nem volt begombolva -, s úgy kivittek a tetőre, mint a pinty. Ott fenn megálltunk, hogy jól szemügyre vegyük a terepet, met tudjátok, hogy onnét az egész tájék minden része jól kivehető. Ahogy itt szemlélődünk, egyszer csak Mihály meglök a könyökével, s alig hallhatóan azt kérdi, hogy látom-e?

- Mi a fenét? - kapom föl a fejem.
- Ott, ahajt a nagy bokron túl.
- Az, ha nem egyéb, embör - mondom, s erősen figyeljük a mozgó alakot.
- Az a - böki oda Mihály -, s ha jól nézem, akkor éppen az erdősz.
- Ő-e, te?

- Az ő!

- No, hadd el, met ha bé talál jönni az erdőbe, akkor én a nyavalyával kitöretem.

- Hát azt hogy?

- Még nem tudom, de valamit kieszölök, amíg ott lesz az ideje.

Erősen törtem az eszem, s már-már a fene kezdött enni, ahogy Tódor közelődött az erdőhöz. Egyszer csak, mint a villám, úgy vágott belém. - Megvan! - Meg-e? - Meg! - S a mi, te? - kíváncsiskodik Mihály. - Az olyan, hogy a végén még hálás is lesz a disznyó, meglátod, csak gyere készüljünk fel a fogadására. Öncsd ki a szénát a durgából² s hozd magaddal. - Jó, jó, de most már mondd meg, min töröd a fejed?

- Én most mán semmin, met minden készön van. Idefigyelj jól, met ha elszarjuk a dógot, akkor nekünk kecc. Emlékszel-e arra az istentelen nagy hangyabojra, amelyikben akkora hangyák vannak, mint egy kisebbfajta lótetű? No, abba fektetjük belé ökemét. Csak arra ügyejj, hogy amikor én a lepedőt reáhajítom, te azt a kötéllel hamar csavarintsd reá. Közben egy szó nem sok, de még az se jöjjön ki a szádon, s arra ügyejj, hogy a nyakánál is kösd meg a lepedőt, de ne szorítsd meg erősen, met megfojlik. No, most gyere.

Elejibe mentünk, s egy fa hátánál meghúzódtunk. Amikó az atyafi odaért, egy szempillantás alatt reávettem a lepedőt a fejire. Komám rácsavarintotta gyorsan a kötelet a nyakára is, de csak annyira, hogy kor megvakul. Kezit-lábát esszekötöztük, de ezzel még nincs vége, met én megeresztettem a nadrágszíját s a gagyáját, hogy jól odaférhessenek a hangyák, ahová kell. Beléfektettük a hangyabojba, a kötél végét odaakasztottuk a hangyabojból kiálló fához, a pus-kát es odaállítottuk, s azzal usgyi, úgy otthagytuk, mint Szent Pál őket annakidején. Vissza-mentünk a szekérhez, ami egy hajításnyira vót ide s elszíptunk egy szivart. Aztán tovább nem szarakodtunk. Mihálynak elmondtam a taktikát, ami ezután következik, met ez a leglénységősebb az egészben. - Idehallgass - mondom - az amikor meghallja a szekérzergést, úgy elkezd kiabálni, mintha herélnék. Mi erre a jajveszékölésre odamenyünk, a többit te bízd reám. Én beszélök, te csak egy-egy odavaló szót ejcs, s hümmögjél mintha sajnálkoznál.

Úgy es történt. Ahogy közeledtünk, már távolról hallottuk, hogy: jaj, váj, segítség, segítség! Amikó elég jól megközelítettük, hogy már a mű beszédünket es meghallotta, a lovakat megállítám, s jó hangosan, hogy az illetékos es hallja, odaszólok Mihálynak: - Hallod-e te, azt hiszem, hogy ott valami szerencsétlenre ejsze réádólt a fa, azért ordít a segítségért. Gyere hamar nézzük meg.

Úgy tettünk, mintha futnánk, hogy a segíteniakarásunk ezzel is kimutassuk.

- No, komám, gyere láss csodát, met én még ilyent nem láttam.

- Vajon kinek az esze járhatta ki? Nem mondom, okos embör lehetett, erősen haraguhatott, hogy ilyen halálra ítélte.

- Jó, hogy erre jövének, met ha nem, akkor ennek itt ma kámpec.

- Vajon ki lehet?

- Ki lehet? Hát nem látod a katonabakkancsáról, s ott ahajt a puskájáról?

- Te! Hát akkor ez Tódor?

- Ez ő.

Mire megszólal: - Én vagyok, én! („Jó, hogy te vagy, s nem én” - gondolom.) Segítsenek, az Isten megfizeti!!

² durgából = ponyvavászon

- Ő meg, de jó lenne, ha te is adnál valamit.

- Én igen, akármit.

- Nekünk nem kell akármilyen, hanem esküggyl meg, hogy tölünk a fát többet soha el nem veszed.

- Én esküszöm.

- No, jól van, - mondom, s közben arra gondoltam, hogy nem kéne-e azt is megfogadtatni, hogy erről aztán sehol egy szót se, de nagy hirtelen valami azt súgta, hogy ennek hagyjak békét, mert ezt ő biztosan nem fogja soha eldicsekedni. Oldozás közben még annyit mondtam:

- Lássá-e, erdész elvtárs, ha mű és olyan szar emberek vónánk, mint maga, akkor most itt-hagynánk a hangyáknak, de mű nem vagyunk bosszúállók.

Ahogy azt mondtam, Mihály szinte elkacagta magát, szerencsére visszafojtotta. Amikó levettük a fejiről a lepedőt, a két szeme úgy ki vót guvadva, s úgy nézett ránk, mint a béka a kocsonyából. A segge, mint két veres cipő, s a családi herkentyűje akkorára dagadt, mint egy magnak való uborka, tele fölmérgezett hangyával, mert ott a bojba ahogy fetrengett, úgy felidegesedtek a hangyák, hogy alig tudtuk lepallani róla.

Fölfektettük a szekérre, s hazaindultunk. Azt, hogy mikor tudott a fehérnéppel valamit csinálni, nem tudom, de hogy velünk többet nem foglalkozott, az biztos.

Így vészeltük át az üdőt, aminek azt gondoltuk, soha vége nem lesz. S lássák-e, ennek is vége lett?!

Csak a reménységet nem szabad feladni soha!

Székely bosszú

- Azt, hogy mikor s hogyan került a székely a Hargitára, senki se tudja. Egyesek szerint a legelső nagy földosztáskor, az örökké nyugtalan természete miatt tiszta kitolásból adta az Úr neki ezt a földet. Mások meg úgy tartják, hogy azt akarta bizonyítani az élheterlen népek előtt, hogy íme, még itt is megél a székely. Mi ezt bé is bizonyítottuk, az szent. De én úgy gondolom, hogy nem is Ő, hanem valami beosztottjai csinálták a háta mögött az egész ügyet, s mire Ő észrevette, már nem volt amit csináljon, mert ha egyszer valahova a székely letette a lábát, az ott azonnal gyökeret ver, s csak ha kitépik tövestől lehet másfelé tenni. Dehát ezt az Úr nem akarta, innen is látszik, hogy Ő nem is tudott a dolgról. Azt, hogy aztán a későbbiekben miért hagyta ennyire magára, még csak sejteni sem lehet. De a történeteket megbánta-forma és megpróbált segíteni az ügyön. Mégpediglen úgy, hogy két dolgot adott neki: az egyik az a fufangos ész, amelynek segítségével minden emberi teremtmény eszén legalább három lépéssel túljár. A másik pedig ez a drága fenyővíz, lelki feredőnek.

Közben, amíg ezt mondta Zetelaki András, olyan élvezettel nézte a fenyővízzel telt futuckót, hogy kicsi harcsabajusza versenyt remegett az üvegszéli gyöngyszemekkel. Ezt az arcát csak akkor lehetett még látni, amikor a puskájáról s a vadászatról mesélt. Mert olyan szenvedélyes vadász nem volt a környéken, mint ő. „Puskával születtem, s úgy ismerem a Hargitát, mint a cigánypurdé az éhínséget” - szokta mondani, s úgy átszellemült ilyenkor, mintha nem is ezen a földön volna. Annál inkább a földön láttam, amikor egyszer megkérdeztem: miért kéri mindig ugyanazt a poharat. Furcsán elsötétült az arca, apró szemei úgy elbújtak dús szemöldöke alatt, mint vadnyúl a bokorban, s halkán, fájdalmasan, nyomatékkal csak annyit mondott: „mert pohár s asszony mindenkinek külön jár!”

Többet nem szólt, de mintha egy nyögésszerű sóhajtásfélét hallottam volna, aminek helyébe egyből kiürítette a poharát s azzal távozott.

Sokáig nem értettem a mondás okát s lényegét, s nem tudtam azt sem, hogy mit takar Zetelaki András két arca.

Csak jóval később jöttem rá. Egyrészt Zetelaki András egy-egy olyan szavából, amit úgy köpött ki, mint a savanyú vadalmát. Másrészt Burján Péter, a Félfulú (mert háta mögött mindenki így hívta, ugyanis az egyik füle többől hiányzott, amit a nálunk megszokottnál hosszabb hajával akart eltakarni, de hát ami nincs, azt nem lehet elfedni, s így maradt rajta a „Félfulú” név), ha a kelletténél többet lenyelt a fenyővízből, öklendezett fel néha egy-egy foncsikát³ abból, ami volt, illetve, ami a füle körül történt. Így állt össze az a történet, amit itt elmondok.

Október volt, a nagy szarvasbőgés ideje. A szarvastehenek csordába verődve, egy-egy tisztáson várták vágyuk beteljesülésének örömét, amit a bozótban rejtőzött bikák hörgő bőgéseikkel ígérettek. Zetelaki András számon tartotta őket, s el tudta pontosan sorolni, hogy melyik sűrűben hány nyolc-tízéves bika van. Bármennyire is ismerte, mégis az egyik nap olyan példányt pillantott meg - valóban csak megpillantott, mert ahogy félig kilépett a sűrűből, gyorsan visszahúzódott - de ez is elég volt ahhoz, hogy megállapítsa az állat rendkívüliségét. Ahogy meglátta, mint a szerelem szokta, úgy gyötörte őt is a közelebbi megismerés vágya. Sokszor ült lesben, de többet nem sikerült szemügyre vennie. Igaz, hogy az otthoni sok dolog miatt csak estefeléken tudott leselkedni.

„Ma olyan az idő, hogy újra megpróbálom”, szökött agyába a gondolat, és amire a végére ért, úgy döntött, hogy most két napra megy, s azalatt biztosan előkerül a „csodaszarvas” - ahogy

³ foncsika = darabka

magában nevezte. Péstelgette⁴ korábban is az asszonynak, de igaziból a mai napig nem mert előrukkolni. Mostanra olyan erőt vett rajta a szenvedély, hogy többé nem tudta uralni, s mint határozatot egyből az asszonya elé is terjesztette. S szinte valami jóleső érzés futott át rajta, amikor az asszony részéről az ellenállás kisebb volt, mint amire számított.

- Hiába, ahogy telik az idő, mindinkább összeszokik az ember - gondolta, amíg a felesége tarisznyált. Még új kapcát is tett a fenyővizes üveg köré, egyrészt, hogy az el ne törjön, másrészt, hogy legyen mivel kicserélje a másikat, ha átázna a csizmája.

Hátára vetette a tarisznyát, a puskát, s elindult. A kutya elkísérte a kapuig, de onnan visszaküldte mondván: - Neked most itthon a helyed, ügyelj az életre - amibe beletartozik minden élő és élettelen, ami a kapun belül van. A kutya kelletlenül, de visszaindult a tornác felé, ahonnan Anna még utána integetett.

A vadászösztöntől hajtott lábai úgy vitték föl a hegyre, hogy a négy-ötórás utat észre sem vette. Végig csak a csodaszarvas járt az eszében.

Amikorra felért, mintha minden megváltozott volna. Az eddigelé kék égen furcsa fekete felhők kezdtek kergetőzni, s az erdő először csak sejtelmesen suttogott, majd erősen furcsa békételen zúgásba fogott, amit néha olyan fájdalmas csend szakított meg, hogy még a pogány szívéből is imádságot fakasztott volna. Zetelaki András jól ismerte ezt a vihar előtti helyzetet, éppen ezért idejében behúzódott a kalibába, s meggyújtotta a tüzet. Mire a tűz meggyúlt, a felhők úgy leereszkedtek, hogy a puliszkafőző üstbe belelógott a lábuk, s hirtelen olyan sötét lepte meg a Hargitát, mintha éjjel lett volna, pedig a Nap még legalább két lépésre lehetett a látóhatár fölött.

Leült, egyet húzott a fenyővízből, ahogy eddig szokta, de most mintha valami furcsa sejtelen kapott volna benne is lángra, s elkezdte volna égetni a szíve táját. Először csak a szíve egyik sarkát, majd az egészet, s a lelke olyan szegeletét kezdte megvilágítani, ami addig hideg és sötét volt. Mind Csuri Péter járt az eszében, aki sokszor kelekótyának tetette magát, úgy mondta meg az igazat. Utoljára, ahogy ott a becsali-csárdában féldeciztek, nagy sunyin neki is odavetette: „Vigyázz, nehogy amíg te ott fent vadászol, itthon az asszonyt kilőjék alólad!” Akkor elkacagták, s a Csuri heccelődése el sem jutott a tudatáig. Most azonban mind mélyebbre-mélyebbre fúrta magát a gondolat, s egyszerre csak kétellyé nőtte ki magát. Eleget hessegette el magától e furcsa érzést, de az úgy ült, úgy kapaszkodott a lelkébe, mint a sas körmei, amelyek annál mélyebbre ásnak, minél inkább el akarják üzni. Egyszer csak azon vette észre magát, hogy a csodaszarvas helyét mindinkább a kételkedés nyavalyái foglalják el. Csuri mondása mellé mind újak jelentkeztek, mintha egyik fiazná a másikat. Burján Péter is az utóbbi időben a vadászat vélt örömeiről beszélt, pedig mostanig csak gúnyolódott a vadászokkal. Vajon nem vetett-e újra szemet Annára, mint legénykorában, s őt most vadászni küldené, hogy ezalatt próbálkozhasson?

De igazában Anna legutóbbi viselkedése kezdett a velejéig marni. Soha ilyen könnyen - nem is könnyen: szívesen - még nem egyezett bele a vadászatba. Máskor még egy délutáni kiruccanásért is okvetetlenkedett, most pedig a kétnapos vadászat sem váltott ki semmiféle ellenállást. Ahogy ott a tornácon állt, valahogy abban is volt valami szokatlan. Máskor addig integetett, míg el nem takarták a fák, most csak egyet intett, s azzal bement.

Csak ült és méginkább töprengett. Anna utóbbi szeretkezéseiben is talált valamit, ami nem olyan volt, mint régen. Ezelőtt inkább az asszony kezdeményezett, mostanában mintha kelletlenül lett volna az egész. Fáradtnak mondta magát s úgy tűnt, hamar át akar esni a dolgon.

⁴ péstelget = utal rá, kerületi a szót

Amíg így pajmolódott⁵ vagy inkább már töprengett, a kezdeti kételkedés szelíd madarai úgy elvadultak és elszaporodtak, hogy azt érezte, széttépik. Többé nem tudta elűzni e vadakat, s fájdalmában szinte fölajdult. Nagyon becsapottnak érezte magát, a szép tervei olyan messze kerültek tőle, mint a Nap, amely már régen leszállt a hegyek mögé. A leszálló sötétség s a kinti - de főleg a benne dúló vihar - olyan fekete forró szurkot keverték a lelkébe, amelytől többé szabadulni nem tudott. Közben a tűz is kialudt, s egyszer csak úgy érezte: hideg fut végig a hátán. Az ördög kételyébresztő, hidegvizes ostorcsapásai arra kényszerítették, hogy elinduljon megtudni a legrosszabbat: a valóságot.

Úgy ismerte a csapást az erdőben, mint szél a rongyosruhán a lyukakat, mégis sokszor csak botorkálva tudott lépkedni: a sűrű sötétben saját magát is alig kapta meg. Tövis szúrta, ág tépte, de észre sem vette: a kételyek mostanra már fájdalommmá nőttek ki magukat. Nem tudta volna eldönteni, mi fáj jobban: a becsapás asszonya részéről, vagy emberi méltóságának meggyalázása. Talán az utóbbi! Saját magát érezte sárba taposva. Őt, aki senki előtt meg nem alázkodott. Nem bántott ő soha senkit érdemtelenül, de adósa sem maradt soha senkinek. Nem kereste a veszélyt, de nem tért ki gyáván előle, ha az vele szembejött. Efféle gondolatfoszlányok suhantak át az agyán. Időnként nagyokat dobbantott, s szájából értelmes szavak helyett nyögésre emlékeztető hangok szakadtak ki.

Tompa kábulatban ért el a kertkapuig, s csak Buksi, a kutyája térítette magához azzal, hogy keresztbe állt előtte, s a máskor válláig szökő állat úgy lapult, hogy majdnem átesett rajta. Félre is rúgta, s úgy vágta hátra a tornácajtót, hogy az nagyot jajdulva kiszakadt sarkából. Mégis, mintha félt volna valamitől, úgy lopakodott az ablakhoz. Bent sötét volt, csak a gerendán járt táncot a kályhából kiszivárgó gyermekláng fénye. Csend volt. Halálos csend. Csak a szíve zakatolt erősen, nem akart félni a helyén, s mind a torkát kereste, hogy kijöjjön.

„Nincs semmi, én számár, hogy elbolondítottam magam” - futott át agyán egy lidércke gondolat, de talán át se szaladhatott egészen, olyan hirtelen szólt be a házba: - Hé, Anna, aluszol-e? Nyisd ki az ajtót! - Odabenn mintha mocorgást hallott volna, de nem volt biztos benne, ezért újra beszólt, most már erősebben, s hangja inkább parancs, mint kérés volt. Bent-ről, nagy nyüzsgölődés közepette, megszólalt az asszony: - Jövök, csak csizmát húzok. - Igen, máskor nem kellett csizma, mezítláb szaladt az ajtóhoz. Most viszont - s csontos öklét az ajtóra emelte, de mielőtt ráütött volna, az ajtóban megcsikordult a kulcs.

Ott állt előtte a máskor ágymelegét ráölelő asszony: mozdulatlanul, magatehetetlenül, remegve, mint béka a kígyó előtt, s közben valami hangféle hagyta el a száját, aminek értelmét nem lehetett kivenni, de nem is figyelt rá Zetelaki András: égő szemei mást kerestek. Most még Anna örökké fölingerlő mellét sem vette észre, pedig úgy kandikált ki a válláról lecsúszott hálóing alól, mint a félig eltakart Hold báránnyelűk mögül. Most más érdekelte: a bűnjel. „Ó, bárcsak ne lenne semmi!” úgy futott át agyán egy vigasztalóféle reménysugár, mint villám a fán. Ő lenne a világ legboldogabb embere, s akkor... akkor úgy magához ölelné azt az asszonyt, hogy..., de csak eddig jutott a csalóka gondolat, mert valami furcsa dolog ütötte meg a tekintetét: az ágy - amit az asszony csak félig szokott megvetni - most egészen meg volt vetve, s rajta két párna erősen összegyűrve.

Nem szólt egy szót se, a remegő asszony mellett oldalt lépett, s válláról levette a puskát. Az ágy és fűtő közti láda felé nézett. Nem kellett sokat nézelődni: egy csizmát vett észre. Egy csizmát, amit férfi szokott viselni, de a férfiak közül sem akárki. Ezerráncú csizmája a faluban csak három embernek volt, közülük egyik a komája, Burján Péter. Ilyen nagy csizmát csak ő viselt, azért mondták régebben, hogy nagylábon jár, de egyszer megjárja.

⁵ pajmolódik = vívódik, tépelődik

Úgy elszédült, hogy egy pillanatra meg kellett kapaszkodnia: szeretett volna elszaladni a valóság elől. Önmarcangoló érzések téptek a lelkébe: miért kellett neki most hazajönni? Talán jobb lett volna a kétely, mint ez a mostani bizonyosság.

A megtartó, az a remény: ő most ezt törte össze. Bár sohase tudta volna meg az igazat.

Csak állt, mintha ő követett volna el valami nagy bűnt, s talán még az asszonyra is sajnálkozva tekint, ha a csizma fel nem dől. Ez a kis zörrenés most olyan erővel hatott, hogy fölrezzent, s mintha az előbb nem is ő lett volna, olyan sziklakeményen állt töltött fegyverrel a kezében, amelynek csöve az ágy alá nézett. Jobb lábával olyant dobantott a padlóra, s úgy kiáltotta a „gyere ki komámat”, hogy a lámpa megingott a gerendán, és egy nagy lobbanás után majdnem kialudt. Burján Péter - ismervén a komáját - nem várta meg a második parancsot, előmászott, s úgy állt ott, mint félig vedlett féreg: fölül csórén, s a gatyáját is egyik kezével kellett tartania, hogy le ne csússzék, mert korcából - valószínűleg a szerelmi dulkodásban - kiszakadt a kötő.

Se szó, se könny, ott áll Anna és Péter a végtelennek tűnő másodpercek tetején, a semmibe kapaszkodva, amikor megdörren - mert annak hatott - Zetelaki András hangja:

- Anna, a disznóölő kést vedd elé!

„Uram Isten! Hát legalább löne agyon” - a beletörődés és kívánság keveréke futott át a Burján Péter agyán. Nem, Zetelaki András nem lesz gyilkos! A halál kevés. Az csak egy pillanat. A rusnya és csúf élet viszont több, mint a halál. Eddigél is sokszor mondta, tudhatná az asszony.

Anna megtántorodott, s a kasztenhoz támo lygott, amelyben a kések álltak.

- Na, most légy legény, komám, válassz: a füled vagy az életed?

Megölted a boldogságomat, csúffá tettél a falu előtt, hát most visszaadom a kölcsönt.

A férfi felegyenesedett, megcsillant előtte az élet reménye. Nem szólt, mert nem tudott. Annál inkább tudott és szólt Zetelaki András:

- Anna! - inkább kiáltott, mint szólt - többől levágod az egyik fülét!

Az asszony, mint esztét vesztett, állt egy pillanatig, majd reszkető kezével valósággal bekapaszkodott a fülbe, amely a késsel együtt hullott a földre.

A kutya megbámulta a véres húst, de nem nyúlt hozzá. Mire a gazdája az udvarra lépett, már ott vonított égre szegezett szemekkel, ahol a szétszakadozott viharfelhők között, egy tenyérnyi tiszta égi-kék közepén, a Hargita fölött felragyogott egy csodálatos csillag.

András elindult a csillag irányába. Amint baktatott, fönt, a kalibája felől fájdalmasan hörgött föl egy csordától elvert bika.

A hangja után ítélve éppen a csodaszarvas lehetett...

Amit megfizetni nem lehet

„Igaz, hogy hosszú volt a tél s kemény, úgy megette a tűzifát, mint a farkas a bárányt, még nyoma sem maradt, de megérte. Ennyi edényt még sosem csináltam egyszerre, no, de aztán az mind olyan, aminek hasznát veheti akárki. Valódi korondi káposztásfazék! Hát ez ne kelle-ne?! Vizeskorsó, egyrésze csicsös, virágcserepek minden nagyságban, ennél jobb piaci áru nem kell. Igaz, hogy a falu jórésze már nem foglalkozik effélékkel, valami művészi nyava-lyákat csinál mindenki. Így még annál jobb! Legalább nagyobb lesz a kereslet az enyimek irányába.”

Így morfondírozott Anti, ahogy rakta a szekérre egy tél verejtékes munkájának gyümölcsét. Minden edényt még egyszer megnéz, megforgat, mintha most adná a védjegyet: „valódi korondi”. Nincs is azokban hiba, mert amikor csinálta nem a pénzre, hanem a töltelékes káposztára, az üdítő vízre s a vérvörös muskátlira gondolt, s úgy csinálta, hogy különbül nem lehetett volna.

Néha még mozgott is a szája, s nagyokat szagolt az odaképzelt töltelékes káposztából, úgy beleadta minden érzését.

Szürkületre be is fejezte a pakolást, hogy idejében lefeküdhessen, mert reggel korán kell felkelnie. Enni vetett a lovaknak s azzal bement, hogy vacsorázzanak. Júlia az asztalt terítette, s a felesége éppen a puliszkát keverte, amikor belépett. - No, rendben vónánk, hajnali négykor indulunk, ha minden jól megyen - mondta, s közben asztalhoz ültek, ahol a tojásos kolbász ellegetése⁶ közben Júlia még egyszer elmondta, hogy milyen bűtort szeretne, s kikötötte, hogy kecskelábút ne, mert azt ő nem szereti. - Pedig jó lenne valami kecske-féle -, huncutkodott Antika nagy jókedviben, mert őt is magukkal viszik, hogy lásson világot, s tanuljon valamit. A két kisebbik játékért s cukorért nyáskálódott⁷. - No, ne regnáljatok⁸, meglesz, csak feküd-jetek le immá, mert hanem itt ér a reggel - mondta a gazda, s azzal a lefekvéshez készült.

Lefeküdt, de aludni nem aludt. Nem azért, mintha attól félne, hogy nem ébred idejében, hisz megszokta már. Szinte percnyi pontossággal ébred; hanem mert egész éjjel a holnap piaci járt az eszében, s állandóan számadásokat csinált: ennyi edény ilyen áron ennyi pénz, olyan áron... Csak felkelés előtt egy órácskányival szenderedett el, amikor már nagyon elfáradt az agya, no, meg aztán, megkapta azt az árat, amely a gond kövét lehengerítette a szívről: ütötte a széle a hosszát. Egyet nagyot sóhajtott megkönnyebbülten, s elaludt. Rövidet, de jól aludt, mert a száján kicsordult a nyál.

Elég is volt: úgy érezte, hogy jól kialudta magát. Különben is azt tartotta: inkább egy kicsi, de jó, mint egy nagy, de hitvány. Gyorsan felöltözött, s felkeltette az illetékeseket: mármint a feleségét és Antikát. A gyermek segített befogni a lovacskákat, s közben rágyújtott egy serdülő fűttyre, amiért mindjárt meg is szólította az apja: - Hallgass el, mert még azt hiszik, hogy félek, s azért fűttyülök, vagy hogy megbolondultam, mert ennek a te fűttyödnek se híme se háma. Ebből a rászólásból most szintén a jókedv lába lógott ki, ami kiderült abból is, hogy amint döcögtek a Kalondán lefelé, az öreg hangosan elkacagta magát.

- Hát te mit csinálsz, Anti? - kérdi a felesége megrökönyödve.

- Én biza semmit: ülök, s avval hallgatok.

⁶ ellegetés = eszegetés, falatozás

⁷ nyáskálódik = hízelegve kér, követel

⁸ regnál = kunyerál

- Hallgatsz a nyavalyát, hát kacagsz! Ejsze nem tudod?
- Én kacagok? Jaj, igen!
- No, ne jajgass, hanem mondd meg, min kacagtál?
- Én azon, - megpödrötte a bajuszát, hogy addig is meggondolja, vajon el merje-e mondani az asszonynak - hogy Sütő komám a tegnap milyen beteg volt.
- S azon mi kacagni való van?
- Azon-e? Hát az, hogy úgy ölte a hányinger, mint lakodalmas kutyát.
- S te ezt kacagod?
- Dehogy, a fenét. Hát azt, hogy azt mondja Sütő koma, aki egész éjjel mulatórozott, hogy tudod-e, te Anti, hogy milyen a házaselet? - Én nem - mondom. - Hát az olyan, mint a másnapos hangulat, érted-e? Sokszor kínozza az embert a hányinger.
- S te erre mit feleltél?
- Én semmit.
- Hát miért?
- Mert csak most jutott eszömbe a felelet.
- S az mi?
- Az az, hogy tényleg hasonlít, csak ezt nem lehet kihányni.

Szerencsére nagyot döccent a szekér, s gyorsan meg kellett nézni, hogy nem történt-e valami baj az edényekkel, s így elmaradt az asszony felelete, mert ha nem...

Tarka tervekkel s jó kedéllyel érkeztek el a város széléig, amikor Antika is előkészülődött, hogy lásson valamit, mert hát azért jött. Helyet is cserél az édesanyjával az apja melletti ülésdeszkára, s nagyban nézelődik. Egyszer csak megszólal:

- Édösapám, mi az a nagy épület ott?
- Nem tudom - szólt az apja.
- Hát ott mit preckelnek állandóan? - mutat a szökőkút felé.
- Tudja a kutya, én nem.

Így folytatódik a beszéd, amikor megszólal az anyja:

- Hadd el, Antika, ne mind kérdezősködj.

Mire Anti hátraszól: - Hadd el asszony, hisz így tanul a gyermek.

Így érnek fel a piacra, ahová jókor megérkezvén, kiválasztják a legmegfelelőbbnek gondolt helyet, közel a bejáráthoz.

Szépen lepakolnak, elszortírozzák az edényeket, mindegyiket a saját fajtájához: fazék-fazék mellé, korsó-korsó mellé. Mikor az megvan, Anti megmondja nekik, hogy minek mennyi az ára, úgy, ahogy az éjszaka átgondolta, s azzal elmegy megnézni, hogy van-e „konkurencia”. Kis idő múlva jókedvvel tér vissza, mert csak egy helyen van valami cseréphuncutság, de korondi fazék az nincs, s így biztos a jó vásár.

Telik az idő, tódul a sok nép, de alig akad egy-kettő, aki megkérdezi, hogy adják a virágcserepeket, és ezek közül sem vásárol senki. Igaz, hogy mind nadrágos emberek jönnek-mennek inkább, s ezek tölteletes káposztát nemigen főznek, se szilvaíz. Le is nézi őket emiatt Anti.

A cserépkorsót meg igazán csak a falusi ember használja. „Pedig ha tudná ez a városi nép, hogy mennyivel jobban áll a víz benne, mint az üvegben, de hát nemcsak hogy jót nem esznek, még buták is” - morfondírozik Anti. Ha pénze volna, sajnálná is őket, de így önmagát kezdi sajnálni, s a gond mind jobban kiül az arca barázdáira, főleg amikor délután már elkezd bomlani a piac.

Szájára húzza nagy harcsabajuszt, elszontyolodva gubbaszt, s azon gondolkodik, mitévő legyen? Várja meg a jövő keddet? Akkor több lesz a falusi ember, mert nagyvásár; vagy menjen faluról-falura, mint a cigányok?

Ahogy így üldögélnek szótlanul, a gond alatt meglapulva, egyszer csak valami nótaféle üti meg a fülüket. Odanéz, s hát három nadrágos alak közeledik. „Jókedvük van, elsőnapos hangulat” - gondolja Anti, s ügyet se vetne rájuk, ha egyik oda nem szólna:

- Mennyi az egész hóbelevansz, öreg?

- Én csak darabonként adnám - szól Anti gúnyosan.

- S darabja?

„Nono, gondolja Anti, hátha bár egy-két darab elkel.”

- Öttől-nyolcig, melyik milyen.

- Itt az ára az egésznek, ne piculázzunk! - s azzal odaszól a többieknek:

- Cseréptánc, srácok!

- Jöjjön, Mancika, magáé az első parti.

Anti csak akkor veszi észre, hogy az egyik nadrágba valami fehérnépféle van belebújva, ami abból is kiviláglik, hogy sokkal nagyobb a farcsuka, mint Karcsinak, aki fizetett, és elől is peckelődik két domborulatféle.

Beugranak a fazakak közé hárman, két perc alatt szétrúgják az összes edényt, s utána „Csáo, tata!” kiáltással továbbállnak.

Antinak a pénz még ott a markában s tudja, hogy több van, mint amennyire számított. Mégis szájában keserű nyál gyűl össze, amit foga között ki is sercent. Arca egyre borúsabb, pedig Antika vígan szól oda:

- No, édesapám, megvan a jó vásár, mét nem örvend neki?

Az öreg végignézi a cserépdarabokon: „Ezeket töltött káposztának csináltam, ezek szilvaízes fazakak lettek volna, azokba a virág kellett volna nyíljon” - s könnytől párás szemmel visszaszól Antikának:

- Met van, amit pénzzel nem lehet megfizetni, fiam!

Gyógyító nevetés

Szükségyszerűség és divat ölelkezik össze abban az igényben, amit korunk embere támaszt a különböző nyugtató- és feszültségcsökkentő gyógyszerekkel szemben. Szükségyszerűség, mert a jelen emberének versenyfutása az idővel elkerülhetetlenül kisebb vagy nagyobb mértékben neurózist szül. Divat, mert sokszor a gyógyszeres kezelést nem igénylő emberek is nyugtatókat használnak, csak azért, mert a szomszéd is használja, s talán hozzátartozik „modernségünkhöz”.

Bármi legyen is az ok, ijesztően megnőtt a gyógyszerfogyasztók száma. Ideális gyógyszer nincs, ezért keresték és keresik az orvosok azt a gyógymódot, amely mellékhatásmentes és gyógyhatása megegyezik, sőt nem egyszer felülmúlja a drága készítményekkel elért eredményeket. Így került a gyógyítás tárházába a ma már nélkülözhetetlen gyógyfürdő, gyógytorna, gyógyzene és még sok egyéb.

Szerény megfigyeléssel én is szaporítani szeretném ezeket. Nem új dologról van szó - ezt bizonyítja az a régi kínai bölcs mondás is, mely szerint „ha humor, nevetés nem volna, kipusztulna az emberiség”. Hogy mennyire igaz szószerint ez a mondás, nem rám tartozik, de hogy a gyógyításban a nevetés mit jelent, régen csak sejtettem, ma már biztosan tudom.

Sejtettem attól a perctől kezdve, amikor mint ötödéves orvostanhallgató rokonszenveztem egy beteg kislánnyal. A kislány az én kórtermemben feküdt, így nap-nap után találkoztunk és elbeszélgettünk a betegségeken kívül másról is, majd hogy szerelemmé nem nőtte ki magát a viszony. Egyszer azonban pár napig valami komoly ok miatt nem mentem fel a klinikára. Néhány nap múlva sietve mentem a kórterembe s nem gondolván az addig történt változásokra, anélkül hogy szétnéztem volna, gyorsan az ágy szélére ültem. De abban most már nem a kislány, hanem egy idősebb nő feküdt. Olyan reménykedve nézett rám, hogy nem tudtam bocsánatot kérve otthagyni, hanem szóba elegyedtem vele. Hamar észrevettem, hogy nemcsak szervi, hanem idegbeteg is, és hogy felvidítsam, elmeséltem, miként kerültem az ágya szélére. A néni feledve minden gondját, akkorát nevetett, hogy az ágy beleremegett, s a végén azt mondta: „Nem adhatott volna senki olyan gyógyszert, amitől olyan jól érezném magam, mint ettől a nevetéstől”.

Aztán hosszú évek múltak el, s bár mindig szerettem, ha kórterembe léptemkor a betegek mosolyogva fogadnak, mert úgy éreztem, hogy így jobban gyógyulnak, a sejtelem meggyőződéssé akkor érett, amikor szeretett testvérbátyám epekővel a sebészetre került. Betegsége miatt olyan elkeseredés vett erőt rajta, hogy alig lehetett szavát venni, s a félelem okozta feszültséget semmiféle gyógyszerrel nem sikerült megszüntetnem.

Ami nem sikerült nekem a gyógyszerekkel, az könnyen sikerült a két betegtársnak: Imrének és Elek bácsinak. A történeteket, állításom igazolásán kívül, azért próbálom részletesen leírni, hogy hátha elolvassák olyanok is, akik bátyáméhoz hasonló helyzetben vannak s a történet elolvasásakor megszabadulnak feszítő gondolataiktól. Ha ez csak részben is sikerülne, akkor állításom igazolt s a fáradtságomat megérte.

Megfigyelésem egy délben kezdődött, amikor hangos kacagásra léptem a kórterembe. Az addig kétségbeesett, szomorú bátyám minden gondját feledve, a nevetéstől a hasát fogja és mutogat Imrére, aki a szomszéd ágyban többszörös oldalbordatöréssel, félülő kényszerhelyzetben feküdt s a korondi székelytől megszokott furfangos mosollyal nyugtázta a sikert: éppen az alábbi esetet mesélte volt, amelynek megtörtént voltára meg is esküdött.

Történt pedig az eset Máréfalván akkor, amikor ő ott erdész volt. Valamit dobolással közhírré tesznek a faluban, amit a nagyothalló, de még fiatalos anyós nem ért meg. Felvilágosításért a menyéhez fordul, aki ravaszul azt mondja: „Azt hirdették, hogy azok az özvegyasszonyok, akik fejük mögé tudják tenni a lábukat, férjhez mehetnek”. Nem sok idő múlva szalad a kicsi unoka: „Édősanyám jöjjenek, mert Nannyót a csűrben a kutyák megkezdtek.” Szaladnak, s hát az anyós lábait feltette a nyaka köré, de levenni nem tudja, s ott hempereg fölesúszott szoknyában, nem éppen szalonképes és kényelmes, de annál nevetségesebb helyzetben.

A történet Elek bácsit sem hagyta közömbösen: ezideig csak akkor dugta ki kopasz fejét - aminek a természet olyan külsőt kölcsönzött, hogy csak rá kellett nézni, s nem lehetett mosolygás nélkül megállni - a pokróc alól, ha komája a szomszéd kórteremből átjött vigasztalódni, de a halk, tömondatokban való értekezésüket senki sem értette, csak ők ketten. Most pedig, hogy Imre elbeszélése lerántotta a gond leplét róluk, Elek bácsi odaszól igazi farkaslaki módra a barátjához - aki az övére hasonló műtetre várt, nevezetesen meg kellett válnon férfiassága jegyének felétől: „Látod-e Feri, te kímélted, s a tiéd es odakerül, ahova az enyém, de én legalább használt dolgot teszek le, te pedig addig kímélted, amíg elsovadt”.

Mindenki kérdőleg nézett Elek bácsira, aki értett a nézésekből, s mindjárt hozzá is tette: „Még a törvényre is voltam miatta, s méghezza a húgom ellen vallottam”. Itt egy kicsit megállott, vizsla szemei fölött összehúzta gyéres szemöldökét, erősen maga elé nézett, majd kis idő múlva nagyot sóhajtott - mintha évtizedek porát sikerült volna lefújnia egy történetről: szemöldökét visszaeresztette helyére, szája köré úgy rendeződtek a ráncok, mint amikor a sírást hirtelen nevetés váltja föl, s aztán folytatta:

- Az úgy volt, hajják-e, hogy én biza a feleségem mellett többek között - s itt széles tenyerével végigsimította a bajusza hegyét - szerelömért rendösön eljárógattam a régi szeretőmhöz. Jól es ment a dolog, mindaddig, amíg a húgom valami nyavalyáért essze nem szólalkozott evvel a fehérnéppel, s tudván, hogy én sutyiba odajárok, le nem kurvázta. No, ne félj, annak se kellett több, becsületsértésért béperelte a húgomat, aki, hogy állítását igazolja, ingöm adott föl tanúnak. „No, Elek, most légy okos, mert itt a baj nem is egyes, hanem kettős, vaj hármas, met ha beismeröd a dógot, akkor vége a szeretődnek, s ott van a feleségöd, aki most eccer reád húzza a vizes lepedőt. Ha nem ismeröd bé, akkor kecc a húgodnak.”

Most megcsavargatta hosszúkás fejét, s többször megvakarta halántékát, s úgy tett mintha most törné a fejét a megoldáson, aztán egyet huncutul kacsintott:

- Megvan! - mondtam vaj egy heti gondolkodás után, ami alatt még a szivar sem esött jól. Kihúztam magam, a bugyillárist a pénzzel bétettem a zsebömbe, s avval bémenyek a tárgyalásra, ahol az ellenfeleken kívül jócskán volt hallgatóság is. Ott vótak a komáim is, s biztos azt gondolták: „No, most az egyszer te es megjárod, Elek.” A feleségöm nem képviseltette magát. Ő otthon készült a fogadtatásomra, ha netalán ne...

Föl es olvassák a vádat, s avval megkérdik húgomat, hogy fönntartja-e az állítását? Egy kicsi reményféle csillant meg előttem, hogy hátha kibékülnek, de ő kihúzza magát, mint a győztes kakóca a ganyé tetején, s úgy vágja oda, hogy ő biza fönn. Én úgy éreztem magam, hogy lekerülök a pad alá amikor ezt mondta s megtódva azzal, hogy én vagyok a koronatanú. Sokfelé jártam, hajják-é?, de az inamot még ilyen gyenge reszketősnek soha nem éreztem, mint most, amikor ingöm szólított a bíró. Olyan csend lett a teremben, hogy ejsze még a sírban sincs olyan, a színöm is furcsa lehetett, mert azt mondta a bíró: - Ha nem érzi jól magát, üjjön le. - Hát hogy az Isten tüzibe éreztem vóna jól magam, amikor mind fehérnépeket láttam forogni a fejem körül, s kiváltképpen a feleségöm hadonászott, amitől hirtelen olyan erő kereködött belém, hogy állva tudtam maradni, s legszívesebben elfutottam vóna innét, de hát felelni kellett a föltett kérdésre, ami valahogy ilyetén-formán hangzott:

- Volt-e viszonya ezzel a nővel? - mutatott a bíró a régi szeretőm felé, akire rápillantottam, de úgy, hogy a szemem sarkából a húgomat is láttam, aki most még peckesebben ült a padon.

- Nekem soha, bíró úr! - feleltem röviden, s avval leültem. Nem mondom, én úgy izzadtam attól a három szótól, hogy még a gagyám es vizes lett. Ahogy dörzsölözök a padban, fél-szemmel az ügyfelekre pillantok: a húgom úgy összekottyant, mint ősszel a szilva, Juli pedig úgy feszített, mintha most ítélték volna oda neki az ártatlanság nagydíját.

A tárgyalás hamar véget ért, a húgom kapott ötszáz lej pénzbüntetést a rágalmazásért, s őt terhelte kétszáz lej perköltség is. Amikor mentünk kifelé, Juli hálásan odakacsintott felém, én pedig odasomfordáltam a húgomhoz, s a zsebébe csúsztattam hétszáz lejt, s azt mondtam: mennyen fizessen ki mindent, s fogja be a száját. Nos, megvolt a családi béke, a vesztes tulajdonképpen én voltam, de a falu szája bé volt kötve, a húgomé is, akinek megmondtam: ügyeljen, mert ilyen legény, mint Elek, nemigen van, de többször én sem fizetők a szájáért. Nem es fizettem a más szájáért, de a magaméért eccer még igen.

Eccer, amikor a szénégetésből hazajövet elérve Udvarhelyre, úgy kezdett viszketni a kereset a zsebünkbe, s száradni a szám, hogy komámmal ilyenösen a „Szabó Károly”⁹-ba álltunk meg, ahol kicsi idő múlva kedvünknek olyan nótabélése lett, hogy zúgott belé a vendéglő. Úgy látszik, hogy sem a hely nem volt megfelelő a nótára, se a nóta a helyre, mert nemsokára a rendőrségen találtuk magunkat. Ott pedig rövid teketória után tudomásunkra hozták, hogy százötven lej ellenében hazamehetünk, de csendben. - Jól van - mondtam, - de egyszer enged-jék meg, hogy kinyitott ablaknál es elénekelhessük a nótánkat. Látták, hogy nincs akivel vitatkozni, meg es engedték, ejsze ötszáz lej érőt es énekeltünk, met a végén úgy bérekedtünk, hogy még szólni sem tudtunk hazafelé, nemhogy énekeltünk vóna. Otthon pedig, amikor a feleségöm elkezdte a mondókáját, megmondtam: írja le egy papírra, amit akar, s reggel jó tiszta fejjel elolvasom, met most úgy se értök egy szót se. Azt, hogy béfejezte-e, nem emlékszőm, de reggel írás nem vót, helyette a fejemen vagy két nagy gusa éktelenkedett, amiről jónak láttuk mind a ketten a feleségömmel együtt nem szólni egymásnak...

Ezek hallatán megszólal a sarokból egy rozsdásképű fiatalember, aki eddig olyan néma volt, mint a kásás vackor a fűben, s csak onnan lehetett róla tudni, hogy néha úgy föl-fölrotyogott, mint a szilvakatyó vagy puliszka megkeményedés előtt:

- Hát Elek bácsi jól elintézte az ügyet, nem úgy mint én. Met én rusnyán megjártam.

- Nofene, ejsze magának is vót valami efféle ügye?

- Ennél csúfabb. Ingöm itt egy hónappal ezelőtt sérvés miatt megóperáltak.

- Talán nem sikerült?

- Dehogy nem, még igenis jól, met amikó mentem haza, megkérdeztem vala a doktortól: szabad-e hancúrozni az óperáció után, met hát erőst kezdett fogni a kangörce. Azt felelte: - Amennyit csak bír, de óvatosan, s lehetőleg az asszony legyen felül. Az asszonynak sem kellett soha sok biztatás, met ő is ki vót éhezve az effélére.

- Az jó, met az azt jelenti, hogy nem járt félre - veti közbe Elek bácsi.

- Ezek szerint nem. No, mü neki es fogunk az új módszer szerint s jól es esett, de eccer az asszony úgy reám talált ereszkedni, hogy azt hittem a nyavaja kitör. Meg es lett a végeredmény, met kiújult a sérvésem.

- Hát maga meg es érdemli, ha nem tudja, hogy ilyenkö örökké kell figyelni a fehérnépnek a szemit, met az amikor elhomályosodik, akkó neki teljesen elmenyen az esze.

⁹ Szabó Károly = egykori közkedvelt vendéglő Székelyudvarhelyen

- Hát én ezt jól tudtam, csak az vót a bökkenő, hogy az enyim hamarébb elhomályosodott.

- No, akkó haggya el, egyet se búsuljon, met egy ilyen fuvarozás egy sérvést megér, met az operációval sokmindent meg lehet gyógyítani, de az effélét csak így. Ezt nem pótolja semmi - s közben olyat sandít a szemeivel, hogy egy szempillantás alatt mindnyájunkon átvillan az, amiért még sérvet kapni is érdemes.

Szikurkányi¹⁰ csend után, amit megint Elek bácsi tör kettőbe, s közben úgy kihúzza magát mint kakas a ganyédombon:

- Sok mindent sejtek, de egyet biztosan tudok, az pediglen az, hogy a legjobb hüvelyes vete-mény a fehérnép. Nem hiába mondják: pendej viszi a gatyát.

- Ez így es van - veti közbe Imre -, mert amikor a gagya tüzet fog, akkor az a legerősebb eszet is égeti, s az csak a tűzoltásra gondol. A baj akkor lesz, amikor az teljesen elég, mint az a szomszédomé, akinek a felesége elmondta, hogy a férje, ameddig reáfekszik, elfelejti, hogy mit kellene csinálnia.

Egy pillanatra jéggé fagyott csend, amelyben mindenki a maga jövőjét szerette volna kifürkészni, aztán olyan kacagásban olvadt föl, mintha cirkuszban, s nem kórházban lettünk volna.

Én pedig arra gondoltam, vajon lesz-e valaha is egy olyan gyógyszer, amelyik ilyen hatást tud kifejteni és helyettesíteni tudja a humort, a kacagást. Nem hiszem. Az velünk együtt születik, s ahogy a lelkünk fészkeből ki talál szállni, abban a pillanatban elfoglalja helyét a halál.

Humor, kacagás nélkül nincsen élet.

A nevetés gyógyító erejébe vetett hit adta kezembe a tollat, arra biztatok mindenkit, hogy amikor beteglátogatóba megy, a virág és csokoládé mellé vagy helyette - még olcsóbban is megússza -, vigyen egy jó vicclapot, vagy egy olyan könyvet, amelynek olvasása nevetve gyógyít. Hogy melyek ezek? Sajnos ilyent nemigen ismerek. Én a receptet megírtam, most pedig a „gyógyszerészeken” - a humoristákon - a sor, akik nem is kell sokat törjék a fejüket: az igazi humort népünk sorsa szüli, s így ők csak össze kell szedjék azt, ami értékes gyógyszer.

¹⁰ szikurkányi = pillanatnyi

Adott szó

Nálunk a visszafizetés a becsület, s nem a bosszú dolga. Azért is írom meg az alábbi történetet, mert a velünk foglalkozók ilyen vagy olyan szándékkal szeretik összekeverni a kettőt.

Balázs Mártont nagyon jól ismertem. Szépszál ember volt: magas, de nem lékmány¹¹ hanem egyenes növésű, szíjas izmú. Mikor megkérdezték, hogy nőtt ilyen nagyra? mindig azt felelte: a Hargita fától tanulta.

Furcsa módon kezdődött az ismeretségünk. Egy tavaszi nap kora hajnalán, amikor éppen pitymallott az ég, valaki megveri az ablakot, s csak annyit mond: egy legényt megszúrtak, s azzal el is ment. Bár nem volt ritkaság az efféle itt, olyan még nem történt, hogy nő hívjon segítséget.

Gyorsan felöltözöm, s a nagy sárban felcaplatok a rendelőbe, amely elég jó hajításnyira volt. A váróterem, amely hasonló alkalmakkor mindig tele volt kísérekkel, most üresen tátongott. Bent a rendelőben egy nagydarab véres legény ült a kanapén, s mellette egy szépszál olyan pirospozsgás arcú leány, amelyet csak a csiki hajnal tud pingálni az égre. Megvizsgálom a legényt, akinek a jobb mellbimbója fölött levő szúrásból jócskán patakozott a vér. Szerencsére az erős mellizom és a borda úgy felfogta a bicska hegyét, hogy az nem hatolt be a mellkasba. Ebben közrejátszott a védekező jobbkeze is, amelyről hiányzott a kicsi ujj, és amit a leány a Marci zsebéből kotorászott elő. - Érzéstelenítőt - mondom a nővérnek, mire Marci úgy kihúzta magát, hogy most még a valóságnál is nagyobbnak látszott, s azt mondja: - Nem! ennyit egy legénynek ki kell bírni! - s Magdára nézett, akinek arcán az aggodalom helyét valami büszke huncutság foglalta el. Ahogy ránk pillantott, abból könnyen ki lehetett olvasni, hogy Marci igazi legény, de ő sem akármilyen leány, mert ez miatta történt.

Amikor a sebeket elláttam: - Egy ujj híjával megvolnánk - mondom Marcira sandítva, aki alig hallhatóan csak ennyit mond: - No, hadd el, Károly, met ezt visszakapod!

Bár halkán mondta, de olyan súlya volt a szavaknak, hogy azt hiszem, lábunk alatt még a padlódeszka is behajlott.

Magára húzza a kurtiját, s egyedül megy, mert már éled a falu, s nem akarja, valaki is észrevegye, hogy őt megszúrták. Még azt találnák hinni, hogy gyáva, márpedig itt az megbocsáthatatlan bűn. Magda visszamarad, nehogy együtt meglátva őket, még az „anyámasszony katonája” bélyeget is rásüssék, mert akkor ezzel itt a legény tovább nem élhet.

Ahogy Magda az ablakon át figyelni elmenni, látom, hogy valami nagy dolgot akar lehangosítani a lelkéből, de ehhez nincs elég ereje. Én ezt megsegítendő, capit¹² teszek a gond köve alá, s egyetlen kérdéssel megmozdítom, mire az úgy elindul, hogy csak akkor állt meg, amikor Magda nagyot sóhajtott, jelezvén, hogy most már megkönnyebbült:

- Az úgy volt, hogy Károly csapogatta-forma nekem a szelet, amit én lehet, hogy bé is fogok, ha közbe nem lép Márton. Mondanom sem kell, ahogy ő megjelent s feléjem kihajította a hálóját, még csak nem is fickándoztam, úgy kifogott magának. Egy szó mint száz, a kifogott szeretője lettem, s így ott ülhetett nálam vizitába, ameddig akart. Sokszor ott volt éjjelig. A fene tudja, el sem álmosodtunk soha. Most is ott kuncogtunk a második kakasszóig, ami éppen hajnal előtt szokott lenni. A harmadikat mostanig soha nem várta meg, a másodikra

¹¹ lékmány = hajlott, girbe-görbe

¹² capi = fagörgető csákány

mindig hazament. Nem tudom, de most úgy belefeledkeztünk egymásba, hogy a hajnalt jelentő harmadik kakasszó is ott érte. Én, nehogy édesanyámék észrevegyék, nagy lassan kikísértem az ajtón, s éppen le akartam dőlni, amikor valaki megkopogtatja az ablakot, s azt mondja: „Immá a szeretőddel csinálj, amit akarsz, ott van a kútnál.” Én egyből felismertem Károly hangját, s tudtam, hogy valami nagy bajt csinált, mert erősen haragudott Mártonra, amiért a keziről leütött. Kiszaladok a kapun, s látom, hogy Márton erősen véres. - Mi van? - kérdezem, mire ő csak annyit mond: - Gyere, nyomd el a sebet! Rá is nyomtam vagy két zsebkendőt a mellkasára, de akkor veszem észre, hogy a keziből is vérzik. Gyorsan visszafutottam, leszakítottam egy jó darab gyócsot, ahogy tudtam, bépókáltam, kartón fogtam, s irány a rendelő. Ennyi vót az egész, a többit már teccik tudni...

* * *

Nagy hó volt, s olyan hideg, hogy szinte érezni lehetett a csillagok didergését. Még a farkasordítás is megfagyott a levegőben, s olyan tiszta csengéssel gurult bé a Hargita oldalán, mintha ezüstpénzt vernének egymáshoz. „Ez a jó erdőlkő üdő” mondja a csíki székely. Csak arra kell vigyázni, hogy a csizma s a kenyér meg ne fagyjon. Ezért kell jó posztósutu¹³ a csizmára, s a kenyeret ezért kell a ló oldalára kötni, ott melengeti az állat teste, s így nem fagy meg, csak esetleg a karéja.

Egy ilyen nap estéjén lépett be hozzám Balázs Márton, akit már jó ideje nem láttam. Úgy tűnt, ahogy ott állt, mintha egy kicsit meg akarna görnyedni, s a halántéka tájékára is felakadtforma az elforgácsolt évek egy-egy ezüstsínű szilánkokcskája. Ott állt az ajtónál szótlanul, csak a kezében levő báránybőr sapkáját szorította, de azt úgy, hogy ha az a régi gazdáján talál lenni, fájdalmában biztosan felbéget. A megjelenésből láttam, hogy valami nagy baj kell legyen, ami így erdőlkő ruhában, s ilyenkor ideűzte.

Meg is kérdeztem, baj van? Ő csak annyit mondott: - A. - Gyorsan vettem a hóbeleváncomat, mert tudtam, hogy amikor a székely még a „z” betűt sem teszi az „a” után, hogy abból „az” legyen, ott nekem kell azt kiegészíteni. Nem is szóltunk egyetlen szót sem, de nem is lett volna sok idő, mert Márton úgy megriasztotta a lovakat, hogy azok percek alatt a rendelőhöz vitték a bakszánt.

A rendelőben egy erősen véres férfit vetköztetett a nővér. Az első pillantásra föl sem ismerem, ami nem is csoda, mert a különben mindig jókedvű, pirospozsgás arcú Gidró Károly most olyan volt, mint a megcsámporodott¹⁴ tej: fehér és összement. Gyorsan perfúziót állítottunk be, s hozzáláttam a seb ellátásához. Egyetlen szúrása volt, amelyik a jobb alsó kart félig kettészelte, a hegye a nyaki nagyerek mellett a csigolyáig hatolt. Amire a vérzéscsillapításnak és sebelvarrásnak a végére értem, a vérkeringés is helyreállt.

- Nagy szerencséje volt - mondom.

- Az - feleli, s hogy hű legyen önmagához, még annyit hozzátesz: - Csihányba se igen üt a ménkü.

Ezzel már tudtam, hogy baj nem lesz, elindultam, hátra hagyva, hogy értesítsék a feleségét. Ezt meghallván, úgy szökött fel, mintha megégették volna a fenekét:

- Azt már nem! Én még nem felejtettem el, hogy hol lakom, ejsze csak megkapom az ajtó kilincset.

Ebben benne volt minden: a kérés is, a parancs is.

¹³ sutu = papucsféle

¹⁴ megcsámporodott = megsavanyodott

- Jól van - mondom, mire az előbbi szikrázó tekintetét valami megnyugvásféle foglalja el. Sokmindent föl lehetett volna még fedezni ebben a nézésben, de a bosszúnak még csak nyomát sem.

Ameddig én bent viaskodtam a „kaszással”, addig Márton egy félfutballpályányi helyen úgy letapodta a havat, hogy sikolázni lehetett rajta. Fölkászálódttam mellé a bakszánra, de nem szóltam egy szót sem. Pedig erősen fúrta az oldalamat, hogy mi történhetett? De vártam, hogy magától elkezdje. A szemünk sarkából addig nézegettük egymást, amíg egyszer csak megszólalt. Nagyon mélyről, s nagyon nehéz lehetett, mert alig tudta kihengeríteni száján:

- Megél-e?

- Meg - mondtam, s ezzel mintha egy eldugott patak gátját szakítottam volna át, úgy megeredt belőle a szó.

- Régen nyom ez az adósság!

- Az a régi Magda-ügy?

- Az.

- Hát annak van legalább tíz éve.

- Tizenkettő, mert a leányka most tizenegy.

- S azóta nem felejtette el?

- Van, amit soha sem lehet elfelejteni, legfeljebb csak félretenni, addig, amíg eljő az ideje. S ennek éppen most jött el. Soha sem készültem rá, met ez nem bosszúállás. Ez csak egy adott szó, egy megígért adósság visszafizetése. Én akkor megígértem, emlékszik-e a doktor úr?

- Én jóligen. Dehát mostanig?

- Eddig elkerülte egymást az útunk, de most nem lehetett félrefarolni. Ott fönny az erdőn én mentem, s ő jött.

- Dehát nem lehetett volna egymást kikerülni?

- Dehogynem, lett volna neki is, s nekem is egy-egy mellékutunk. Idő is lett volna, mert már távolról is felismertük egymást, de úgy látszik egyikünk sem szeret, csak az egyenes úton járni. Úgy mentünk egymással szembe, hogy még a szemünk se rebbent. A lovak is érezhettek valamit, met úgy feltartották a fejüket, mint amikor farkast neszelnék. Ejsze még horkantottak es, de én ezt nem hallottam, úgy előre szegeztem a tekintetömet. Amikor esszeértünk, egyszerre szöktünk le a szánról, s a bicskával egymáshoz vágunk. Úgy látszik, én fürgébb vótam, met előbb eltaláltam. Láttam, ahogy a keziből kiesik a bicska, balkezével a nyakához nyúl, s utána oldalra dől a hóba. Mire a lovakat megfordítottam - met nem vót kedvem továbbmenni -, látom, hogy a hó körülötte elkezd erősen pirosodni. Egy kicsit lamentáltam magamban, hogy mitévő legyek? Ha itt hagyom, akkor vagy elvérzik, vagy az Isten hidege veszi el, de mindenképpen vége. Különben ő sem hagyott ott akkor, hanem beszólt Magdának. Hát én sem lehetek alábbvaló gyilkos, ezét megfogtam, s föltettem a durgában¹⁵ levő szénára, s egyvág-tába hoztam bé ide. Ennyi vót az egész, a többit mán tudja a doktor úr... - mondta, s akkorát sóhajtott, hogy még a lovak is belerebbentek.

Olyan megkönnyebbültnek láttam, mintha valami nagy kő alól szabadult volna ki. A szeme sarkából a bajuszán levő zúzmarára két tiszta csepp ereszkedett, ott himbálózott egy darabig, aztán gyönggyé fagyott.

¹⁵ durga = ponyvavászon

Néztem őt s a hófödte kicsi székely házakat, amelyekben már csak imitt-amott égett a petróleumlámpa, jelezvén az életet.

És amíg mentünk, egyre azon gondolkoztam: vajon van-e a világon még egy ilyen nép, mint az enyém?

És mégis élünk

Ma még mintha a Napnak is korábban kellett volna felkelnie, olyan bíborvörösre dörzsölte álmos szemének fehérjét, a keleti égboltot. Igaz, nemsokára félfenékkel olyan hetykén ül a Hargita tetején, hogyha nem kapaszkodik jól, akkor biztosan leszédül s behengeredik az oldalon. Dehát ettől nem kellett tartani, mert időtlen idők óta mindig ezt csinálja.

Erősen nagy szenvedély hajthatja azt, aki ilyen korán fölmege a Hargitára, s ott is oda, ahová csak a kivételezetteknek van joga még csak járni is, nem hogy horgászni.

A minap ilyenfajta-féle kényszer vett erőt rajtam is, és hogy kiélhesse magát, egyenesen a Küküllő kis ágának a fejébe, az eredéshez üzött. A vízcsobogáson kívül, még csak levélrezzelés sem zavarta a csendet. A madarak még a fészükön szunyókáltak s az első harmatcseppek is a napsugarakat várták, hogy a füvek s a fák lombjáról leszakadhassanak. A bokrok között mintha az éjszaka sötétjének egy-egy darabkája ott felejtette volna magát, s most észrevétlen akarna elosonni. Ha időm engedi, talán félni is kezdek, dehát ilyenkor nem jut az ember eszébe más, mint az a nagy pisztráng, amelyet még nem fogott ki senki.

Éppen be akartam vetni a horgot az egyik kisebb sugába¹⁶, amikor hirtelen zaj ütötte meg a fülem. Nem nagy, inkább óvatoskodó, de egészen közelről jött, így időm sem maradt azon gondolkodni, hogy mitévő legyek. Mozdulatlanra dermedtem s a zaj irányába tekintettem: nagydarab férfi nézett velem farkasszemet.

Lehetett vagy hetven éves. Szemének erős sugara, éreztem, szinte átfúrja a mellem s a hátam közepén jön ki. Egy régebbi vakondtúráson állott és még magasabbnak tűnt: termete, idős kora ellenére is, szálegyenes volt. Csurri kalapja - mielőtt az idők zsírja át nem itatta, zöld lehetett - úgy ült a fején, mint ágak hegyén az elhagyott szarkafészek. Szemöldöke s bajusza csoporékba¹⁷ nőtt, akár a fenyőfák tűlevele: hegyes tuskéi biztosan felnyársalták volna a neki-repülő legyet. Széles, csontos vállán palinkára¹⁸ vetett kurtijának¹⁹ vitézkötései csak sejtették magukat, mint régi vitézségünk behegesedett sebei. Csontos, buzogányszerű nagy keze egy háromágú vasvilla nyelét szorongatta.

Nem tudom, mennyi idő telhetett el egymás észrevételezésével, s azt sem, hogy a szájak vagy a kezek mozdultak-e meg előbb, de azt hiszem, hogy egyszerre: amíg a szájak az „adjon Isten”-re nyíltak, addig a kezek is erős kézfogásban találtak egymásra. Mi játszódhatott mindkettőnk szívében, nem tudom, de én teljesen elfeledkeztem a horgászásról, s az öreg széke a továbbmenésről. A halászbót bokornak támasztottam, ő pedig a vasvillát döfte a földbe úgy, hogy jajgató csikordulásától fölébredt a körülöttünk még szendergő világ.

Azt hiszem, az öreg száján buggyant ki az első mondat, amelyet csak az érthetett meg igazán, aki ehhez a néphez tartozik. Szavaiba kérdés volt bebugyolálva: vajon ki lehetek? De nem várta meg feleletemet, mindjárt el is mondta a véleményét s csak annak a jóváhagyására volt kíváncsi.

- Úgy látom, maga nem *azokhoz* tartozik - s bár nem folytatta, én nagyon jól tudtam, kikre gondol. Válasz helyett én is kérdeztem, az enyémben is ott volt a felelet, s ezt egyből megértette.

¹⁶ suga = vízesés, csobogó

¹⁷ csoporék = csokor, csomó

¹⁸ palinkára = félvállra, panyókára

¹⁹ kurti = rövid kabát

- Miből gondolja? - vettem oda a kérdést, mint kutyanak a csontot, kíváncsian lesve: mit tud lerágni róla? Nem kellett várakoznom: egyszeribe összeroppantotta, s még meg is toldotta:

- Az ember van, amit inkább megérez, mint gondol. Hát ez is most valahogy így jön. Mégpediglen először onnét, hogy *azok*, ha véletlenül köszönnek is az ilyen magamfajta embernek, az Isten nevét a szájukon ki nem ejtik, úgy tesznek, mintha semmi közük sem lenne egy-máshoz, pedig eljő az üdő, amikor... - s itt egy pillanatra megállott benne a szó, mintha azt az eljövendő időt vizslatná, amelyben kiderül, hogy a Fennvalót legfeljebb csak megtagadni, de letagadni nem lehet.

- Másodszor onnét - folytatta -, hogy még ha úgy-ahogy köszönnek is, de kezet nemigen fognak, s ha igen, akkor is csak úgy ímmel-ámmal, mintha nem is egy másik ember kezét fognák meg, hanem valami mancsot, amihez nem tartozik senki, akinek a szemébe kellene nézni. Nem tudom, miért kerülik a szembenézést? Vagy a nézésüktől irtóznak, vagy félnek, hogy mű veszünk észre valamit, amit nem volna jó, ha megtudnánk.

- Dehát jobb is, ha nem fognak kezet - volt a harmadik megállapítása -, mert olyan a kezük, mint a csóré csiga: hideg, puha és nyirkos, s így az embernek jóleső belső melegség helyett hideg futkározik a hátán.

- Hát igen, - mondtam, részben helyeslésként, de főleg azért, hogy meg ne szakadjon a beszélgetésünk fonala. Ettől azonban, amint az hamar kiderült, nem kellett tartanom, mert menten olyat mondott, amit egy nem itt termett meg sem értett volna, nemhogy fölfedezze azt, ami mögötte meghúzódott.

- Mert hát azt úgy látom, maga nemigen szivarozik - ebben nemcsak kíváncsiságának az igenlése és tagadása van egyszerre jelen, hanem valami egészen más is: rögvest tudom, hogy mit akar, nevezetesen azt, hogy ha dohányoznék, akkor nem kínálnám-e meg őt is egy cigarettával. Röviden lerendezhetném vele ezt az ügyet, mégsem teszem, gondolván, ha már ilyen kacifántos úton indultunk el, hát ne térjünk le, menjünk rajta végig.

- Miből gondolja, hogy nem szivarozok?

- Mert nem állíthatom, hogy nem, de azt sem, hogy igen, ugyanis biztosan nem tudok csak annyit, hogy ha szivarozik, akkor nem úgy szíjja mint mű, ezért sem a bajszát, sem az ujját nem fogta meg a füst. De ettől még szivarozhatik, különösen ebben a mai füstszűrős világban, amelyikben még a szivarszűrőtől is megkímélnék. Bezzeg régen, csak a dohányt és a szivarpapírt kellett megfizetni, most pedig a szivar dugója még többbe kerül mint a dohányja. Így még a szivarozással sem erőst hágyázkodhatunk. Én is az éjjel elszívám az utolsót s azóta ront a nyavalya, pedig megpróbáltam még négy-öt fajta száraz lapiból is, dehát ez még olyan sincs, mint egy hideg ágyékú fehérnép, mert annál az embernek utána nincs hányingere.

Én azért értettem a ki nem mondott szóból, mert tudtam, a székely csak akkor kér valakitől valamit, ha reméli, hogy vissza is adhatja anélkül, hogy koldulásnak veszik a kéregetést. Ezért van nálunk csak nagyon kevés kéregető, mert itt csak az egészségétől teljesen megromlott, magát eltartani képtelen ember vetemedik ehhez a módszerhez.

- No, itt van, gyűjtson rá - mondom, mire ő kivesz egy szálat, s akkora füstöt ereszt, hogy egymás arcát is alig látjuk.

El sem tettem a dobozt, hogy újra megkínálhassam, majd az egésztestet neki adhassam, de tudtam, hogy ennek most még nincsen itt az ideje. Olyan szenvedéllyel szívta be a füstöt, hogy még én is mélyebbeket lélegeztem. Minden szippantás után kivette a szájából s úgy nézett rá, mintha csak azt mondta volna: sajnos, te is csak olyan rövid vagy, mint minden jó itt ezen a Földön...

Már találkozásunk pillanatától kezdve fúrta az oldalam, hogy megtudjam, mit keres itt ilyen korán ez az öreg székely? Péstelgettem, vagyis kerülő úton próbálkoztam ennek kiderítésével, de ő vagy nem vette észre, - amit nem hiszek - vagy szándékosan úgy tett, mintha nem is hallaná azokat a szavakat, amelyeket én e célból feléje eresztettem. Most úgy láttam, hogy eljött az idő, ezért direktbe céloztam neki a kérdést, amitől úgy meglepődött, hogy egy lépést hátrahőkölt és földbeszúrt villáját is kiemelte.

- Én-e? - kérdezett vissza, de úgy, hogy ha nem mondja, akkor is tudomásul kellett volna vennem a feleletet. Dehát ő azért, hogy nekem, s rajtam keresztül mindenki tudomására hozza, akit még ez az ügy érdekel, pillanatig még rámnézett. Már megfakult, valamikor kék szeméből olyan lángok csaptak a még szürkés égre, hogy az olyan csodálatos kékszínűvé változott, amilyent csak az Isten keze tud festeni. Úgy éreztem, mintha egy végtelen nagy templom kupolája alatt lennénk, s azt hiszem térdre is ereszkedem, ha az öreg meg nem szólal úgy, hogy abban benne volt szíve, lelke, az élete.

- Jegyezze meg mindenki, hogy ez a föld - most nyakig vágta villáját a köves, agyagos rögbe - a miénk, s az is marad, amíg közülünk csak egy is élni fog. Én most is azért jöttem ki ide a tegnap - ejsze utoljára, mert hát tőlem az idő eltelt -, hogy megnézzem, mit csináltak itt tavaly óta a vaddisznók, s azok, akik papíron az övének tartják. Bár nagy kárt tettek benne, még sok a kincs, s bízom abban, aki ott fenn van, hogy még eccer letekint reánk.

Itt már több helye nem volt a szónak, csak a szívem akart kiszökni a helyéről, de aztán megcsendesedett, mert úgy éreztem, hogy onnan fentről valaki erősen ügyel reánk. Így s ekkor értettem meg, hogy miért kék a székely szín. Azért, mert a mindenséget beborító ég színe is kék, s csak az maradhat meg itt ezen a tájon, aki bízik Abban, Aki efelett van, s kormányozza az egész világot.

Majd újra elkezdett csobogni a drága székely szavak édes patakja, melyből jókat ittunk s úgy felfrissült tőle a lelkünk, hogy madarat lehetett volna velünk fogatni, pedig az lelkünk sziklájának nem éppen az üdítő, az élvezetet nyújtó részéből, hanem inkább a másik oldalából fakadt. Eredt, ahonnan eredt, s lehetett kesernyés is, mint a vadcseresznye, vagy savanyú, mint a vadalma, de mire a torkunkhoz ért úgy megédesedett, mint a havasi méz. Az Istennek ez a legnagyobb adománya ennek a népnek. Azt hiszem, kárpótlásként adta azért, hogy mosolyogva tudja lenyelni még azokat a falatokat is, amelytől mások megfulladtak volna. Ó, te megtartó, drága, furfangos-humoros természetünk, maradj velünk az idők végezetéig, mert amíg te el nem hagysz, addig mi itt meg fogunk maradni, bármi történjen a világon, a világgal.

Álltunk s leltároztunk. Így próbáltuk egymásnál lelkünk foghíjas részét kiegészíteni. A „foghótlást” mindjárt az előttünk zubogó pataknál kezdtük.

- Vajon van-e hal benne? - kérdem.

- Hát, nem sok, met tudja, mit csinálnak *ezek*? Kiüzennek a vadőrnek, hogy holnap valami fejes érkezik, s küldjön bé ötven-hatvan pisztrángot és pérhalat. Az, mivel fél, hogy kivetik az állásából, hát nekiáll s a patakot eltéríti a medréből. Így a halak ottmaradnak a szárazon. A nagyobbakat kiszedi, a kicsik nagyrésze elpusztul. Régen nekünk is jutott egy-egy jó göbéből. Hamar kézzel kifogtuk, amennyi kellett. De hát meg sem látszott, a következő évben ugyanannyi volt. Ha ez sokáig így tart, akkor a fejesek sem esznek innét pisztrángot.

- Hiába, a félsz nagy úr. Különben ma jó erdésznek lenni, s vadőrnek lenni, meg van engedve, azt csinálhatnak, amit akarnak, csak hallgassanak. Jópár esztendeje, még ennek a helyzetnek a kezdetin, az egyik erdész a tartományi gyűlésen panaszkodott, hogy olyan kicsi a fizetése, hogy belőle még bakancsot sem tud venni. S tudja-e, mit válaszoltak? Azt, hogy maga nem is érdemli meg, hogy erdész legyen, mert rosszul lát: az olyan erdész, amelyik nem veszi észre,

hogy minden fára egy bakancs föl van akasztva, az nem is közénk való. Na, ezek aztán értettek a szóból. Mindeniknek úgy megjött a látása, hogy egyik-másiknak a falusfeleim kellett kiverjék a szemit. Volt, aki nemcsak a szemit, a fogát is otthagya úgy, mint az egyik, amelyik nem ismerte az erdő törvényét. Ezt valahonnét úgy helyezték volt ide, s az biza csúful viselkedett, ezért egyszer egy fa úgy megütte, hogy ottmaradt. Azóta híják azt az oldalt Gyilkos hágónak.

- Hiába, itt nem lehet vickiőzni, valahogy élni kell, túl kell élni. Itt van Péter komám. Tíz gyermeke van. Miből tudja őket eltartani? Amiből lehet. A minap valami megyei fejesek nagy ellenőrzést tartottak s komámat is, ahogy a megrakott szekérrel kijött az erdőből, megállították. - Honnan jön? - Hát lássák, hogy nem a bálból. - Ne szemtelenkedjen, mutassa a bárcát. - Nekem efféle nincs. - Ha nincs, akkor mit keresett az erdőben? - Én, amit kerestem, az itt van a szekéren. - Lerakni - rendelkezik az egyik, s közben megírja a büntetést. Péter lerakja a fát s megügyeli a papirosat. „Hát e biza legalább két szekér fának az ára” - gondolja, s azzal az erdő felé fordítja a lovakat üres szekérrel. - Maga mit csinál? - kérdi dühösen a főnökfele. - Én biza menyek az erdőbe, hogy lopjak valami fát, mert nekem nincs más, amiből ezt kifizessem. A gyermekeimben van az összes vagyonom, abból viszont hála Istennek van elég. - Erre a feleletre, hogy kacagni vagy sírni kellett volna-e, azt döntse el ki-ki a maga módján. Itt most a fejesnek, hogy tekintélyét megmentse a többiek előtt, nem volt más mit tegyen, a büntetécédulát eltépte, csakhogy Pétertől megszabadulhasson. Így tákoljuk a mát a tegnaphoz, hogy megérhessük a holnapot.

Amíg ezt mondta, úgy lekonyult a kedvünk, hogy csak nehezen tudott ismét feltápáskodni. Úgy néztük magunk előtt a földet, mintha az volna a hibás mindenért, azért is, hogy itt vagyunk, ahol vagyunk, azért is, hogy megengedi mindazt, ami itt velünk megesik.

Csak jó idő múlva emeltük egymásra, majd a tájra a szemünket, végigmérve a hegyeket, a völgyeket s az évszázados fákat a tövüktől a hegyükig.

- Mi az ott? - kérdeztem önkéntelenül.

- Az-e? - kérdezett vissza, mintha most gondolná ki a választ, pedig sokat megélt itt a hetven év alatt. - A vihar csinálta, s így csinálja időtlen idők óta. Ahol elmenyen, ott vagy tövestől szakad ki, vagy derékba törik a fa, mert ezek a fák nem tudnak meghajolni.

- Nagy kárt csinált - csiholom benne tovább a tüzet.

- Ez nem kár, ahhoz téve, amit *ezen* csinálnak. A természet törvényeivel szállnak szembe, amikor tövig vágnak minden fát, s így a csóré oldalról, amit nem védnek a gyökerek, egy-két év alatt a patakba kerül minden, csak a szikla marad. Mü ezért csak gyérítettük az erdőt s magfákat hagytunk, amelyek védték a földet, ahonnan újra sarjadzott az élet. Dehát most más nóta szól, de nem hiszem, hogy mindenki végigjárná. Mindig akadnak közölünk magfák, s lesznek, akik e fák árnyékában szóra és engedelmességre bírják a köveket, hogy mellettük helyet adjanak egy-egy fészkecske pityókának²⁰. Amíg pedig pityóka lesz, addig mű nem halunk éhen. De minden percen meg kell küzdeni a Halállal az életért. Ez eddig sikerült, igaz, hogy nem mindenkinek, met látja ott ahajt azt a lapos követ? Írás nincs rajta, de mindenki megbillenti a kalapját, amikor mellette elhalad, met az sírkő. Nagyapám fekszik ott, a villám sújtotta agyon. Azóta nevezik a helyet Villámcsapásnak. Ha erős üdő közeleg, onnan el is menekül mindenki, met alig van ott fa, amelybe ne hasított volna belé a villám. Nagyapám sírjától néhány lépésre ütötte le a medve az egyik lovamat. Igaz, hogy még azon a héten megcsapdáztuk, de a kár az megmaradt.

²⁰ pityóka = burgonya

- Kinn a hegyen, ahonnan jövök, ott volt egy kicsi kaszáló, ház és egy csűr. Kellett is, mert legalább két hétig tartott a kaszálás-szénacsinalás. Legénykoromban itt tartottuk a jószágot, amíg föl nem etettük a szénát. Én aztán irtottam az árokmenti ciherest, s utat vágtam a kövek között, ahol a szénát haza tudtuk hordani. Sokat küsdöttem, amíg meg nem lett a vágás, de megcsináltam. Ma a kicsi ház s a csűr esszedőlve. A kaszáló szélét lepi el a gyepe s a maradék tiszta vaddisznó-túrás. Minden így jár, ami ottmarad az Isten számára.

- Jó kicsi ház vala, sokszor aludtak benne régen a vadászok. Sokat birizgálták egymást a jó fenyővíz mellett. Mű, hajtók, csak hallgattuk s kacagtuk az urak tréfálkozásait. Eccer, soha nem felejttem el, Sári komámat is megszúrta az egyik, de ő úgy visszadöfött, hogy máig fenn maradt a híre. Igen, mert hát csepergős üdő lett, s így nemhogy a mű gyenge, még az ők jó lábbelijük is béázott, s ezért mindenki lehúzta a csizmáját vagy a cepőkjít - nekünk csak az vót - s elkezdte szárítgatni. Sári komám, amikor levette, olyan bűz terjedt el, mintha görényt s nem a lábát szabadította volna ki. Az egyik úr abban a minutában megkérdezte: - Mondja, János, hogy lehet ilyen bűdös a lába? - Az úgy, doktor úr, hogy a seggemből nőtt ki, onnét pedig ibolyaszagot hiába várna. - Jól megfelele János a doktornak... Azóta is sokszor eszünkbe jut, s még a legnagyobb nyomorúságunkban is képes egy-egy homályt elkergetni a fejünk fölül.

- Ha az effélék nem volnának, akkor ejsze ki es pusztulnánk. Ez így van. A szegény embőr vízzel főz s hazugságból reá ránt. Sokszor még saját magunkat is bé kell csapjuk, csak így élhetünk. Ez a falu akkora helyen terül el, mint Budapest, s minden kicsi tisztáson a hegyek tetején egy-egy tanya van egy serög gyermekkel. Ha meglátnák egy-egy téli reggel, hogy caplatnak a nagy hóban mindenfelől az iskolába!

- Nem félnek a vadaktól?

- Dehogynem! Ezért kíséri el őket az iskoláig a kutya. Onnét vissza csapják, met délben már nem kell félni. Mondja meg, hol van még, ahol betüvetésért naponta tizenöt-húsz kilométert kell így gyalogolni?

Most kihúzza magát, s bütykös ujját felém emeli, hogy nagyobb nyomatéka legyen annak, amit mond.

- Ennek ellenére itt nincs analfabéta. Igaz, hogy cigány sincs, met itt nem lehet munka nélkül megélni. Az egymástól való lopás sem jött még bé divatba. Itt a kaput s az ajtót eddigelé nem volt szokás bézárni. Mikor ide felszorulnak a tolvajok, akkor nagy baj lesz ott lennebb. Dehát ki tudja, mit hoz a holnap?

- Azt szerencsére senki - hagyom helyben.

- Még a tegnap történeteket is elfelejti az ember a mával való küzsdölődésben - folytatja, s egy pillanatra megrogyik, mintha a hetven esztendő terhe most szakadt volna rá. - Kijövék, met nem hagyott valami nyugton. Úgy éreztem, hogy ha még eccer számbaveszem azt, ahol leéltem az életem, akkor könnyebb lesz a föld is, amit reám hánynak. Nehéz vót itt az élet, állandó nyüszkölés²¹. Nagy bírkózásaink vótak, életre-halálra ment a játék, s nem egyszer megroggyantunk, de maga alá gyűrni nem tudott soha. Ezért, bár kemény s kegyetlen is vót, nem vót rusnya, met a végén mindig mű győztünk. Ezör meg ezör csapás ért és mégis élünk.

Mintha nem is nekem mondta volna: nézte a földet, s közben mind sűrűbben-sűrűbben nyelt valamit. Sós-keserű lehetett, nekem is le-lefutott a torkomon.

Amikor már nem győzte, nagyot sóhajtott s fölegyenesedett. Tekintetét végighordozta az egész tájon, megvizsgált minden bokrot, fát, aztán erősen belenézett a fölkelő Napba. Ahogy

²¹ nyüszkölés = kínlódás, vergődés

így állt, mint a szikla, amely a rajta megkapaszkodó havasi virágoknak gyűjti a harmat egy-egy életetadó cseppjét, az öreg gyér szempilláin is kristálycseppek jelentek meg. Nagyon mélyről jöhettek, mert úgy csillogtak, mint a gyémánt. Ott himbálóztak, és mielőtt lehullottak volna arra a földre, amelyért kibuggyantak, sokszínűre bontották a Nap aranyló sugarait.

A szivárvány minden színében ragyogtak, de a reménység zöld színe csillogott bennük a leginkább.

Kártyaesték

Furcsa nép ez az enyém.

Sokat pajmolódtam²² magamban, hogy miképpen lehetne másképpen minősíteni, de sehogyszem jutottam még csak egy tapodtat sem előre ebben az ügyben. Annyi arca van, hogy a világ összes fényképésze is kevés lenne annak a megörökítésére.

Hisz ki tudja megmagyarázni, mi van azon sírnivaló, ha az embernek igen jókedve támad, vagy hogy mi a súlyt lehet kacagni valakinek a saját nyomorúságán? Pedig ez így van. Ha nem így lenne, akkor helyünket már rég elfoglalták volna mások ezen az istenadta földön. Ennek köszönheti, hogy megélte itt az ezer, s ki tudja még hány száz évet. Állítom, hogy a következő ezret is biztosan megéri, hacsak ebben a nagy Európába-való-gyurakodásban saját jószántából - mert erőszakkal lehetetlen - le nem rakja a „gúnyát”, ami eddig minden veszedelemtől megvédte.

Én hiszem, hogy nem.

E rövid bevezetőt intésnek szánom: nehogy bárki is úgy vegye kezébe könyvemet, hogy most már ebből igazán megismerheti ezt a népet, amelyet hála a Teremtőnek, a világ összes írásából sem lehetne teljesen megismerni, kiismerni. Éppen ez a kiismerhetetlenség a fennmaradásának titka. Így ellenségei - akiből van bőven - sohasem tudták, melyik a legsebezhetőbb része. De hogy is tudhatták volna, hisz legtöbbször még maga sem tudta, csak amikor már-már vesztére állt, csak akkor pattant ki agyából a megváltó ötlet.

Amit én itt elmesélek, az annak a végtelen tengernek mégcsak nem is egy cseppje, hanem csak egy párácskája. Miért csak ennyi? Azért, mert azt hittem, hogy az a rengeteg sok minden, amit agyam egyik almáriumában elraktároztam, mind-mind elővehető. Nem gondoltam, hogy az évtizedek úgy berozsdásítják annak ajtaját, hogy soha többé kinyitni nem lehet, s így csak azokat a dolgokat tudom bemutatni, amelyek a kulcslyukon vagy az ajtó alatt elődugják fejüket, s onnan valahogy kiráncigálom. Elbeszélésem mesének tűnik, pedig nem mese. Mindenik igaz történet, cselekvő résztvevői azok a férfiak, akik egy hegyek közé szorult település, az én kicsi falum lakói voltak.

Már csak voltak, mert közülük egy - József sógorom - kivételével már mindenik az Égből csodálja azt, ami porladó csontjai fölött e földön történik. Rég volt, mert nekem is azóta már több, mint négy évtized kucorodott a vállaimra, s bár a múltó évek sok mindent, mint a papírosat széttéptek és a feledés gödrébe dobtak, ezeket nem tudták szétszakítani, mert a szívemben vertek tanyát, ott élnek, öröködnék népem sorsa fölött addig, amíg az utolsót dobban.

Nem egy, hanem sok téli este emlékeiből próbálom közreadni ezeket a főleg humoros történeteket. Azért a humorosokat, mert ezek az élet édes gyermekei; a bánat, a szomorúság csak torzszülöttei. Ha igaz, hogy az, aki szívből tud kacagni, sokáig él, akkor ez a nép, amelyik a szomorúságból is viccet csinál, örökéletű. Ilyen az én népem.

Hat esztendő téli estéinek eseményeit élem újra most, amikor e sorokat írom. Azért hat, mert ennyi téli vakációt töltöttem el ezekkel a véreimmal. Én ugyanis nagy fába vágtam a fejszét, amikor arra szántam magam, hogy orvos leszek. Ez a fa valóban nagyobb volt, mint a többi, mert amíg más egyetemeken akkor még csak négy évet kellett járni, itt hatot.

²² pajmolódik = töpreng, vívódik

De nemcsak nagy fa volt, hanem kemény is, egyrészt a sok tanulás, másrészt a kegyetlen körülmények miatt. Ezek a körülmények valóban kegyetlenek voltak, ugyanis a szó szoros értelmében éhezve és fázva kellett helytállni, mert a földműves akkor is a társadalom, az élet számkivetettje volt. Nekünk nem járt állami segítség: ösztöndíj. A szüleink csak arra voltak jók, hogy megteremtsék másoknak a kenyeret. Akkor azok a *mások* még morzsát-dercekenyeret sem akartak nekik hagyni. Mivel itthon a szükség, ott pedig annak leplezése volt az úr, fűtetlen szobákban s ételmaradékokra járva, tengődve kellett tanuljunk.

No, de ez más lapra tartozik, amit ha a Sors még időt s kedvet ad, akkor majd megírok. Csak azért említettem meg itt, nehogy fiataljaink közül egy is hátat merjen fordítani s megfutmodjon, mert annak vége! Másrészt pedig tettem azért, hogy magyarázatát adjam, miért voltam kénytelen minden vakációmot otthon tölteni az én kis falumban. Pénz nélkül akkor sem lehetett hágyázkodni²³. Mindig van valahogy, a szegényt valamiképpen kárpótolja az Isten.

Ez így történt az én esetemben is. Engem ezekkel a csodálatos estékkel ajándékozott meg. Nem is tudok szebb s gazdagabb vakációt elképzelni annál, amilyeneket én akkor eltöltöttem. Fölvidul a lelkem, ha rágondolok, hogy milyen szeretettel s mennyire vártak haza ezek az emberek. Nem csoda, ha az évtizedek által visszavert fénysugarak könnyet csálnak a szemembe.

I.

Ott ülök József sógor kártyázásra (filkózásra!) előkészített nagy asztalánál.

Belép Jóska bácsi, az örökké víg kedélyű, akinek csak ilyenkor hiányzott a szivarszipka a szájából. Nem tanulta, s mégis tudta, hogy nem való égő szivarral belépni valakinek a házába. Köszönésével mindig elejt valamit, ami jókedvre deríti az embert. Alig ül le, máris előkotorássza lájbija zsebéből a magafaragta meggyfaszipkáját, dohányos tárcáját, s amíg sodorja a cigarettát, mindig megjegyzi: - Nézzétek meg, ilyen szivart nem tud siríteni senki, mint én. Nem tudom, melyik volt számára nagyobb élvezet: ez a művelet-e, vagy a füstölés, de egy biztos: mind a kettőt nagy szenvedéllyel csinálta. Kinevette, ha valaki annak ártalmasságáról beszélt. Az volt az elmélete: ha fölkelés után rögtön megeszik egy darab szalonnát vagy kolbászt egy jó sorkolat²⁴ kenyérrel, akkor arra az éjszaka kiéhezett bacilusok reáfutnak, amelyeket egy jó pohár szilvapálinkával ilyenkor könnyen el lehet pusztítani. A bacilusvadászatot meg is csinálta minden reggel. Eme elméletét sajnos nem tudta beigazolni, mert az azt alátámasztó évtizedek elmaradtak. Ellopta tőle az a kór, amely itt lenn a füstkarikákkal való szórakozást megbosszulta, fölvitte oda, ahol csak a báránnyelűvel lehet játszani. Ő volt praxsisom első tüdőrákos betege.

A másik három, mivel egyirányban lakott, így egymáshoz beszélve egyszerre érkezett.

Elek bácsi volt a legidősebb, s a szivarozásban Jóska bácsi versenytársa. Csakhogy ő nem szipkából szívta a szintén maga sodorta szivart, hanem anélkül ragasztotta az alsó ajakára úgy, hogy a csutika²⁵ beszéd közben sem esett le, s úgy vándorolt egyik szája zugából a másikba, mintha be lett volna tanítva. Talán a sok füsttől volt a bajusza felemás nagyságú, s a színére is

²³ hágyázkodik = nagy lábon él, felvág, dicsekszik

²⁴ sorkolat = szelet, darab

²⁵ csutika = cigarettavég

más azt mondaná: seszínű, de a székely úgy tartja, hogy olyan nem létezik, mert valami vagy van, vagy nincs. Hát ennek a se sárga, se vörösnek nálunk úgy mondják, hogy *rózska*. Gyér szemöldöke alól kivillanó apró szemeiben úgy keveredett az értelem a ravasz huncutsággal, hogy sohasem lehetett tudni, mit akar. Bár kitűnő ácsmester volt, nem érdemeiért került az Északi-sarkkörre: fogságban négy éven át építette azt a valamit, ami nem létezett, s mégis neve volt - szocializmus.

Márton bácsit nem kovácsmesterségének kitűnő művelése, hanem nagy tudása emelte az elismerés legmagasabb fokára. Nem tudálékos volt, aki üres feje állandó kongatásával hívta föl magára a figyelmet, hanem ő valóban *tudott*, mert sokat olvasott, s volt ahová elraktározta azt, amit ebből érdemesnek tartott. Ő volt a falu szószólója. Az alfától az omegáig mindenütt ott volt, ahol szólni kellett. A keresztelőkben a papra s az újszülöttre ő kérte az áldást. Az esküvőkön ő indította útjára az új párokat. A temetőben az ő szavainak göröngyei hullottak először a koporsóra. Különben nem volt bőbeszédű. Csak akkor beszélt, ha mondanivalója volt. Igazán ráillett a kevés beszédű, de sokatmondó jelző. Halálával nagyon megfogytakozott a falu szellemisége.

Sándor bácsi apró, törékeny termetében jóságos nagy lélek lakozott. Ő volt a rezesbanda klarinétosa. Az ilyen estéket kivéve nehezen eredt meg a nyelve. De ha az első szó kigördülhetett, akkor a többi patakzott utána. A kártyához ő is csak úgy értett, mint én, s ezért sokat heccelték a társak, de sértődöttséget soha nem mutatott. Megérezte, megértette a viccet, a humort. Márpedig állítom, hogy ehhez több valami kell, mint egy tudományos feladat megoldásához, ahhoz csak ész, ehhez ezenkívül más is: szív és lélek. Aki nem érti, nem érzi meg a viccet, a humort, az teljes ember nem lehet.

Ha ez így van, akkor József sógorom - sok más egyébért is, de ezért kiváltképp - rendkívüli ember, mert belőle úgy folyik a vicc, hogyha azt valaki felfogná, nagy tenger lehetne belőle, amelynek tükrében jobban meg lehetne látni azt a kort, mint a történelemkönyvekből. Ugyanis a humor egy kor valódi eseményeinek bár görbe, de mégis valódi tükörképe. Minden nép jókedvének, bánatának, vágyakozásának, lelkiismeret-furdalásának, vagy éppen jajkiáltásának az illetén való megnyilvánulása. Ez pedig nem vicc. Sógorom méltatását itt félbehagyom, s szeretném, ha csak évtizedek múlva kellene az összefoglalót megírnom. Csak akkor jönne a buták-butája, aki a viccet nem érti, s így soha sem vickiőzik²⁶: a Halál.

Természetes, hogy amíg az előzőekben elmondottak meg sem közelítik a teljességet, addig az utóbbiról - Halálról - még egy mondat is sok.

Éppen ezért ülünk le az asztalhoz s kártyázás közben próbáljuk kiegészíteni a keveset úgy, hogy hagyjuk ki a játékból ezt az utóbbit. Mielőtt a lapokat kiosztanánk, elengedhetetlennek tartom megjegyezni, hogy itt valóban kártyázni gyűltünk össze, s nem azért, hogy humoros történeteket beszéljünk. Ezek csak úgy alkalmoszerűen jöttek: vagy a játék menete szülte, vagy a faluban akkortájt történetek keveredtek a kártyalapok közé.

Mást ne mondjak, akik a játékban vesztek, azoknak nem azt mondták a nyertesek, hogy rátok férne a segítség, hanem: „*nektek feltétlen egy veder víz kellene.*” A mondás onnan eredt, hogy a kendert, törés vagy tilolás előtt, hogy jól megszáradjon, felfektették a kenyérsütés után még meleg kemence tetejére, ahol egyszer meggyúlt. Juli néni azonnal Jánoska bácsit, a férjét hívta eloltani. Meg is jelent a köztudottan kényelmes Jánoska bácsi, nézi a tüzet, s a cselekvés helyett azt mondja: - Juli, ide feltétlen egy veder víz kéne! - No, innen ez a nálunk máig is élő szólás-mondás azokra, akik ügyetlenségük, de főleg kényelmességük miatt valami segítségre szorulnának.

²⁶ vickiőzik = tréfál, mókázik

Egy másik mondás eredetét már csak mi, öregek ismerjük, de még mindig hallani itt-ott a faluban. A mondás fennmaradt, hosszú évtizedekkel élte túl azt az eseményt, amely megszülte. A pap és Nagy Zsiga bácsi is már rég fentről bámulnak arra a darab földre, amelyért összevesztek, s a végén egyiké sem lett, ma sem kell senkinek. Hiába, akkor még a föld volt a legdrágább kincs. Márpedig ha kincs, akkor van, akinek soha sem elég belőle. No, nekik sem volt elég, mert bár ők voltak a faluban a legnagyobb gazdák, mégis összevesztek azon, hogy melyik szántott el a másikéból egy barázdát. Szavakkal, „fönt” a levegőben, nem tudták egymást meggyőzni, hát lekerültek a földre, itt folytatták volna a küzdelmet. De a küzdés elmaradt: Zsiga bácsi kicsi töpörödött öreg, a pap nagydarab erős ember volt, egyet lökött az öreg, s az máris a földön hevert. A pap a nagy fegyvertényt ama csatakiáltással kötötte össze, hogy: - Krájc-krucifix! -, amit a körülöttük dolgozók láttak és hallottak. Így maradt fenn a mondás az értelmetlen, fölösleges vitatkozásokra: *Krájc-krucifix, Zsiga bá a földön!* Állítom, hogy nagy haszonnal, mert sok mély vitát előzött meg az, aki ezt adott esetben a berzenkedők közé dobta. Akárcsak annak idején, amikor az esemény nagy kacagást váltott ki az egész faluban, most is mosolyt csal az idegesen vitatkozó szájakra, szívekre.

* * *

- Hű, micsoda lapok! Nem tudom, Sándor koma, hogy es tudsz ilyen jó lapokat adni!
- Ez kárpótlás, met van, aki a kártyában, s van, aki a házasságban szerencsés. Met hát, neköd sem erősen sok dicsekednivalód van az első házasságoddal kapcsolatban.
- Hogy-hogy, hát Jóska bácsinak még volt egy házassága? - kapom föl a fejemet.
- Vót valami efféle, dehát az nem es vót valami igazi.
- Már hogyne lett volna, rendesen megesküdtetök és lakadalmaztatok.
- Mü igen, s azzal annyi.

Látom, noszogató nélkül nem megy, így megpróbálok kérdezősködni, közben Elek bácsi is megszólal:

- Mondd csak el, met a nagy tudomány mellett még eccer a doktor úr es hasznát veheti.

Jóska bácsi csak bámulja a lapokat, nem szól, de látszik, hogy erősen viaskodik, mert a szivar-szipkát egyszer-egyszer úgy kinyomja az ajakával, hogy azt hiszem, kiesik, máskor meg úgy behúzza, mintha le akarná nyelni. Míg végre az egyik szájszögletében megállapodik, hogy helyet adjon a kibuggyanó szavaknak:

- Rövid vót. Ejsze az egész még három napot se tartott. Úgy nyaltuk a mézet, mint az éhes méhek tavasszal. Jól es esett. A fene gondolta volna, hogy itt még más es kasmatérozik. Dehát szép vót a fehérség, s a mézre még a légy es reaszáll, ha teheti, hát még a darázs. Arra ügyelni kell, met egy szent perc alatt feleszi, s aztán nézhetöd az üres fazakat. Szóval az úgy történt, hogy egy jó kora reggel elmenyek a felső faluvégére disznyóolni. Mivel sok vót a segítség és jó korán le es szúrtam, egy-kettőre bétakarítottuk. Nem tudom, de valami hátulról nyüszkütölt²⁷, met jóformán még a lesi-pecsenyéből sem ettem, hazamegyek. Szép óvatosan, nehogy a menyecskét álmából felriasszam, föllopózok a tornácba, s bélesek az ablakon. Hát, Uram Isten, mit látok! Bálint ott hancúrozik a feleségem hasán. Úgy megtántorodtam, hogy meg kellett fogózkodjak. Ejsze innen neszelték meg, hogy hazajöttem, mert mire a vasvillával eléjöttem helyre tenni a dolgot, arra már csak a naccsága vót egyedül. Úgy reszketett, mint a béka a kígyó előtt. Megsajnáltam, egy jó köpés nyálat kisercentettem elejibe, s otthagytam. Hátramentem a pajtába. A fene tudja mét, olyant vágtam a szegény tehenyekre, hogy a

²⁷ nyüszkütöl = idegesít, izgat

vasvilla es ketté törött. Nem tudom, mennyi idő múlva mentem elé, de az biztos, hogy az asszonynak híre-nyoma se vót. Bálint feleségül vette.

- Akkor hát Bálint a mézet fazakastul elvitte - teszi hozzá Márton bácsi.

- El! Tudjátok meg, hogy egy zsák bolhára inkább lehet ügyelni, mint a fehérnépre. Ennyi vót, doktor úr.

- Ez elég, mondom, s kiosztom a lapokat.

- Elég a sújt! A feleségem es azt mondja, valamelyik görbécske napom után, amikor betántorodok az ajtón: - Miért a fenéért ittál annyit?! Még a marha es tudja, mi az elég, csak te nem! - A vízből én es tudom - feleltem, amire ő a nagy kacagásban a csizmámat es alig tudta leráncigálni a lábamról.

- No, kied jól megfelele - mondja a sógor. - Hát az asszonnyal ilyenkor tudni kell bánni, met ha nem, úgy jár, mint Elek a házsártéroskodással.

- Hát ő hogy járt?

- Ezt mondja el ő, ha nem szégyelli.

- Én-e? - veszi a lapot Elek bácsi. - Vissza es adtam én neki, ne féjj!

- Te vissza eccer, de te hányszor kaptál? Met minden egyes kiruccanasunk után másnap tiszta kék vót a testöd, s folyvást azt kérdezted: vajon hol eshettél el, hogy így összetörted magad? Ez hányszor ment így, amíg megfogadtad a tanácsomat, hogy próbáld ki az asszonyt?

- Hát ebben igazad van.

- No, akkor immá a többi nyegd el te.

Elek bácsi egyet köhint, s úgy hátraveti magát a széken, hogy az nagyot reccsen, mire Jóska bácsi nagy sunyin odaszól:

- Ne féjj, az asszony nincsen itt.

Erre önkéntelenül mind az ajtó felé nézünk. Utána a kártyalapokat leborítjuk, s Elek bácsit figyeljük.

- Tuggyátok-e, egyszer bételt a pohár, met az eddigieknél es nagyobb lehetett a porció, úgy fájt mindenem. Gondolom, kipróbálom a Jóska tanácsát, mennyek józanul haza, s részegnek tegyem magam. Így es csináltam. Alig lépek bé az ajtón, az asszony veszi a posztótarisnyát, beléteszi a mozsarat, s azzal nekem áll. Úgy elkezd agyabugyalni, hogy alig tudtam kivenni a keziből. Amivel osztán adtam én neki annyit, amennyi csak reafért. Utána két vagy három nap feküdt, azt mondta az anyjának, hogy leesett a hiúból. Egy biztos: azóta se tarisnya, se mozsár nincsen a házban.

- Vajon miért tette tarisnyaába?

- Miét, miét? Hát met így nagyobb lehetett ütni, s a bőr csak megkékül, de nem hasad ki.

- Okos egy asszony - teszem hozzá.

- Az, a. Szeretné, hogy örökké ő legyen fejül, dehát... no, hagyjuk, jobb ha nem menyünk méjjebbre, inkább kártyázzunk.

- Makk a tromf - mondja Márton bácsi, s bütykös kezével úgy odaüti a makkfilkót az asztalra, hogy az majdnem belejajdult.

- No, ejsze ennyivel mára elég es vóna. Jól kiberetválkozott az ég, pedig amikor elkezdtek, még egy-egy homály ott ácsorgott Eresztő fölött.

- Vigyázz, Sándor, nehogy hazafelé valami fehérnép megerőszakoljon.
- Nem es lenne rossz egy húszesztendő.
- Haj te, haj, egy idősebb nem es kéne?
- Öregebb van otthon is.
- Tiszta igazad van, csak vigyázz, nehogy úgy járd, mint az öreg székel.

Hideg volt, de a kíváncsiságtól ott toporogtunk, amíg Márton bácsi el nem mondta az esetet.

- Met hát az es így hágyázkodott, mint te, s addig-addig hergelte az egyik szép fiatal menyecskét, hogy menne el vele egy hancúrozás erejéig, amíg az azt nem mondta, hogy bányá a fene, beléegyezik. Az öreg már megörvendett-forma, amikor azt kérdezte a menyecske, hogy csak azt mondja meg mikor, hol s mivel? Erre az öreg úgy összezsugorodott, mint a süttött szalonnabőr, napokig alig tudta elécsalni azt, ami eladdig, ha nem es állt, de legalább büszkén füttyögött-lógott.
- No, e mára tényleg elég vala. Jó éccakát.

* * *

- Jó estét adjon Isten.
- Adjon az Isten. Jóskát nem láttad valahol, Elek?
- Dehogyan nem, itt lesz ebbe a minutába, csak kicseréli a nadrágját.
- Hát azt miét, ejsze belécsinált?
- A belé kellett eressze, met azt ojan hirtelen béfejezni nem lehetett.
- Mit?
- Hát a pisilést.
- Nem értem - vetem közbe.
- Ha helyébe lett vóna, doktor úr, maga se csinálta vóna másképp.
- Mondja már el, hogy történt?
- Az úgy vót, hogy amikor jövök ki a Julcsák kapuján, észreveszem, hogy Jóska ereszkedik a korcsoma felől. Visszalépek, s meghúzódok a kapuzábé megé. Hát amikor odaér, szembe-fordul a kapuzábéval, elkezd magát csapolni. Ejsze sokat ittak, met úgy fojt ki belőle, mint a patak. Nem tudtam megállni, s elkuncogtam magam. Ő azt gondolta, Julcsa, met úgy behúzza a künnlevőségét, s úgy megfutamodott, hogy meg sem állt hazáig. Hát elgondolhassátok, milyen lehetett a gagyája. Most azt cseréli ki.
- Elek bácsi éppen csak befejezte, belép Jóska bácsi a vasárnapi nadrágjában.
- No, lássátok-e - mutat Elek a nadrágra - van, akinek jól menyen, még hétköznapi es a menyecskékhez jár.
- A nyavaját! Csak vót egy kicsi dógom.
- Szerencse, hogy kicsidógod vót és nem nagy, met akkó meg es kellett vóna fereggyl.
- Hát te honné tudod?
- Én-e? Hát én kuncogtam a kapuzábé megett.
- Jaj, hogy a súj egye meg a dógod. De ne féjj, met ezt te es visszakapod!

- Addig, amíg annak eljő az üdeje, gyere üjj le, de met csak kicsidógot csináltál, ma ne számiccs nagy szerencsére. Osszátok ki a kártyát! Szó, ami szó, jó, hogy mü még jól tudunk pisilni, met szegény sógornak elállt a vizelettye, s meg kellett óperálni.

- Hű, az nagy baj lehet.

- A biza. Pedig gyermekkorában nagy kukkrapisilós vót, még két méter magasra es fel tudta eresztetni.

- Ebbe lehet valami, hajjátok-e, met valamikor én es úgy áthúgyoztam az árok túlsó martyára, mint a pinty. Most pedig mind kukkabbra, kukkabbra pisilek.

- Hát ezt hogy értsem? - kérdem.

- Azt úgy, hogy a tavaly még lenn, a cepőköm orrát vizeltem le, s most pedig eccer-eccer még a térgyemet es eléri. Vajon hogy lehetne elejit venni, Márton?

- Én biztosan nem tudom, de azt mongyák, hogy aki sokat fehérnépezik, annál ritkább. Mit szól ehhez, doktor úr?

- Lehet, hogy így van - mondom.

- No, akkor hadd el Mári, met Jóska ettül tovafele nem vickiőzik.

- Ha ez nem válna bé, akkor én ennél es biztosabbat ajállok, Jóska.

Mindenki kezében megáll a kártya, s Elek bácsit figyeli, akinek a szivarcsutikája mellől olyan ravaszul bújik elő a szó, mint róka a lyukából.

- Hogy ne pisild essze a nadrágod elejit, amikor pisilsz, hőköjj hátra egyet.

- Látod-e, Elek, eleget mondom neked, ne szodéjj²⁸, most es elkapkodtad, s elvesztettük.

- Te pedig örökké ne nyekezáj²⁹ annyit Sándor, met valami hideg vízzel lepreckellek.

- Ketten es hazajövének szabadságra.

- Bezzeg most jó dolguk van, met nem szabad verekedni.

- Hát ejsze a maga korába verték a katonákat?

- Mint a kétfenekű dobot. Én már az első nap megkaptam a porciót - mondja Jóska bácsi.

- Hogy-hogy?

- Úgy, hogy egy szó, annyit se tuttam románul. Sorba állítanak. Én es béállok, s hogy jó legyen, mind igazítom magam a többiekhez, mire azt kiáltja a káplár: - *Nu mișca!* - Nem tudtam, hogy neköm szól, s azt se, hogy azt jelenti, ne mozogj. Én biza kihajoltam, nézzem meg, mejjik a Miska? Odajött, ojan pofot vágott, hogy szinte essze csináltam magam. Mocsok egy világ vót, hajjátok-e.

- Az, de azt es kibírtuk - szólal meg Márton bácsi.

- Ki, hogy a súj ette vóna meg!

- Holnap lehet, hogy egy kicsit későbben jövök, met disznyóölés lesz.

- Az jó, csak vigyázzatok, nehogy az anyát vágjátok le a hízó helyett, mint András szomszéd-nál.

²⁸ szodél = hirtelenkedik, kapkod

²⁹ nyekezál = panaszkodik, okvetetlenkedik

- Hát ők hogy csináltak ilyet? - kérdem.

- Ők úgy, hogy a vejük, Béla vót a mészáros, s met még azon a nap egyet akart ölni, hát jó korán esszehívták a disznýófogókat, s poharazgattak s várták, hogy egy kicsit jobban virraggyon. Amikor annyira pirkadt, hát meg es szűrják. Csak amikor az utolsót rúgta, akkor veszik észre, hogy hátrafelé pisilik a disznýó.

- No, lássátok-e, ezért nem érdemes túl korán felkelni.

- Most tényleg nem, de vót üdő, amikor biza jó vót. Emlékezzetek csak vissza Gödri sógorra, az elején milyen jól ment neki. Meg es kérdeztem tőle, mit tud csinálni, hogy úgy elindult fölfelé? Ő elmesélte, amikor leáldozóba vót a napja: „Az úgy vót, sógor, hogy annyit dógoztunk a feleségemmel ebbe a kurva társasba, hogy a nyakunk szakadt ki, de semmire se mentünk. A szuszékba tavasszal má nem vót egy szem gabona se, egy hitvány tehenet s malacot es alig tudtunk föltincselgetni³⁰. S ott vót a négy gyermek. Mi a tüzet tuggyak csinálni, gondoltam? Eccer csak eszembe jutott Bólya Jakab, akit mindenki ládikósnak nevezett, met egy kicsi fakuffer félével járta a környéket, s aktivált. Eccer meg es monta neki egy agyagfali öreg, amikor vetés-ellenőrizni ment, s megkérdezte: - Mit vet, Kincsös elvtárs? - Nem jó helyen találhatta az öreget a kérdés, met ojan feleletet vágott hezzá, hogy az egész falu azt kacagta, ott még sokan szántottak s jól hallották a szóváltást.

- Hát mit tudott felelni?

- Az-e?! Az csak annyit mondott: - Én táskamagot, hogy legyen táskátok. - El es húzta onnét a csíkot, de táskája es lett. Nem es akármilyen, met ő lett vót az agrártitkár a tartománynál. Nagy elkeseredésben valahogy az eszembe ötlött és elhatároztam, hogy én biza felmenyek hozzá, megkérdezem: hol van az a sok ígélet, amit akkor mondott, amikor állítottak bé a társasba?! (- Az ígéletek most es mind megvannak, s még meg es kölykeztek - veti közbe Márton bácsi. - Ez eccer százas - bólogatnak -, mongyad csak tovább.) Ő jól tutta, hogy mű nem azért álltunk bé, hanem met békényszerítettek. De, gondoltam, ez most má mindegy, ő megkapta érte a prémiumot: eléleptették. Mű pedig itt vagyunk, jární kéne a nótát, de sehogy se jó ki a lépés. Ő kell tuggya, s mongya meg, mit kell csinálni, hogy a lépés találjon a nótával?

Egyik reggel kicsípem magam, mint szarospista neve napján, s felmegyek a tartományi párt-hoz, ahol ő nagy pasi vót. Bé akarok menni, úgy mint régen szoktunk, ha valami dógunk vót a fejésekkel. De hát itt es megfordult a világ, met ahogy a kapuhoz érek, mingyárt megjelenik egy nagy, kövér kapus, pisztojjal az oldalán, mellette egy sovány, vigéc kinézetű pofa, akit onnét tuttam meg, hogy idetartozik, hogy ő vette el a buletinemet³¹, amikor nagy nehezen béengedtek. Met nem vót az ojan egyszerű! - Hová akar menni? - kérdezi a kapus. - Ma nincs fogadónap! - mongya a sovány, s el kezdett valagászódni³²: kit keresek, s azt miért keresem? Csak amikor Bólya elvtárs nevét említettem, akkor enyhült-forma meg egy kicsit a pofája, de csak nem akartak béengedni, amíg azt nem montam, hogy egy ojan társasból jövök, amit együtt csináltunk - mármint hogy ő parancsolta, s mű csináltuk - ezt csak gondoltam, de nem mondtam. Ők, szerencsémre, másképpen értelmezték, s így föltelefonáltak Bólya elvtársnak. Megkérdezték, hogy fogad-e? Ojan hangosan beszéltek, hogy jól lehetett hallani, amikor aszt monta: - Két percem van a büróülésig, Rádúj elvtárs kísérje fel az elvtársat. - Akár hiszitek, akár nem, még a lépcsőn es veres szőnyeg vót. Az elején ki es akartam kerülni, de amikor láttam, hogy Rádúj elvtárs realépik, akkor én es reatapostam, s még hozzá es dörgöltem a talpam. Felmentünk a harmadik emeletre, megálltunk egy nagy párnás ajtó előtt, ahol Rádúj

³⁰ feltincsel = felnevel

³¹ buletin (rom.) = személyi igazolván

³² valagászódik = kíváncsiskodik, kérdezősködik

elvtárs megnyomintott egy gombot, s kicsi üdö múlva kinyílt az ajtó. Bémenyek egy ojan szobába, amijet még álmomba se láttam: a földön végig perzsa, körbe egy serög tötött szék, az ajtóval szembe egy nagy veres asztal, megette ott ül Bólya elvtárs egy székbe, aminek a háta ojan magas vót, hogy a fejít annak támasztotta. A falon ott lógott a két vezér s a három szakállas képe”.

(- Tuggyátok-e, hogy járt ezökkal eccer egy felvidéki? - veti közbe Elek bácsi. - Bémeknek a városba feleségestül, ahol a borbéj kirakatába meglássa a három képet. Aszt talájja mondani a feleséginek: - Ezeket biztosan azét tették ki, hogy a borbéjság fejlődését mutassák. - Eszt meghallá egy ott áldogáló pofa, s aszt mongya: - Azonnal jöjjön velem, hogy mer maga a klasszikusokról így beszélni?! - S azzal akarja es tuszkolni az atyafit, amire odaszól a felesége: - Látod-é, Miháj, én má otthon megmondám, hogy minden szart ne nézz meg! - Maga mit beszél? Nem szégyelli magát? Maga is jöjjön velem! - Azzal mind a kettőt bevitték a sziguráncára³³.

- Hát ennél jobban csak Molnár Dani járta meg, még a rendszer elejin.

- Hát ő hogy? - kérdem.

- Ő úgy, hogy kihirdették a faluba, mindenki tegyen piros zászlót a házára. Dani szerencsétlenségire, met más veres nem vót, kiakasztott egy nagy veres tarisnyát. Eszt meglátta egy arrajáró spicli, aki aszt mondta: csúfoskodik a rendszerrel - met, hogy benne mindenki kódus-tarisnyára jut - s szépön őt es békísérte. Én ezt csak úgy közbevetőleg mondtam el. Te mondd tovább.)

- Hol es hagyám abba? Ott, hogy Gödri sógor békerült vala a Bólya elvtárs szobájába. „Köszönök - mongya a sógor -, amire Bólya hátrafeszi a nyakát, s még kezét es fogott. - Nagyon sietek, gyűlésbe kell menjek, de egy percre üljön le -, mutat az asztal előtt levő szimpla székre. Én úgy tettem, mintha az intést nem vettem vóna észre, szépen behupantottam magam egy akkora tötött székbe, hogy majnem elvesztem benne. - No, mi van? Mondja gyorsan, sok a dolgom. - Nekünk es éppen elég, met a társasból nem tudunk megélni. - Még jóformán bé se fejezém a mondatot, úgy felszökött, mintha darázs csípte vóna meg, s elkezd istenesen szídni, hogy nem dógozunk elég szervezeten, elkényelmesedtünk, arra várunk, hogy reggel traktor vagy szekér vigyen ki a mezőre, s ha nincs, akkor nem es menyünk, vagy csak délfelé, aszt hisszük, hogy a párt hejettünk megcsinájja! Még egy rakást mondott. Úgy meglepődtem, hogy a szuszt es alig tuttam felvenni. Ő nem sokat teketóriázott, kinyitotta az ajtót, s reám szól: elmehetek, erre nincs több vesztegetnivaló üdeje. Amikó éppen jövök ki az ajtón, utánam szól: - Azt tanácsolom, ha úgy akarja, hogy jó legyen, keljen fel korán!

„No, ez jól kifizetett”, gondoltam, ide es kár vót bójönni, met hát megmondom őszintén, sutyiban arra gondoltam, hátha felajánlana valami fixfizetésös állásfélét. Dehát annak most fuccs. Erősen sokat pajmolódtam hazafelé, hogy mitévő legyek, de sehogy sem tuttam zöldágra vergődni magammal. Itthon es úgy belém szorult a szó, hogy alig hallották a számát. Egy jó hét es eltelhetett így. Aztán egyik éjjel, met nem tuttam alunni, gondolattaim úgy belebotlottak Bólya tanácsába, hogy még hajnalba hátramentem a kert végibe. Hát a kertek fölött jó egy szekér. Ha ment vóna, meg se hessentem, de ez nem ment, hanem jött, mégpedig istentelenül megrakva valamivel, amiről hamarosan kiderült, hogy gabona. Kilépek elejibe, s megállítom. - Mit visztök? - Most csak búzát - mongya Jancsi a szekérről. „Ha most s csak, akkor itt sok máskor van” fut át az agyamon. - Kinek szállítod? - Az elnök elvtársnak, de ha hallgacc, akkor neköd es visztök. „Hejbe vagyunk, gondoltam, hát ezért monda Bólya, hogy keljek fel korán”... Másnap hajnalba, amire a házból kimentem, a búzával teli zsákok má bé es

³³ sziguránca (tulajdonképpen: Securitate) = állambiztonsági szerv

vótak hajigálva a kert végibe. Ezentúl minden hajnalba kint vótam a kert végibe. Eltött majdnem négy hét semmi mozgás nélkül, há meg es kezdém unni-forma, amikor újból hallom a szekér zörgését. Kimenyek, s hát most napraforgóval vót megrakva, s nem Jancsi, hanem András vót a szekéren. Megállítom, s kérdem: - Ez kijé? - Ez a könyvelő elvtársé, ha hallgacc, te es kapsz, de hónap a brigádérosnak vagyok béterhelve. - Az nem baj, nekem két nap múlva es jó, de nehogy kimaraggyak! - Ne féjjon semmit! - Nem es féltem, s jól es ment a bót, met annyi mindent hordtak, hogy nem fért. Akkó vettem aszt a kicsifajta motorbiciklit, amire hajtási nem es kellett. Most, hogy má jármű es vagyom, aszt gondolám, úgy lesz helyénvaló, ha fölmenyek Bólya elvtárshoz, s megköszönöm neki a jó tanácsot. No, én annak rengye s móggya szerint fel es ülék a seggbuzerálómra, s fölmenyek a tartományhoz. (- Azon a nagy kaptatón jól kibírt? - kérdem tőle, mert sógor ugyanvalóst jól megtermőtt embör, ismeritek. - A jól kibírta - mongya de én alig, annyit kellett segédmotorozzak neki, mint a nyavaja.) - Szóval, valahogy megérközőm. Egy kicsit kifújtam magam, s avval jelenközőm a kapunál, met a múltkó má megtanultam, hogy mi a módi. Nem vártam, hogy sokat kérdezősköggylenek, kivetöttem a mejjemet - úgy ahogyan ők szokták - s mondom, hogy Bólya elvtársnak valami fontos izenetet hoztam az egyik társasból, de amit csak szeméjesen adhatok által. Jó sikerem vót, met azonnal intézkedtek, mondván, hogy a pakkomat haggyam a portán. Ebben csak egy éve³⁴ van Bólya elvtárs részire - mondom -, s azzal többet nem es akadékoskodtak. Egy strigó most es, mint a múltkó fölvice, s átad Bólya elvtársnak. Az ojan szobába vót, mint a mennyország. A múltkori még vizet se vihetett vóna neki. Nagy meglepetésembe alig kapám meg Bólya elvtársat, kicsi létére akkora fotelszékbe süppedt, mint egy királyi trónus. Most ne féj, nem fogott kezét! Még csak föl se állott. Egy darabon úgy tett, mintha ott se lennék, s úgy guvaszgatta³⁵ a szemeit a plafonra, mintha haragba lettek vóna. Nofene, gondoltam, eszt a körülmények szerint nem lefelé - ahogy hírlett -, hanem fölfelé buktatták. Most én sem merészöltem, mint a múltkor észre se venni a széket, hanem leülék, s várom, hogy mi lesz?... Egyszer csak a nagy kalandozásnak a végeztével a tekintettyét reám veté. Úgy nézőtt, mint egy szörös hernyót: - Mi van? - Baj nincs, hála Istennek - fut ki a számon, de úgy láttam, ezzel az utóbbival sok baja lehetett, met erősen el kezdett fészkelődni. - Hát akkor? - Én csak azét jöttem, hogy megköszönnyem a jó tanácsát, met most, hála legyen a Jó Istennek, jól menyen a társasban. - Észrevettem, megint hibát követtem el, amit lehet, hogy most szóvá es tett vóna, de én aszt nem várák meg, hanem kihúzám a tarisnyából a szilvapálíntát, s mondom: - Eszt köszönet-tárgyaképpen hoztam, az Isten éltesse, Bólya elvtárs. - Ahogy az Isten neve kifutott a számon, abban a minutában tudtam, hogy újból leszartam a kalapács nyelit. Most mán fel es állt, s meg es jegyözte: - Maga ne törődjön azzal, aki fenn van, hanem azzal, ami itt van a földön! Jó lenne, ha egy kicsit képezné magát materializmusból. Az üveget tegye bé a bárba, s igyekezzen haza, ebben a nagy dologidőben ne mind hópistáljon³⁶ erre-arra! - Nem tudtam, mi az a bár, mind bált értöttem, amíg reá nem mutatott egy nagy szekrényre, ami úgy teli vót különbnél-különb éveggel, hogy az enyim alig fért bé. De rosszul es nézőtt ki ott, ojan vót, mint veréb a pávák között. Amire valahogy bészorítám, már nyitva es vót az ajtó - jelezvén, hogy mehetők. Nem es emlékszőm, köszöntünk-é, de aszt hiszőm, inkább nem, mint igen. Úgy jöttem le a lépcsőn, hogy minden fokon a perzsaszőnyegbe jól belédörgöltem a lábam. Lenn kerestem a motoromat, hát sut se³⁷ kapom. Eleget járok erre-arra, s kérdezősködöm az arra járókat, de senki se látta. No, eszt ellopák! Úgy vágott belém a gondolat, hogy a fejem szinte kettéhasatt. No, mi a nyavaját tuggyak csinálni?! Visszamenyek

³⁴ éveg = üveg

³⁵ guvaszgat = meresztget, bámul

³⁶ hópistál = tekereg, ténfereg

³⁷ sut se = sehol se

s panaszt teszek Bolyánál, határoztam el. A portásnak azt mondtam, hogy valami fontosat elfelejtettem megmondani, vissza kéne fussak. Alig mondom el, hát látom, hogy Bólya elvtárs ereszködik lefelé. Szembemenyek véle, s egy nagy fekete luxushoz menve elmondom neki, hogy jártam: ellopták a motoromat. Ő, mielőtt a taxiba bészállna, reám néz, a szája szegletébe mintha valami gúnyos mosolygásféle jelent volna meg, aminek a végét hamar visszaszorította, s így csak az eleje mellett ereszté ki az ezzel kapcsolatos véleményét, amit soha se felejték el, s ma es a fülembe cseng: - Hát mit gondol, itt nincsenek koránkelők??? - Erre nem vót mit szójjak. Ő taxival elment valahová, s én ezennel haza. Asztán tovább a többit te es tudod jól, sógor. Annyi lett a korán kelő, hogy a végin nemcsak a társasból, hanem egymástól es elkezdünk lopni.”

- Ez így igaz. Nagyon jellegzetes történet, érdemes volna, hogy egyszer valaki megírja.

Akkor én is csak bólogattam, nem tudtam, hogy pont én leszek az a valaki. S íme...

- No, mü jól elszórakoztunk a saját nyomorúságunkon.

- Mü el, Jóska, de ha nem így vóna, eddig rég elpusztul ez a nép, met én úgy gondolom, a nyomorúságos sorsunk mellé éppen kárpótlásként adta az Isten, hogy azon es kacagni tudjunk, amin más kétségbeesne, sírva fakadna.

- Igazad lehet, Márton, met a mai este után, meglássátok, hónap könnyebb lesz az iga.

- Ez tényleg igaz, a tavaj es annyit bükkögtem³⁸ a nagy gjadokon³⁹, hogy most es minden porcikám fáj.

- Hát nekünk még az igas állatnál es rosszabb dógunk van, met róluk mü gondoskodunk, de rólunk senki.

- Ne búsujjatok - szól közbe a fogságot járta Elek bácsi -, met ennél még rosszabbul es lesz, s aszt es ki kell bírjuk.

- A lehet Elek, de nehogy mü es úgy járjunk, mint a cigány lova, hogy amire megszokta vóna az éhséget, belédöglött.

- Ez így van, Márton, de ne felejtsd el, hogy az embör többet kibír, mint az állat, met igaz, hogy közülünk es sokan beléhaltak, de mü túléltek.

- Az állatok mind belédöglöttek.

- No, ez álműzőnek elég, hallgassatok el, met a végén még úgy megijedünk, hogy haza se merünk menni.

- Attól te ne féjj, Jóska, met a székelj inkább elfut, de bé nem szarik.

A végin saját magunkon jót kacagtunk, s így köszöntünk jó éccakát.

* * *

- Ejnye az angyalát, nem gondoltam, hogy ilyen cudar hideg van, s hajadonfőn futottam át.

- Akkor reád es most jól fekszik a csíki mondás: aki télen hajonfejt vagy kalapban jár, ahhoz tanácsét ne menj.

- Nem értem, Elek bácsi - vetem közbe.

³⁸ bükkög = bukdácsol

³⁹ gjad = göröngy, hant, darabos föld

- Pedég ez egyszerű. Valaki vagy azért nem tesz fejrevalót, met nincs, vagy az esze kurta. Egyiknél se lehet keresnivalód, met az, aki saját magának sem tudott csak olyan tanácsot adni, hogy még sapkára sem jutott, az neked es csak ijet adhat. Az kelekótya, annak nem csak a fején, a fejibe sincsen.

- S a másik, a kalapos, Elek bácsi?

- Avval egészen más a helyzet, met az má olyan, mint a borvíz: se nem bor, se nem víz, a kettő között kínlódik. Ez es kifelé pózsájja⁴⁰ magát, így akarja az urat jáccani, belül üres, mint a likas fazék. Az ijenre vigyázni kell, met az a másik hátán akar felmászni oda, ahol az igazi urak finom børsapkát s bundákat viselnek.

Elek bácsi bölcsességét az élet ezerszer is beigazolta. Nagyon sok álmatlan éjszakámon jutott eszembe, s elgondolkoztam, mennyire az Elek bácsik lettek volna érdemesek arra a sorsra, amelyre ezek a „kalapos urak” jutottak.

- Lássá-e, doktor úr, még tőlünk es lehet tanulni valamit. Igaz, hogy eccer-eccer fölsül az ember, mint a múltkor Márton a szószólóságon. Pedig aztán neki van sütnivalója. Dehát mindent nem tudhat az embör. A jó pap es holtáig tanul.

- Ez igaz - mondom s Márton bácsira nézek. Látom, hogy Elek bácsival erősen össze van kapaszkodva a tekintete. Ebből mindjárt tudtam, hogy kettőjük között volt valami, amit jó lenne megtudni.

- Nem hiszem, hogy lenne valaki a faluban, aki megfoghatná Márton bácsit! - vetem a kettőjük közé, hogy egymástól elválasszam. Jól sikerült mesterfogás volt, mert mind a ketten reámnéztek, s úgy elkezdtek fészkelődni a széken, mintha sündisznó került volna a fenekük alá. A megállapodás Elek bácsinak egy kicsivel hamarabb sikerült, s így ő szólalt meg elsőnek:

- Az úgy vót, hogy a templomból kijövet, a lakodalmas sereg előtt, ahogy nálunk mindig szokásba vót, hát elköttük az utat. Meg es állt szépen a vendégsereg, s elé áll Márton koma, met ő vót a szószóló, s annak rengye s móggya szerint azt kérdezi: mét kötöttük el az utat, engedjük el, met fontos dologba járnak. - Mü el, ha a kérdésemre a szószóló megfelelőképpen tud válaszolni. Ha nem, mivel erősen ki van száradva a torkunk, huszonöt liter bor a váltságdíj. - Hajjuk, hajjuk, kíváncsiskodott a nép! - Három kérdésem van, de ha az első kettőre nem tud válaszolni, akkor a harmadikat föl sem teszem. Az első kérdésem: mi az, amit ma a menyasszony az új házban legelőször vesz bé a lába közi? - Maga a kérdés es erősen mellbe vágta a komámot, de a kacagás, ami ott kitört - mert hát ott mindenki rosszra gondolt - méginkább zavarba hozta, s úgy elkezdett tapogni, mint szarás előtt a kutya. - No, ameddig a szószóló az első válaszon gondolkodik, addig a második kérdésemet es felteszem, s nem bánom, ha a tisztelt vendégkoszorúból valaki más es hozzászól, segít neki. (Ezzel es megbirizgálva-megpiszkálva egy kicsit a komámot.) Ez a kérdés nagyon könnyű, met hát mindenki áteshetik rajta. Nem kell mondjam, akkora vót a csend, hogy vágni lehetett. No, gondolkozzanak: mi az, ami az embörnél üdővel ujra nő? Mikor ezt elmondtam, a koma akkoracska lett, hogy a belső zsebembe es beléfért vóna. Ezt látva, tisztába vótam, hogy a bort elé kell keríteni. Oda es hozzák, közben Márton koma es valahogy életmagra kap, s nagy szomorúan kinyögi, hogy itt van a bor, de hát előbb mondanám meg a választ! - Hát, ha már csak ilyen szószólójuk van, döftem meg újra komát, akkor kénytelen vagyok megmondani. Az elsőre a válasz, hogy a küszöböt vesz bé legelőbb a lába közé, ha csak el nem kezd szögdecselni, mint a veréb. A második kérdésre a válasz nagyon szomorú, igen tisztelt vendégkoszorú, met azt a valamit, ami ma éjszaka a menyasszony markát megtölti, évtizedek múlva

⁴⁰ pózsál = pózol, színlel

már csak ujjbeggyel lehet előcsalogatni: *ujjra nő*. Nem kell mondjam, hogy erre a férfijak úgy esszeestek, mint késő ősszel a toplós alma a fa hegyin, s mindenik a zsebibe kotorászott valamit. Csak egy pillantatig tartott az egész, aztán megnyílt a jókedv szája, s azt kiabálta: fizessen a szószóló! - mert ezt mindig a szószóló fizeti, ezért kérik fel erre a tisztségre a falu legokosabbnak tartott emberit.

- Nem tudom, te Elek, miért mondtad, hogy rosszra gondoltak, amikor az a rossz a legjobb a világon.

- Ebben tökéletesen igazad van, Jóska! Én sem értem, hogy sokszor miért mondanak mást, mint amit gondolnak.

- Ejsze azért, hogy az idegön ne értse, met teszem föl, ha valakire azt mongyák: no ez es jól néz ki, akkor az idegen tényleg aszt hiszi, hogy szépről van szó, pedig pont aszt jelenti, hogy nem szép, hanem rusnya. Vaj, hogy mét mongyák az éretlen szilvára, hogy zöld, amikor a valóságban piros.

- Azért piros, mert még zöld, vagyis éretlen - vetem közbe.

- Van, amit csak mű értünk, jobban mondva érzünk meg, met ki tudná megmondani, hogy hány méterre van az *ahajt* vagy az *ehejt*?

- Sok olyan szavunk van, amelyek semmiféle szótárban nem szerepelnek, s amelyeket csak érezni lehet, szóval kifejezni nem. Pl. *derce* = apró korpa, *baggat* = gyéren öltöget, *kujakol* = ökölrel megver, *kasziba* vagy löcslábú = se nem ix, se nem karikós, vagy *kajla*, *tajdak*. Egy megérzés kell a tökéletes megértésükhöz. Ez pedig csak annak a sajátja, akit ez a nép szült. Rajtunk kívül ki gondolná, hogy a kenyérsütéssel kapcsolatos a *bévetni* szavunk. Úgy siet, mintha bé kellene vetni. Igen, elkel a tészta, ha azt idejében nem teszik, nem vetik bé a kemencébe. Csodálatosan tömör és mégis sokatmondó. Nem tudom van-e nyelv, amely az eső erősségét úgy ki tudná fejezni, mint a miénk: a *zuhog*, *esik*, *csepereg*, *szemerkél*, *szitál*, mind mást és mást jelentenek.

- De vannak olyan szavaink, amelyeknek két vagy több jelentésük és értelmezésük is van. Mert teszem föl, rajtunk kívül ki érti meg a *hágó* szavunkat, amely emelkedőt, hegyet, de egy jó bika ténykedését is jelentheti. Ezt még magunk is félreérthetjük, mint az egyik falusi pap - a falu nevét azért nem mondom, nehogy botrányt keltsek egyes egyének a pappal való hasonlatossága miatt - aki fiatal korában erősen szerette a fehérnépeket, de lehet, hogy azok sem vetették meg az efféle gyónást, mert bűnbánatra úgy jártak hozzá, mint darazsak a kásás vackorra. Dehát tőle is eltelt az idő, s hegyre menve megszuszogósodott. Egyszer egy menyecske mellett baktatott s azt mondja a fiatalasszony: - Nagy hágó, tiszteletes úr. - Mire a pap: - Csak vótam, fiam. - Íme, micsoda különbség egyetlen szó két jelentése között.

- Ez szent igaz, de a menyecske es huncut lehetett, ejsze egy férfinak eszébe se jutna.

- Dehogynem, te Elek. Adott esetben mű se maradunk le, ezt bizonyítja a pesti úr esete a varsági székellyel.

- Hát az hogy történt?

- Az úgy, hogy egy kicsi pénzmagra tett szert a varsági, s gondolja megnézi, milyen a magyar főváros? Föl es ment Pestre, s ahogy csodálkozik a sok kirakaton, megpillant egy olyant, amelyik erősen megtetszett neki. Gondolja, jó vóna megnézni, hogy a szép kirakatu gúnya alatt vajon milyen lehet? Addig pajmolódik, hogy egyszercsak ráveszi magát s bémegy. Ha má bejövék - gondolja - akkor alaposan szétnézek. Meg es nézi jó aprólékosan annak minden szege-likát, éppen ki akar lépni, amikor megszólítja az úr, aki mostanig figyelte ezt a fehér-

harisnyás⁴¹ csodabogarat, s nem tudta elképzelni, mit kereshetett, hogy vásárlás nélkül távozni akar. Nem tudta megállni, hogy meg ne kérdezze: nem talált semmi magánakvalót, mert ebben az üzletben az égvilágon minden van. A székelyt nagyon meglepte a kérdés, de főleg az eddigelé a harisnyás-csizmás emberrel szemben nem tapasztalt udvarias szép szó, ahogy hozzá szólott az úr. Ezért kicsit bátortalanul, de megállt. Az úr látva a székely zavarodottságát, azzal folytatta: kérjen csak bátran akármit, mert olyant nem tud kérni, ami itt ne lenne. A varságinak erre a szép szavakra úgy elszállt a meglepődése, mint a szarka a száraz ágról, de helyét valami restelkedésféle foglalta el, mert őt a kíváncsiság, s nem a vásárlhatnékúság vitte bé. De hamar életmagra kapott, s gondolja, ha már ilyen szépen kérdezik, akkor méltó reá válaszolni. Egy cseppet gondolkozik, s mert az úr szép szavai mögött valami böcsködésfélét⁴² es sejtett - hogy olyant nem tud kérni, amilyent ő ne tudna adni -, így hát az agyában a megfelelő válasz után kotorászott, amit hamar meg is kapott. Ez olyan volt, amiből nem derül ki, hogy ő csak csodálkozni ment bé, s az úr böcsködésének szarvát es letőri. Kettőt egy csapásra, élemedik meg, s már ki es fut a száján a válasz. - Hát, ha azt gondolja az úr, hogy itt minden van, akkor adna neki egy bosikafenyő⁴³ ostor nyelet. - Az urat úgy mejjbe vágta a válasz, hogy ejsze hanyattán es esik, ha nincs benne egy cseppnyi ebből a mű vérünkből es. Így csak egyet hátralépett, s ahogy az első szuszt föl tudta venni, azt kérdezi: hát az meg mi, met ő még ilyent nem es hallott. - Hát én ezen nem es csodálkozom - húzza ki magát a székely, két hüvelykujját a harisnyája zsebibe akasztva - met az ott fönn abban a magasságban él, ahol fölötte nincs egyéb csak az ég, s aki nem járt ott, az nem es ismerheti, pedig ha van valami, akkor az igazán megérdemli, hogy számon tartsák. Ő az, amelyik saját testivel borította be a sziklát, s óvja meg a hegyajkait, hogy fergeteges üdőben az reájuk ne szakadjon. De ez a se-fenyő-se-fa a példaadásán kijel még két olyan dógot ad nekünk, amilyen nincs több a világon, amelyet mű nem csak szeretünk, hanem a magunkénak es vallunk. Az egyik a belőle készíthető ruganyos ostor nyél, ami soha el nem törik. A másik a termése, a fenyőbors, amiből ojan vizet tudunk főzni, ami pont ojan erőt ad nekünk, mint az övé: hogy se vihar, se fagy el nem pusztíthat. Ha az úr ezt egyszer megkóstolná, többet másfélét nem es inna. Ámbár lehet, hogy legelőször a torkát, esetleg még a gatyáját es megégetné, de utána úgy esszeszokná, mintha igazi testvérek vónának. - Én erősen kíváncsi lennék erre, amit maga mond, de hogyan juthatnék én el oda? - Hát annak erőst egyszerű az útja. Itt van a címem, Hargitai Márton, Székelyvarság. Több nem kell, ámbátor ez a falu akkora helyen terül el, mint Budapest. Ott mindenki ismeri egymást, ugyanis nemcsak a falunk, de a sorsunk es egy. Ott aki béállt a táncba, az a közös nótát kell végigjárja, met aki félrefarol, annak vége. Na, de a többit megbeszéljük nálunk otthon, csak tudassa, hogy melyik vonattal érkezik az udvarhelyi állomásra. A többi az én dógom. Hát eljő-e? - Én, ha ez meghívásnak tekinthető, nagyon szívesen elmegyek, már csak azért is, mert az én őseim es valamikor onnan szakadtak ki. - Ezt a velem való viselkedéséből gondolám es. Akkor hát várom. Addig es az Isten áldja. - Azzal egy jó parolázás után elváltak. De úgy látszik, hogy tényleg vót valamicske benne az ősök vériből, mert a következő nyáron eljött, hogy ezt a bosikafenyős népet megismerje. Fogadta es a varsági, annak rengye s móggya szerint, medvebőrrel letakart üléses szekérrel. Ki es vitte éppen Tartód vára alá, ahol ő lakott. Mielőtt asztalhoz ültek vóna, hogy az úr pesti kérdésével adós ne maradjon: - No, mű, igaz, hogy nem vagyunk gazdagok mint az úr, de a körülményekhez mérten, nem hiszem, hogy ojan kérhetne, amit én nem teljesíthetnék. - Úgy látszik, hogy a pesti úrban tényleg vót valami még az ősök vériből, met sehogy sem tudta elfelejteni a Pesten történeteket, s nagyon fúrta az oldalát, hogy mikenképpen tudja visszaadni, amit akkor kapott. Ojant kért, hogy

⁴¹ fehérharisnya = szűk székely posztónadrág

⁴² böcsködik = dicsekszik, hetvenkedik

⁴³ bosika (borsika) = szívós fájú havasi fenyőféle

másnak a fülei a meglepetéstől hátul összeértek vóna, de hát itt székelhez, s nem máshoz szöolt a kérés, aki pedig a váratlan eseményekhez hozzá vót szokva, s így csak meg se hessintette, amikor a vendég azt mondá: - Én igaz, hogy Pesten nem tudtam teljesíteni a maga kérését, de azt hiszem, most maga is ebbe a helyzetbe kerül, mert én szeretnék egy olyan fehérnépet látni, akinek a nemi holmija a köldöke fölött van! - Hát ez igazán nem nagy dolog, mondja kacagva a székel, s hátrakiált a feleséginek: - Jere Mári, s állj tótágasba egy cseppet, hogy lásson csudát az úr. - Erre lekonyult fejfel az atyafi csak annyit mondott: - Sajnálom, hogy eddigelé nem tudtam, hogy ilyen emberek, ilyen nép is van a világon, s mától fogva büszke leszek, hogy nekem is van valami közöm ehhez a néphez, ehhez a földhöz. - Azzal úgy kihúzta magát, hogyha lájbi lett vóna rajta, biztosan gomb nélkül marad.

- No, ha még ő es, akkor mü igazán kivethessük a mejjünket, met eddigelé, ha megverve vótunk es eleget, de legyözve soha! Azt hiszem, hogy ameddig bosikafenyő lesz a Hargitán, addig mü es itt leszünk!

- Úgy legyen, Márton!

- Na, most már elég volt ebből a nyelvtanórából, mert mi ebben élünk, s így nincs, amiért tovább beszéljünk róla. Jó, hogy mások nem értik, mert ez olyan, mint egy csodafegyver, amelyet míg jószántunkból le nem teszünk, soha el nem vehetik tőlünk!

- Ameddig ez megvan, addig legyözhetetlenek vagyunk!

- Látod-e, Sándor, hejába faroltál s kenterfalasztál egész este, a végén a töködet es bé kell tedd a makkfílkóm alá. Ahelyett, hogy használtad vóna, addig őrizted, hogy nem ér semmit. Ezzel, ki amit kapott, s kinek amije van, vigye haza, met mára elég vót. Jó éccakát.

* * *

- Lássátok-e, soha nem tudja az ember, mire lépik ki a házból. Szegény Lajoskát es megüté a fa. Pedig mennyit kosornyázott⁴⁴, járta az erdőt. Sohase történik semmi, s most megesett.

- Meghalt? - kérdem.

- Hát hogyne hótt vóna meg! Ha egyszer itt valakit megüt a fa, annak kámpec, az azt jelenti, hogy reáesett s agyonnyomta.

- No, akkor neki es a sírkövire reáírhatják, mint a havasaljiéra: egy fenyőfa úgy megnyomta, holtan mászott ki alóla.

- Vicc ide, vicc oda, de ez nem kacagság.

- A halál egyáltalában nem, de igazságos. Mikor eljő az üdeje, nem vickiőzik senkivel. Egyetlen biztos dolog van a világon, hogy aki született, az meghal.

- Még van egy - vetem közbe - az, hogy a halálon kívül semmi nem biztos.

- Igaz, lássátok-e, aki tanul, az tud. Dehát, ha már doktor leszel, azt mondd meg: eljő-e az üdeje, hogy legalább száz esztendeig élhessen az ember?

- Lehet.

- De mikor?

- Addig még sok seggetlen varjú szarik, Jóska - jegyzi meg Elek bácsi.

- Nem értem ezt a varjú-hasonlatot - mondom.

⁴⁴ kosornyázik = koslat, ide-odajárkál

- Nem-e? Pedig egyszerű. Addig még azok a varjak es hargast, vagyis kacskaringósat eresztenek, amelyeknek még se hírük, se hamvuk.

- Tényleg így van.

- Akkor hónap este nem kártyázunk, met virrasztóba kell mennünk. A doktor úr nem, de mű igen.

- Valóban, a virrasztóban mindig kártyáznak. Vajon honnan ered, s mit akar, akar-e valamit kifejezni, vagy csak szórakozásból csinálják?

- Hát a virrasztás nem szórakozási alkalom, hanem tiszteletadás a halott előtt, aki má itt a földön mindent elkártyázott. Met az egész élet olyan, mint egy szerencsejáték. Hol ilyen, hol olyan szerencsével végigkártyázzuk, de a végén mindent elveszítünk.

- Elismerem Márton bácsi bölcsességét, de ha azt is meg tudná mondani, hogy a virrasztáskor miért szokás üvegből inni a pálinkát, miért nem töltik a poharakba?

- Annak es megvan a maga jelentősége, mégpediglen az, hogy a halál előtt nincs kivételesség, ott mindenki egyforma, egyenlő. Nála nincs kinek-kinek a kíváncsisága szerint ilyen vagy olyan, eddig vagy addig töltött pohár, csak egy van, amit ha tetszik ha nem, mindenkinek ki kell ürítenie. Benne egyformák, egyek leszünk.

„Valóban sok, nagyon sok tanulnivalóm van ettől az én népemtől.” Alig jutok a gondolat végéig, most már ők kezdenek el újból kérdezősködni:

- Ha már itt tartunk, azt mondd meg, mi a helyzet a pokollal s a mennyországgal?

- Ez akkora kérdés, hogy azt hiszem, erre igazából senki sem tud válaszolni. Ez a hit dolga. Aki hisz benne, annak van, aki nem, annak nincs.

- Ez es csak részben igaz, doktor úr. Met én úgy gondolom, hogy pokol az biztos van, s nem es egyebütt, itt a földön. A mű mindennapi életünk sokszor egy pokol.

- Ez szent igaz, Márton. Ez a kérdés ezekszerint félig meg vóna fejtve, de mi van a mennyországgal?

A nagy csendben muszáj valamit mondjak, mert úgy néznek rám, mintha én is résztvettem volna a teremtésben. Nagyot fordul az agyam, mert hát én is közülükvaló vagyok, s megpróbálom a megfejthetlent megfejteni.

- Hát, ha a pokol itt a földön, a mennyországnak es itt kell lenni valahol, s itt es van, de csak ablaka van, ajtója nincs, s így bémenni oda nem, csak békukucsálni lehet.

- Hát ezt hogy értöd?

- Én úgy, hogyha valaki bár egyszer egy nőt a szerelem ösvényein el tud vinni addig, hogy bénézzen a mennyország gyönyörű ablakán, az hálából az illetőt százszor es elkíséri a pokolba.

- Ez má szentül így van. Többet ér, mint egy makktromfban a makkfilkó, pedig ott ő a legnagyobb, s itt közöttünk a doktor úr.

Hej, ha ők tudnák, hogy sokszor a legkisebb tromf, még csak a hetes sem vagyok. Az előbbi fejtegetésemre olyan csend ül ránk, hogy még a petróleumlámpa fénye sem pislákol. Valószínű, hogy mindenik a maga verte gyomos ösvényeit latolgatja-fontolgatja.

S most is, mint eddig annyiszor, Jóska bácsi töri meg a csend burkát, ő kászálódik ki elsőnek egy olyan kérdéssel, amelyet nem először vet elé, de a választ eleddig el tudtam kerülni.

Jóska bácsi mindig a férfifiatalítás lehetőségeiről érdeklődött, az tény. Most is azt kérdezte, vajon át lehetne-e ültetni valami majommirigyet, szerelembeli képességét megnövelendő. Erre sem igenlő, sem tagadó választ nem adhattam, felelet helyett inkább a kérdést csombolygattam a számban. Szerencsémre József sógor megmentett, egy idevágó viccel félre hengerítve előlem az akadályt. Ő ugyanis - mint majdnem mindenre - erre is tudott egy vicces feleletet:

- Vigyázzon, Jóska bácsi, nehogy a szomszédfalusi ember sorsára jusson.

- No, hallám⁴⁵, mondd el, legalább okuljunk belőle.

- Hát az úgy történt, hogy az asszony - met hát az a mindentudó - arra lesz figyelmes, hogy a szomszédék minden este, amikor már azt hiszik, nem lássa senki, az eperfán hancúroznak. A kíváncsiság, de ejsze inkább az irigység ráveszi, hogy megkérdezze a szomszédasszonyt, ez micsoda dolog, de egyáltalában mi történt a szomszédal, hogy ilyen kápás-képes lett, hisz egyidős az ő urával, aki még egy hónap es eltelik, hogy nem csinál semmit. Pedig hát... - No, én elmondom, de hallgass, s te es csinájj így, met eddigelé ebben a tekintetben az én uram se vót valami jó. Dehát te ümersz. Megmondtam, menjen el Pestre, met ott valami majommirigy-átültetés után megfiatalodik, s megnő az ebbéli kívánsága. Nem ment könnyen, de mivel neköm erőst hiányérzetem vót, hát valahogy rávettem, s elment. Jól es sikerült minden, csak egyedül az a probléma, hogy mindig föl kell másszunk a fára, mivel a majmok csak ott tudnak szerelmeskedni. Dehát ez a kicsi kárpótol, s így bánja a fene, csak tartson még egy darabon. - Hát, a biza én se bánnám hogy hol, csak éppen sikerülne. - Azzal a szomszédasszony megadta a címet, hogy hova kell menni. Nem vót könnyű rávenni az urát, végül csak sikerült, de nem vót majom- csak berbécsmirigy. Mit tudjon csinálni? Ha így hazamegy, akkor az asszony megeszi. Hát beléegyezett. A műtét után meg es táviratozta, hogy minden rendbe van s másnap érkezik. A feleség úgy megörvendett, hogy már estefelé felmászott a fára, ott várta az urát. Az, amikor megérkezett s látta, hogy az asszony a fán van, fölszól neki: - Jere le, Mári, még messze van Szent Mihály napja, én csak akkor leszek képes, mint a berbécsök, met nekem csak berbécstök jutott.

- Jóska, ezzel ezt a mirigy-ügyet ejsze lezárhatjuk, s mindenki elégedjék meg azzal, amije van, s amit azzal csinálni tud. Az asszonynak meg kell mondani, üljön a seggin, met az ő tüze hamarébb kialszik, s akkor ő mi a nyavaját fog csinálni?

- No lássátok-e, a helybéli doktor a muzsnai üsmerösöm esetét sokkal jobban megoldotta: ő es elment panaszkodni, hogy mit tudjon csinálni, mert a szomszéd azt mondta, hogy ő hetente még háromszor es csinálja. Tudjátok-é, mit mondott a doktor? - Ezen egyet se tusakodjon, met ennek az orvossága egyszerű, megmondja maga is.

Ezekután, hogy kiben mi történt, nem tudom, de egyiknek sem volt kedve kártyázni, s így egy kicsit lekonyulva elköszöntünk.

* * *

- Jó estét, adjon Isten.

- Jól megfogta a hideg, doktor úr.

- Kemény hideg van, hajják-e, nem tudom, mikor enged már egy szemerkét.

- Azt hiszem, már holnap nem lesz ilyen vad üdő.

- Honnan gondolja, Sándor bácsi?

- Én onnét, hogy a macska egész éjjel mozdott. Ez pedig azt jelenti, hogy meglágyul az üdő.

⁴⁵ hallám = hadd lám, lássam

- Igaza van, az este a tyúkok se akartak elülni, még setéségbe es kapirgáltak. Ez pedig nyáron esőt, télen enyhülést jelent. Ősi megfigyelés, még soha se csapott bé.

- Vajon honnét tudják?

- Hát onnét, ahonnét a kicsi lábujjkám, amelyet egész éjjel kellett súroljak, úgy fájt. Csodálatos az állatok ösztöne, s ha egy részére van es valamilyen magyarázat, a másik része ejsze örökre titok marad. Itt van például a kakasok időérzéke. Honnét tudják, hogy éjjel egy óra van, s kukorékolni kell? Hogy ébrednek fel éjjel négy óra tájban, hogy másodszor es megszólaljanak? Még csak nem es pitymallik, amikor belékiáltják a setéségbe, hogy nemsokára hasad a keleti ég és hajnalodik. Régen csak onnét tudták az öregek, hogy hol jár az éccaka. Aki a harmadik kakasszóra nem indult el marhaszekérrel a vásárba, az lekésett. Csak azóta tudják az órát, amióta falióra került a faluba s az éjjeliőr minden órába végig kiáltotta az utcákon, hogy hányat ütött. Még ma sem minden háznál van óra. Az emberek sem vótak így kinyűgölődve, mint ma, de én azt hiszem, mégis boldogabbak vótak.

- Igazad van, Márton, de ha jóban, ha rosszban az élet csak eléfelé menyen, az elébbi játékot sem tudjuk még eccer eljácodni, újat kell kezdeni. Ki hívja le a tromfot?

* * *

- Szegény Lajoska es hamar megsuvada. Jól beszéltél a sírnál. Igazad van Márton: akár-mennyit nyüszköl⁴⁶ is, a végén csak ide kerül az embör. Ő es kínlódott eleget s még azzal es megvádolták, hogy ért a tej elvételéhez. Az öregek erősen hittek ebbe. Még ma es van, aki a teheny borjúzása után békeni fokhagymával a pajta ajtaját, hogy valaki el ne vigye a tejet. Azt gondolták, hogy ha valakinek a tehene sok tejet ád, az onnét van, hogy a mások teheninek a tejit odakuruzsolja az övéhez. Pedig csak jobban tartotta a tehenit. - Sok felesleges vádaskodás es baj származott ebből a hiedelemből. A tudatlanság a babona szülőanya. Családok pusztultak ki száraz betegségben, met nem tudták, hogy az erős lesoványodás, elszáradás a TBC-fertőzés, s nem egy csinálmány következménye. Voltak akik ebből a hiedelemből jól éltek, met különböző bajok elűzéséért hozzuk mentek az emberek. Sokszor még a cigányok es hasznót húztak ebből a hitből. Valahonnan megneszelték ezeket a családokat, s odamenve azt mondták, hogy ők meg tudják mondani, hova van elrejtve az a csinálmány, amiből az egész baj ered. Jó pénzért meg es mondták. Itt nálunk a faluban es vót egy család, amelyiket így valósággal kifosztottak. A végén, amikor nem maradt más csak egyetlen disznó, akkor azt állították, hogy azt kell agyonverni, mert abban van a csinálmány. A szerencsétlen székely addig ütötte a disznót, amíg az belé nem pusztult. Természetesen a cigányok azt es elvitték. Ha valakinek csak tyúkjai voltak, akkor azok voltak a hibásak. Mivel régen a kórusok⁴⁷ beszédtemája sokszor pont ez volt, megtörtént, hogy az egyik leány késő este, amikor épp ment haza a kórusból, valahogy kiejtette a gomolyát a kosarából.

Ahogy ment a sötétben, észrevette, hogy egy fekete valami követi. A fonóban azon az estén épp a rossz szellemről volt szó, hát bizony ő es épp erre gondolt es el kezdett szaladni. A gomolya szaladt utána. A végén az ijedelemtől összeesett s meghalt.

- Ugyanígy járt az a legény is, aki addig hősködött, hogy a végén a társai próbára tették, mondván: - Ha avval dicsekszől, hogy nem félsz a szellemektől, akkor mutasd meg, hogy éfélkor ki mersz menni a temetőbe. Ottjártadot avval bizonyítsd, hogy ezt a vasvillát reaszúrod a legfrissebb sírra. A legény ki es ment a temetőbe, de amikor a villát döfte a földbe, akkor idegességében a zekéje sarkát es odaszúrta. Így, amikor el akart jönni, az visszatartotta.

⁴⁶ nyüszköl = vergődik, kínlódik, kapálózik

⁴⁷ kórusok = fonók

Ő hirtelen azt hitte, hogy a halottak szelleme fogta meg a hosszú posztókabátját, s úgy megijedt, hogy reggel a társai, akik mentek a fogadalmat ellenőrizni, holtan kapták. Azt, hogy ez valójában es megtörtént-e, nem tudom, de elképzelem. A doktor úr hisz-e az ijetség elleni önöntésben, vagy a szemmelverés ígézésében?

- Nem hiszek. Abban nem hiszek, hogy a hideg vízbe dobott olvasztott ón megmerevedés után megmutatná azt a valakit vagy valamit, akitől vagy amiktől az illető szenved. De, hogyha a beteg, akinek szervi baja nincs, hisz az ezáltal gyógyulásban és meggyógyul, azt elhiszem. Badarságnak tartom azt gondolni, hogy az izzó parázs azért jön föl a víz tetejére, mert megígérték a csecsemőt, s meggyógyul, ha ebből a vízből megitatják, a homlokát pedig bekenik. Azonban azt el tudom képzelni, hogy a fejfájása megszűnik annak, akiért a vízvetés történt, hogyha az hisz ennek a víznek a gyógyító erejében. Vagy, amit ma kevesen tudnak, hogy azért tették - s még ma is néha teszik - a vörösre festett pléhkakast az épületek tetejére, mert azt hitték, ha az ott van, akkor nem száll rá a valódi veres kakas: a tűz. Nagy dolog a hit. Hit nélkül nincs élet. A hiteveszett ember könyörtelenül elpusztul. Az élet megtartó ereje a hit. Miért vetnének, ha nem hinnénk az aratásban? Minden élni vágyónak valamiben hinnie kell. Mindenki, s még az ateisták is hisznek, csak éppen az ő hitük más.

Ezzel sem volna probléma. A baj ott van, hogy a mi hitünket akarják elvenni, illetve fölcserélni az övékkel. Ezek az erőszakos hitcserék okozták eddig az emberiségnek a legtöbb szenvedést. Hinni kell, de nem mindegy, hogy miben és hogyan, mert a lekorcsosult egyének torz hite mindig háborúhoz és diktatúrákhoz vezetett. Mi csak úgy maradhatunk fönn, ha megőrizzük őseink hitét, nem keveredünk semmiféle hitcserébe. Úgy kell higgyünk, reménykedjünk a jobb jövőben, mint őseink az áldozati füst égető tisztaságában és igazságában.

- No, ez jó vallásóra, doktor úr. Kár, hogy pont azok nem hallják, akiknek hallani kéne. Ezzel mára be es fejezhetjük.

- Igen - mondom, s öt székely tenyér úgy teszi kerges kezéből a kártyát az asztalra, mintha az elkövetkezendő ezer esztendő is csak tőlünk függne.

* * *

- Úgy látszik, nem tart sokáig az enyhülés, mert a horokály úgy kerregett ma délután a vén diófán, mintha szerte akarta vóna törni.

- Igen, mert holnap a fagyban nehezebben tudja kiszedni a hideg mija mélyebbre húzódt hernyókat. - Az öreg varjú es fejfelé északfelé gubbaszta, ez es azt jelenti, hogy erre fordul a szél iránya. Okos állat, mindig fejfelé arra helyezkedik el, amerről fúj a szél, hogy az a tollát ne borzolja fel. Így elcsúszik rajta, s nem fázik. Nem értöm, hogy a tyúk mét éppen fordítva csinálja: örökké farral áll a szélnek.

- Az okát én sem tudom, József, de az biztos, hogy a viselkedése nem okos. Ejsze ezét mongyák némely fehérnépre, hogy tyúkeszű.

- Ez eccer jól el van találva, hajjátok-e?

- Veres a tromf!

- Nem tudom, Jóska, hogy te ma este mét vagy úgy lekonyulva? Hadd el, egyet se búsuld a bornyút, amét dögölve született.

- Erősen nagy vót - kacsintott Elek bácsi a többiekre - nem csoda, hogy így esett. De azért vigyázz, a nájlonzacskókat jól dugd el, nehogy megkapják, s kiderüljék, hogy a bornyú fejire húzád, met akkor úgy jársz, mint a bétai embör.

- Hát az hogy járt? - kérdem.

- Az-e? A rosszul, met fejbeverte, s megnyúzta.
- Nem jól tette?
- A lehet, hogy máskor jól tette vóna, de most nem, met reajöttek.
- Nem szabad borjút vágni? - kérdem.
- Nem! A törvény szerint minden bornyút fel kell nevelni. Ezzel rendös körülmények között nem es vóna baj. Baj ott van, hogy a bornyút hat hétig szoptatni kell, s utána sem kell senki-nek. De a tej, az kellene nekünk, met abból van vajegy lej. Így pedig se bornyú, se tej. Hát mit csinál a szegény embör? A tej móján vagy nájlonzacskót húz a bornyú fejire, mielőtt szusszot venne, vagy pedig „feketén” levágja. Ez vóna a legjobb, csak evvel az a hiba, hogy ha kiderül, akkor neköd kámpec, dutyi nélkül nem úszod meg. Már pedig most annyi a beépített spicli, hogy mindent megtudnak. Ezt a bétájit⁴⁸ es valaki feljelenté, a törvényszékre es került az ügy. Három hónapot kapott. Ügyes embör lehet, met amikor a bíró megkérdezé, hogy az utolsó szó jogán nem akar-é valamit mondani, csak annyit mondott: - Tisztölt néptörvényszék, én azét csináltam, amit csináltam, met azt hittem, hogy a bornyú az enyim vót.
- Ez eccer jól megmondá.
- E meg, mint a marosszéki öreg, akinek egy kerek esztendőt nyomtak a nyakába, met amikor a kollektív s a gépiesítés előnyeiről agitált az egyik pártos, ő azt találta kérdezni, hogy ha nem lesz állat, akkor mivel ganyézzák meg a földet?
- Na és kérdezni sem szabad?
- Azt igen, de felelni csak nekik. Ez pedig felelt es, ez vót a hiba.
- Mit tudott mondani, te Sándor, egy esztendőért?
- Azt, hogy akkor bizonyosan az elvtársak ganyéjával fogunk trágyázni.
- Ez tényleg megér egy esztendőt, hajják-é?
- Ma nem lehet hágyászkodni, a pofát bé kell fogni, hallgatni kell.
- Jó, jó, de tuggyák-é, hogy a másikat pont a hallgatásáért tették a hűvösre?
- Hát az meg hogy lehet, te Márton?
- Az úgy, hogy az illető a városban hajja, hogy az egyik ablakból valami neki teccetős dógot mond a rádió. Megállt, s úgy belémerült a hallgatásba, hogy csak akkó vette észre magát, amikó egy vigéc megfogta s akarta vinni. - Mit vétettem? - kérdi a bőrkabátostól. - Maga nem tudja, hogy azt nem szabad hallgatni? - Én pedig azt hittem, hogy csak beszélni nem szabad, de hogy hallgatni sem...
- No, azt most megtudja, ott benn!
- Hát ez furcsa világ, hajjátok-é? Hát ott, ahol semmit sem szabad, ott mit szabad?
- Semmit, semmit, de a cigány még evvel es megjárá.
- Hát azt hogy a tűzül, te Elek?
- Azt úgy, hogy amikó a fogságbul haza kerüle, bécibálják a párthoz, gondolván, hátha oda-künn olyat látott, ami meggyőzte vóna a szocializmus előnyeiről. - Mit láttál a nagy Szovjet-unióban? - kérdik tőle. - Én sok silvát, istállom. - S abból mit csinálnak? - Silvóriumot, istállom. - Még mit láttál? - Sok almát. - S abból? - Almáriumot, istállom. - Még mit láttál,

⁴⁸ bétáji = a közeli Béta faluból való

mondd el. - Én egyebet semmit, istállom. - Az egyik, aki mostanig szunnyadt, hirtelen felkapja a fejét, s hogy ő es kérdezzen valamit, azt kérde: - S abból mit csinálnak? - Semináriumot, istállom. - Így járt a cigány a semmivel. No, lássátok-é, ezét nincs a cigányok között párttag.

- De azt tudjátok-e, hogy közölünk es mért van ott az a vajkét munkakerülő? - teszi fel a kérdést s azon nyomban adja is meg a feleletet Márton bácsi. - Mert legtöbbször úgy jártak, mint János sógorral. Rea is, mint sok hozzá hasonló szegényebb rendű sokgyermekesre kivetették volt a hálójukat, mégpediglen Nagy Zsiga által, aki mint tudjátok egy darabig valami hujjki-hujjbé disznópásztor féle vót közöttük, s éppen a sógor mián hajították ki. Ő ugyanis, a fene tudja milyen ürüggyel, rea vette a sógort, hogy menjen bé a párthoz. Az bé es ment, de ott a föltett kérdésre a választ megfordította, vagyis amit a második kérdésre kellett volna mondjon, az elsőre mondta.

- Ejsze, esszezavarodott?

- Az egy cseppet se, ő a merő igazságot mondta.

- Hát hallám, hogy vala, te?

- Az úgy, hogy amikor a legnagyobbik székön ülő pofa azt kérdezte: - Mondja csak el, hogy volt régen, Buzgáti elvtárs? - sógor nem sokat teketóriázott, egyből reavágta: - Régön nekem négy gatyám vót! - S az miből? - forcérozta a fejes. - A biza kendervászonból, kérem. - No, most jó a java, mert a következő kérdésre, hogy most hány van? azt felelte: - Egyetlen egy. - S itt ejsze el es simult vóna az ügy, ha itt es, mint a cigány esetében az egyik szunyókáló meg nem kérdezi, hogy az miből van? - a biza az első négyből - feleli a sógor. Azt mondta Zsiga, hogy amikor ő ezt hallotta, úgy kisunyászkodott az ajtón, hogy többet vissza se ment. Sógorral es csak órák multával találkozott, s amikor azt mondta: - No, te jól leszarád a kalapács nyelit. - azt válaszolta: - Én le, de te lenyalod. Le es nyalta, mert úgy kihajították a pártból, mint a kotlós tojást a gazdasszony. A párt úgy levette a kezét róla, hogy azóta senkinek sem kell. Igazi sehonnai lett.

- Meg es érdemelte!

Elek bácsi eme általunk is jóváhagyott megjegyzését alig fejezi be, bütykös ujját felénk emelve Márton bácsi veszi át a szót:

- No, ebből az első tanulság az, hogy vigyázzunk, nehogy a párt reánk es reategye a kezét. A második pediglen az - s itt tekintetét a magasba emeli -, mintha ahhoz szólna, aki egyedül képes megváltoztatni, amit most mond -, hogy az igazság kövei mindig célba találnak, de visszahulló darabjai az azt elhajító fejt törik össze.

- Hát ez átaljában így van - szól közbe Sándor bácsi -, de eccer-eccer másképpen es történetik úgy, mint Jánossal. Mert ha őt akkor bé találják venni, egy kicsi üdő múlva ő es úgy járt vóna, mint ez a hecki-vicki Zsiga, aki azt hitte, ha ökörhúgyoson jár, akkor őt soha el nem üti a sors szekere. Most itt van, nyeghet alatta.

- Fejezzük bé, halljátok-é, mert mű jácódni jöttünk ide, de amirül eddigelé beszélgettünk, az nem játék! Vesd ki a tromfot, József!

- Mi van, Jóska, úgy mész, mintha a gatyádba csináltál vóna? Csak nem ütötték le a farcsukad⁴⁹, met a jobb meg akarja kerülni a balt.

- Hadd csak el, met még tégöd es megfoghat az átok. Én se tudtam mostanig, hogy mit jelent, a súj egye meg.

⁴⁹ farcsuka = féloldala, fara

- Mit? - kérdem.

- Az azt, hogy vigyázz a sújmelésre, met megcsikkanhat a derekad, s akkor azt es megtudod, mét mongyák: azt kívánom, ne tudd megdörgölni a segged. Met én megmondom nektek, hogy még valahogy nagy kénnal a bajod elvégzed, de utána hátranyúlni, s megdörgöni, ennél kéno-sabb nincs.

- Az meglehet, különösen az ilyen nagy lékmány embernek, mint te, met neköd nagyot kell kucorodni, s a feneked lika es távolabb van, mint a kurtalábú, törpébb embernek.

- Csúfokodtok, de eccer még reátok es sor kerülhet.

- Igazad van, azét ne sírj, met ez nem kacagság, s főleg nem halálos. Csinájj magadnak egy jó feredőt. Egy nagy cseber forró vízbe tégy két-három maréknyi szénamurvát, de ne válogasd, úgy ahogyan lehull a csűr föggyire, azt a mindenféle törmeléket. Újj benne, amíg kihűl. Tíz feredő, s meglátod, még az asszonyt es megdegrete⁵⁰. Mindenképpen jól tennéd, ha a nyáron csórén a csihányba beléfeküdnél. Ha a reumának nem es, de a mistókodnak biztosan jót tenne, met azt mondják, a gyenge férfiasságot a csihánylé meggyógyítja.

- No, mit szól ehhez, doktor úr?

- Én azt, hogy az jó lehet, mert a gyógyszerek nagy részét még ma is a növényekből állítják elő: székfű, vagy másképpen kamillateás borogatás, s a hársfavirágteát mi is használjuk, a patikában is árulják. A szaragógya⁵¹ még most is ott piroslik, pedig valóságos C vitamin raktár van minden hecserlibogyóban.

- A doktornak igaza van. Met nézzétek meg, ha beteg a marha vagy a juh, kiválogat egy-egy burjánt, azt eszi meg és meggyógyul tőle. Lehet, hogy az ember es az állatoktól leste el ezeket a gyógyító füveket.

- Ez nem vitás, Elek, met az állatoknak nagyobb a tapasztalatuk, hisz ők elébb vótak itt a földön mint az ember, s nekik doktoruk sem vót. Ők saját magukat kellett gyógyítsák.

- Micsoda észjárás, micsoda bölcsesség!

- Immá jól kioktattátok egymást.

- Te ebből annyit jegyezz meg, koma, hogy sokáig ne kornyadozzál, met sok nyögésnek szarás vagy halál a vége. Nehogy te es úgy jársz, mint a máréfali, addig nyegedözött, hogy eccer csak eljött a vég. Mielőtt a kócsot Péternek visszaadta vóna, azt mongya a feleséginek: - Hallod-e, Mári, ha meghalok, menj férhöz. - Menjen az istentüze, nem én. - Hát mét nem, te asszony? - Én azét, met jobbat, mint kied nem kapok, s olyan, mint kied vót, nem kell.

- No, hogy a fene egye meg. Így még meghalni se érdemes. Ennél jobb, ha egyet kártyázunk.

- Lássátok, abban es van valami, hogy kinek a kártyába szerencséje van, annak másban nincs. Met nekem ma egyáltalán nem jár a lap. Ha én az utolsó percben nem emelek, s a hátpecsenyém le nem csúszik, akkó biztosan én suvadok meg, met mivel a fájdalomtól úgy esszeku-rodtam, mint a szalonnabőr, s legalább egy arasznyival kisebb lettem, ezét amikor a csaptató kötele elszakadt, az a fejem felett zúgott el. Ha rendes magas leszek, akkó pont fejbe vág.

- A szerencse nagy dolog. A ludasi sógorom meséli, hogy szabadságra akart menni Kolozsvárra, s hogy jegy nélkül ne maradjanak, előző este megvette a jegyet a reggel nyolcórás buszra. Reggel le es mennek az állomásra, s várják, hogy jöjjön a busz. Egy félóra múlva

⁵⁰ megdegrete = megölelget, szerelmeskedik

⁵¹ szaragógya = csipkebogyó

bement megkérdezni, hogy miét késik az autóbusz? Amikor kiderült, hogy az már hét órakor elment. Ő este hét helyett nyolcat nézött. Erőst mérges lett magára, met elvesztett egy nap szabadságot, a jegyeket és még egy taxit es kellett fogadjon a csomagok mián. De képzelhetitők, milyen nagy vót az öröm, amikó megtudta, hogy a busz, amelyikkel kellett vóna utazzon, bédölt és elégett. Hát az ember soha nem tudja, mi mire jó!

- Ez szent igaz, de hogy neköm most ez a fájdalom nem jó, az biztos.

- Ennek es lehet, hogy valaki örvend, Jóska, met ilyenkor az asszony nyugton ülhet. Nem jár félre az ura, ugyanis mindég a nyomórészt eszi legjobban a fene.

- De te, ha úgy akarod, hogy ne sokáig kelljen helyetted a szomszéd próbálgassa, akkor legjobb, ha a feredő mellett elmész a kenőasszonyokhoz a leesett hátpecsenyéddel. Azt mondják, hogy úgy visszadörgöli⁵², hogy még jobb lesz mint vót.

- Még az a szerencse, hogy a pisilést nem zavarja, met azt biza naponta többször kell csinálni, s ha az olyan fájdalmas lenne, mint a seggdörgölés, nem es tudom, mi lenne.

- A pisilésről jut eszembe, hogy jára Pesten a székel: úgy rájött, hogy tovább már nem bírta. Neki fordult egy telefonpóznának, jóízűen elkezd erezteni. Ejsze még fel es nyekkent, úgy esett. Mikor úgy a közepetáján tart, észreveszi a rendőr, s reákiált: - Fejezze be! - A székelő, jettibe békupja a holmiját a nadrágjába, s nagy büszkén, mint akinek sikerült kitolni a rendőrrel, jó hangosan elkezd kacagni. Kérdi mérgesön a rendőr: - Mit röhög? - Én azt, hogy biztos úr azt hiszi, béfejeztem.

- Ez es jól példázza a székel sorsát: kacagni és megkacagtatni a világot, még akkor is, amikor kénunkba a gatyánkba csinálunk.

- Ebben igazad van, Márton, de ez még mindig jobb, mintha ezt sírva kellene csinálni.

- Na, lássák, a mi fennmaradásunknak ez az egyik titka. Még a rosszat is a saját javunkra tudjuk magyarázni.

- Úgy van, doktor úr, mi amíg élünk, soha nem halunk meg. Akkor úgy lehet, hogy hónap este még találkozunk.

- Jóccakát.

* * *

- Az Úr az Isten - köszön Jóska bácsi, s már mondja -, nézzétek meg, hogy béugratom Eleket, csak jöjjön ide.

Alig mondja ki ezt, belép Elek bácsi.

- Hallod-e, te Elek, nem volt neked elég az egész délután, hogy megszámold a pénzed, most es elkéssel.

- Hát te honné a francból veszed ezt a lükeséget, amikó jól tudod, hogy szivarra es tőled kellett kérjek.

- Ez igaz, s mégse jutott eszembe, amikor az ajtódot zárva találtam. Ha gondolok rea, akkor egyáltalán nem zaklattelak vóna, met erősen rosszul esik, ha az embört hancúrozás közben megzavarják.

- Hát te miből gondolod, hogy mi hancúroztunk?

- Én abból, hogy a székel ember, ha otthon van, csak akkó zárja bé az ajtót, ha: vagy a pénzt számolja vagy az asszonyt teszi tótágasba.

⁵² visszadörgöli = visszamasszíroz

- Téged örökké fog a figura, Jóska.
- Sajnos, mostanában csak szóba, met mióta a derekam fáj, nemigen jön reám a kangőrcs.
- Ejsze Mári azért uzsukál⁵³ annyit.
- A biza az meglehet, met a disznyó es csak akkó sír, ha éhös.
- Ez igaz, met hogyha a fehérnép evvel jóllakik, akkó még az igazi étlenséget es jobban túri. Ez sokmindent pótol, de azt nem pótolja semmi.
- Hát akkó - szólal meg Márton bácsi - a szegény embereknel azért van olyan sok gyermek, met ők a pénzsámolást es evvel helyettesítik.
- Ez így igaz - toldja meg Elek bácsi. - A Jó Isten evvel kárpótolja a szegény embert. Ne felejsétek el, hogy a szegény nemcsak azért boldogabb a gazdagnál, met többször s igazabbul szerelmeteskedik, hanem a gyermek adta örömek mián es, amelyet semmiféle pénzzel nem lehet helyettesíteni. Met mit ér az élet gyermek nélkül? Igaz, hogy minél több a gyermek, annál többet kell gürcölni, de az öröm es több. Akin nem nyáskálódnak⁵⁴ a gyermekek, azoknak ezek helyett az ördög ül az ölükbe. S akiről, amikor hazamegy nem fütyögnek a gyermekek, annak a pénztől a teli zsebje hiába veri a térdit, az élete olyan, mint a likas mogyoró - üres s haszontalan.
- No, hallám Márton, itt most evvel a tököddel mit csinálsz? Met a másikkal elég gyengén viselkedtél!
- A gazdagok között azért es van annyi szerencsétlen házasság, met a gyermekektől való féltükben a szerelem poharát sem ürítik fenékig soha. Márpedig ez es ojan, mint a bor: ami a félig kiürített poharakban marad, az másnapra megsavanyodik.
- Fene élet lehet az ijen, hajjátok-e? - teszi rá a pecsétet Sándor bácsi.
- Megint mi van veled, te Sándor, hogy úgy süfütölöd⁵⁵ a feneked a székhöz, mintha rühös vónál?
- Nem erről van szó, hanem hogy az éjjel rosszul aluttam.
- Azt meghiszem - veti közbe József sógor -, met az este úgy kalamajkázott a felesége, hogy ha oda nem megyek, talán meg es kujakolja.
- Nofene - szól bele Jóska bácsi -, csaknem azért a vaj két lejért, amit a két futuckó pálinkáért a kocsmába felejtettél? Lássátok-e, nem igaz a mondás: nem kell a fehérnépnek több ész, csak annyi, hogy ha esik, ne álljon a csepegés alá, hanem lépjen bé az eszterháj alá. Met ha több van, akkor a pénzért nem veszekedik, hanem úgy csinál, mint a Pityikó felesége.
- Hát az mit csinált, Jóska?
- Az-e? Úgy kiszúrt az urával, hogy az többet nem felejt el. Most nektök es elmondom, hogy okosodjatok belőle, s ne difámáljátok⁵⁶ az asszonyokat. Ez igaz történet, maga Pityikó mondta el a múltkorjában, amikor már elég jó húsba kerül, met már három decit es bevett vót a csecse alá. Külömben ő a legokosabbnak képzelte magát az egész vidéken. Az eset úgy történt, hogy Pityikó mikó hazament a vásárból, az asszony avval állt elé, hogy a pénzt aggya

⁵³ uzsukál = zsémbelődik

⁵⁴ nyáskálódik = nyugölődik

⁵⁵ süfütöl = súrol

⁵⁶ difámál = lenéz, lebecsül

oda neki. Pityikó nagy begyesen megáll a tükör előtt, kiveszi a pénzt a zsebiből, s reamutat a tükörre: - Látod-e, ami ott van? No, az a tiéd! - Az asszony erőst leforrázódott, nem szólt egy szót sem, de látszott rajta, hogy valamit főz a fejibe, amit majd Pityikónak kell megenni. Semmi szóváltás nélkül - sőt az asszony még kedvesebb, mint máskor -, telik el vagy két-három nap, amikor Pityikóra reájön a kangörös. Elkezd dörgölődni az asszonyhoz, aki nagy huncutul még hergeli es az urát. De amikor látta, hogy az nem fér a gatyájába, elkezd vetkezni. Le es vetkezik annak rendje s módja szerint, de amikor az úrfi ott áll tette készen, akkor az asszony odaáll a tükör elé, s azt mondja: - No, látod-e azt ott? No, ez a tiéd! - Azt mondta Pityikó, hogy hirtelen úgy lekonyult, hetekig nem ágaskodott. Lássátok-e, mét nem szabad difámálni a fehérnépet?

- No, ettől tovafelé lesz amiről gondolkozzunk az éjjel.

- Az bizonyos, met hát sokan azt mondják, hogy a legjobb hüvelyes a fuszújka, pedig ennél jobb es van.

- Hát az mi te, Márton?

- Az-e? Hát a fehérnép!

- Ez mán igaz, s látszik, hogy sokat tudsz, de csak akkor ösmerem el, hogy a faluban a legtöbbit, ha megmondod: mi az, amit a kicsi es teljesen kitölt, s minden erőltetés nélkül a nagy es belefér?

Márton bácsi erőst ráncolja a homlokát, de nem, semmiképpen nem tud zöldágra vergődni. Elek bácsi huncut szemei úgy behúzódtak a gyér szemöldöke alá, hogy talán meg se lehetne látni, ha sugari olyan erősen nem törnének ki belőle, hogy majdnem átfürják Márton bácsi gondolkodástól összeráncolt homlokát. De ez nem elég, ravasz szavaival úgy megdöfi Márton bácsit, hogy ha meg nem foghatná a szék karját, talán le is esne:

- No, látod-e, koma? A levitézlett szószólóságod üdején ez lett vóna a harmadik kérdés! Hogy akkor nem tudtad a helyes választ, nem es csodálkozom, de hogy most es úgy állsz, mint a bornyú az új kapu előtt, ez egy kicsit meghökkent-forma, met az elébb pont arról vala szó: nevezetesen a fehérnép ama testrészeről, amely nem csak a legjobb, hanem a fentiek szerint a legérdekesebb is.

Mi a helyeslésünket olyan kacagással fejeztük ki, hogy még a lámpa lángja is beléremegett es még Márton bácsinak is kicsit félrehúzta a száját. Dehát a vereséget nem olyan könnyű beismerni. Akármilyen valódi is legyen, a veszt es mindig megpróbál magyarázkodni. Ez most is így történt. Jókedvünk édes madara alig ült vissza a fészkére, Márton bácsi máris fölriasztotta, megkérdezvén Elek bácsit, hogy ezt ő honnan tudja? Ő pedig, minden gondolkodás nélkül büszkén hátravágja magát a széken, s azt mondja:

- Minden elméletnél több a tapasztalat, s nekem pedig e téren van elég.

Ezzel talán a vita le is zárul, ha Márton bácsi itt abbahagyja, dehát őt sem a gólya költötte, hanem itt született, ahol a „ne hagyd magad” az egyik legfőbb élettörvény. Vissza is vág annak rendje s módja szerint, s hogy még nagyobb legyen a hatás, lefitymálóa leereszti a szája szélit, úgy lövi ki Elek bácsira a megmérgezett véleményét:

- No, a te ebbéli tapasztalatodra es rá lehet csinálni, met az még annyit sem ér, mint a döglött lovon a patkó, met az, ha a lónak nem es kell, de aki onnét leveszi, az csak veszi valami hasznát.

- Látszik, hogy patkoló kovács vagy koma, de ez ebben az esetben nem talál belé.

- Mingyárt belé találtatom, csak várj egy cseppet. Ha a tiéd minden ilyen esetben nagyságát változtatná, akkor megérteném a tapasztalatodat, de úgy, hogy a menyecskék szerint mindig egyformán olyan kicsi, hogy alig tudják elécsalogatni s fölállítani, így hát ez a tapasztalatod egyenlő a semmivel.

Elek bácsi ezzel olyan találatot kapott, hogy talán, mint megsebesült, sértődöttségében ki is vánszorgott volna, de Márton bácsi hamar bekötözi a vérző sebet, azzal folytatva a gondolatmenetet, hogy ezt igazából csak egy kikapós elejű menyecske, de méginkább csak az a nagyvilági fehérnép tudná megmondani, aki ezek méricskéléséből él. Mindnyájunk helyeslő bólogatására úgy látom, Elek bácsi is életmagra kap, s mint ahol mindenki győzött, úgy állunk föl az asztaltól s kívánunk jó éjszakát.

* * *

- Régi igaz mondás, hogy nem singgel mérik az embert. Ki gondolná, hogy még ebben a csökkent Dénöskében es van valami bölcsesség.

- Az lehet, Márton, de erősen esze lehet guzsorodva⁵⁷ benne, met az egész embör ojan, mint egy ütéstopló.

- Az tudja mekkora, doktor úr?

- Hát hogyne tudnám, hisz még az én gyermekkoromban es az öregek azzal gyújtották meg a pipát vagy szivart, s nagyra becsültek egy jó acéldarabot, amellyel szikrát tudtak csiholni a fehér kőből, amitől tüzet fogott a rászárított tapló.

- Te még látom, tudod, de majd a következő generációnak fogalma sem lesz róla. Nem es csoda, met azt hiszem ez a legősibb tűzcsinálási módszer. No, hogy jártál Dénöskével?

- Én cefetül, hajjátok-é. Reggel jókor még alig pitymallott, béállít, hogy sürgősen verjek egy patkót a lovára, met kell menjen a városba. Amikó felütöm, azt kérdi tőlem: - Hány patkó van egy lovon? „Ez tisztára bolond, hogy ilyent kérdez” gondolom s odavetem, mint kutyanak a csontot, hogy négy. - Az nem igaz, mester, met nem a patkó van a lovon, hanem a ló van a patkón. - Amire kimondta, el es vágatott, nehogy csúful szóljak vissza. Azóta es ezen pajmólódok. Soha nem tudja az ember, hogy kiben mi lakik.

- De nem es lenne jó. Hát milyen vóna az az élet, ahol mindenki tudná, hogy mit gondol a másik. Így még élni sem vóna érdemes. Pedig hát *ezek* azt akarják. Azét van annyi szekus, s besúgó mindenfelé, hogy kifürkésszék a gondolatodat es. Pedig, ha tízszer-százszor ennyien lesznek, ez akkor sem sikerül, ebbe fog belétörni a bicskájuk, meglássátok.

- Veres a tromf.

- Azt csak úgy hiszed, met én makkot mondok, s az nagyobb.

- Ha régön azt mondták: nagy üdők s nagy embörök, én most azt mondom: nagy üdők s nagy disznóságok. Ojan dógok történnek, hogy mű magunk es csodálkozunk azon, hogy miképpen eshetett ez meg velünk? Az utókor egyrészt el sem tudja hinni, met teszem föl, nemhogy elhiggye, még el sem képzelheti, hogy vót üdő, amikor a székely még a kutyahúst es megette. De nemcsak megette, még dicsérte es azt.

- Igazad van, József, de ne felejtsd el, hogy csak momentán utána.

- De még most es hányok, ha reagondolok.

- Ez csak annyiban változtat a dolgon, hogy nem tudta, mit eszik, de azon nem, hogy ojan rég nem evett bornyúhúst, hogy még annak az ízét es elfelejtette s bécsaphatták.

⁵⁷ guzsorodva = szorulva

- Miről van szó? Effélékről én nem es hallottam.
- Nem-e? Pedig akkor nagy híre vót.
- Az esetnek igen, de hogy mi lett utána, arról már senki sem beszél.
- Nem történt semmi, met most es ott van a köpködő, a gazdájával együtt. Állítólag a kivizsgálásnál megállapították, hogy nem igaz, csak rágalom az egész. Ebben es az osztályellenesség keze van.
- Hogy kinek a keze van benne, azt nem tudom, de hogy neki nagyobb s másabb kutyák fogják a pártyát, mint amit velünk megetetett, az százas.
- Ebbe neked igazad van, Elek, de az es bizonyos, hogy az ott mulatózó fejések valódi bornyút ettek, nem mint mű.
- Ezt velünk csak azért csinálták, hogy leplezzék magukat. Ne mondhasa a paraszt, hogy ő nem es ehetik bornyúhúst, mint ők. Met az elejin erre még adtak valamit. Most, hogy megerősödtek, nincs szükség az effajta propagandára. Nézzétek meg Udvarhejt a városi kintinban, külön szobába esznek az elvtársak, s még csak azt sem szégyöllik, hogy ott a nagy szobán át a tömeg előtt vitessék be maguknak a finom ételeket. Az csak nézi s szagolja. Ha már erre az ajjasságra es képesek, legalább mét nem csinálják úgy, hogy más ne lássa.
- No, magának es gyenge az ideológiai felkészültsége, met az azt mondja: bátran mindent a nyilvánosság előtt.
- Hogy törné ki a nyavaja őket, akkó hol van itt az egyenlőség?
- Az egy másfajta tészta, Sándor bácsi, nekünk abból akkó fogják sütni a kenyeret, amikó már semmink se lesz.
- Úgy, s akkor leszünk egyenlők.
- Te honné veszed ezt, te József?
- Én abból a brosurából. Ebbe minden benne van, csak elfelejtették, hogy mindent fordítva kell értelmezni.
- Ezt komolyan mondd?
- Én teljesen komolyan, de teljesen halkan, nehogy még valaki meghallja.
- Ideológia ide, ideológia oda, mondják meg, hogy hova lett a kutyahús?
- Hova lett vóna? Megettük, s ha a disznyó besúgó, met az ijenyek mind besúgók, a kutya-bőröket es nem akarja felhasználni, az úgy nem derül ki soha. A népek jóízűen ettek-ittak, még a magyarországi vendégeim es azt mondták, náluk sincs ilyen finomízű bornyúhús. Szó ami szó, az úgy úgy derült ki, hogy eccer valami magamfajta hátramentek a ház végihez, keresték a budit. Véletlenül egy második helyiségbe nyitottak bé, ahová fel vót akasztva a sok kutya-bőr, hogy száradjon. Elképzelték, hogy milyent hánytak, met amikó nekem elmesélte valaki, pedig annak volt már egy fél éve es, hogy ottjártunk, alul-felül úgy ment ki belőlem minden, mintha csak akkor lakmározunk vóna.
- A rokonaid odaki tudják-é?
- Még nem, de megírom, hogy utólag es élvezték ki a libáni bornyúhúst.
- Azt es írd meg, hogy hozzanak abból a „gyengébb fajtából”, ami náluk van, met mű, ha nem, a valódinak még az ízét es elfelejcsük.

- No, én azt hiszem, ez ma estére elég vala. Te pedig, koma, vigyázz, ahogy mész haza, nehogy a kutyák megérezzék rajtad a szagot, met éppen koslatnak, s ha szuka talált lenni, amit megettetek, akkó még nemi erőszak áldozata es lehetsz...

* * *

- Olyan hideg van, hogy még a lábszag es megfagy.

- Hát azt hogy értsem, József sógor?

- Azt úgy, hogy a megfagyott lábnak nincsen bűze.

- Itt es hideg van, igaz, de milyen lehetett Oroszországban?! Szegény Török Dominak ott fagyott le a lába. Nem es csoda, hogy a Don-kanyarban mind odavesztek. Ágyútűz s hideg, egyszerre minden reájuk támadt. Se ruha, se élelem nem vót ojan, amijen kellett vóna, s méges helytálltak. A németeket szétverték Sztálingrádnál, s így a mieinket békerítették. Hiába vót minden hősiesség, a túlerő s a hideg győzedelmeskedett, s így nagy dicsőségesen ezt a háborút es elvesztettük.

- Mü eddig minden háborút elvesztettünk nagy dicsőségesen, Márton, pedig jobb lett vóna vaj egyget dicstelenül megnyerjünk. Nekünk örökké csak a dicsőség, másnak a győzelem s a haszon. Ezét vagyunk most es így, ahogy vagyunk. Az a csoda, hogy ezekután még létezőnk es.

- Ez igaz, de tudod-é, Sándor, hogy ennek mi a titka? Pont amit mondtál, hogy a vereséget es a saját dicsőségünkre tudtuk magyarázni. Met, ha minden vereség után esszegazoltuk vóna magunkat, akkor eddig rég beléfulladtunk vóna a saját ganyénkba.

- Ezt én is aláírom: a reményvesztetten még a Jó Isten se tud segíteni. Ha tovább is úgy élünk, mint eddig, akkor ebből is valahogy kikászálódunk, meglássák.

- Az Isten hallgassa meg a jóslatát, doktor úr. Csak éppen nehogy mi is úgy járjunk mint az egyszeri székely, akinek, amikor a háza égett, s nem volt víz, amiből eloltani, jött egy akkora eső, hogy nemcsak a tüzet oltotta el, hanem a házat es elvitte. Nézi, nézi a székely, s azt mondja a feleséginek: - Még az a szerencse, hogy el nem égett.

Jót kacagtak rajta.

- Pedig ha jól belégondolunk, nem is olyan hülyeség, mint amilyennek látszik.

- Ezt má én egyáltalán nem értem, doktor úr. Hát nem mindegy, hogy miként veszett oda? Úgyse lett vóna, ha elégett, s így sincs, hogy a víz elvitte.

- Az igaz, de a tűz csapásként jött, a víz pedig segítségként. A csapás lehet, hogy az újra-építéstől elvette vóna a kedvit. A víz viszont reményt fakasztott: előfordulhat még tűz, de víz is lesz amivel eloltani! Igaz, hogy most a segítség egy kicsit nagyra sikerült, dehát az ilyen ritka dolog.

- No, lássátok-é, igaz, hogy góbék vagyunk, de hülyék nem, csak sokan szeretik összekeverni a kettőt, pedig ég és föld a különbség. A hülye nem tudja, hogy mit cselekszik. A góbé nemcsak azt tudja, hogy mit csinál, hanem azt es, hogy miért csinálja. Azt, hogy nevetséges dolgokat es csinálunk, az természetes, s az es hogy legjobban másokon lehet kacagni. De az, hogy legigazabban csak saját magán kacaghat az ember, az szent. Lélektisztító hatása es biztos. Különösen, ha előtte jól felmérgelődött az ember, mint én a múltkor. Nagyon sietős ügy miatt, még világodat⁵⁸ előtt elindultam a városba. Éreztem, hogy szorít a csizmám, de azt gondolám, hogy bizonyosan esszegyűrődött a kapcám. Üdöre ott kellett legyek, hát nem álltam meg csak

⁵⁸ világodat = virradat

a város végén, addigra úgy feltörte a lábam, hogy alig tudtam menni. Leülök egy kőre, nézem, s hát uramfija, esszecseréltem a jobb csizmát a ballal. Mikó ezt megláttam, mérgembe úgy vágtam földhöz, mintha a lett volna a hibás. Utána reánéztem a szerencsétlenre, s úgy elkezdtem kacagni, ahogy csak kifért belőlem, de úgy megkönnyebbültem, hogy a fájdalmat es alig éreztem, amikor újra elindultam. Célhoz es értem üdejében.

- Azét a következőkben vigyázzon, Jóska bácsi, nehogy Mári nénit tévessze össze valakivel, met könnyen úgy járhat, mint a múltkó egy csíkszeredai.

- Hát az hogy jára, József?

- Az úgy, hogy mivel a felesége azt mondta, hogy egy pár napra el kell utazzon, hát kapott az alkalmon, s erre az üdöre beszervezte a házból a barátnéját. A férj nem sejtette, hogy a felesége visszatér, met még az asszony ki es kísértette magát az állomásra, hogy a férj ne fogjon gyanút. Igen ám, de az egész csak színjáték vót a részéről. Rajta akarta kapni az urát, ugyanis komolyan sejtette, hogy nő van a dologban. Le es szállott a legközelebbi állomáson s hazament. Amikó hallotta, hogy jönnek, belébújt a nagy szekrénybe és várt. A nő levetkőzik, s befekszik az ágyba. Hát ott történt, ami történt, biztosan jól kiizzadtak, met azt mondja a nő, hogy ő biza úgy meginna valami jó hűsítőt. „Semmi probléma, itt van alattunk a cukrászda, hozok”. Avval leszaladt. Ezt hallván a feleség, gyorsan kiszökött a szekrényből, s reaparan-csolt a macára, hogy ha nem búvik bé a szekrénybe, megmondja az urának, aki pont az ő munkatársa vót. A nő bévette a cselt, bebújt a szekrénybe, a feleség pedig helyette az ágyba. Magára húzta a paplant és várta a férjét. Az meg es jött nagy hévvel, s azt akarta mondani: kukk, de amikor lerántotta a takarót, s meglátta, hogy a nője helyett a felesége van az ágyban, csak annyit tudott mondani, hogy: kukk. Úgy elakadt a hangja, hogy már két hete a kórházban van. Azóta es mindenre csak azt mondja, hogy kukk.

- Ez vajon igaz, József?

- Ez százas, tegnap egy csíki barátom mesélte, aki a pasit jól ismeri, pont a szomszédjában lakik.

- Ez eccer ügyes asszony lehet, de én nem szeretném, ha a feleségem lenne.

- Erősen kacifántos tud lenni a fehérnépféle, nehezen lehet kitalálni, hogy mit akar. A minap elmenyek valakihez, nem mondom meg, hogy kihez, elég az hezza, hogy pont szénát hánytak le a szekérről. A nő vót a szekéren, a férj fenn az udorban⁵⁹. A csűr sarkánál megállok egy kicsit, s hallgatózom-forma, hadd lám, miről vitatkoznak ojan hevesen? Hallom, hogy a pasi hívja a nőt, hogy mennyen fel az udorba. - Jere föl, Julis! - Nem menyek! - Jere föl egy szikrát! - Mondtam, hogy nem menyek. - Hát egy kicsinyég jere föl, ne félj, nem csinállok semmit! - Hát akkó mét mennyek fel? - No, hallám az ilyen fehérnépen igazodjál el, ha tudsz.

- Nehéz ügy, met se vele, se nélküle.

- Ez igaz, de úgy gondolom, hogy ma ejsze megpróbáljátok, hogy milyen „vele”.

- Ejsze neköd a plajbászod nem ágaskodik, hogy azt mondod: talán megpróbáljátok.

- Hát én... nem mondom... No, jóccakát!

* * *

- Érdekes, hogy évtizedeken keresztül, csak most akadt meg igazán a szemem a hősök tábláján. A hősi halottak neveit olvasva, s a tegnap esti beszélgetésünk hatására, föltámadt bennem a múlt: a háború s a fogság. Az élet s a halál küzdelme a hatalomért, azért, hogy

⁵⁹ udor (odor) = szénapadlás, szénatartó

melyikéi legyünk. A lét s a nemlét ösztöne küzdött bennünk. A golyó, a fagy, az éhség: minden a halál pártján állott s én mégis keveset láttam, aki föladva magát, önként a halál nyakába akaszkodott vóna. Mindenki az utolsó leheletig harcolt, mindenki hős vót ebben a küzdelemben.

- De hát a túlélők nem éppen ijen hősök? Nem járna nekik es egy emlékmű-féle?

- Igazad van és még sincs igazad, Elek, met az élőknek tisztességes körülmények között nem szoktak emlékoszlopot állítani. Mégpedig azért nem, met amíg valakinek az élete végére a halál a pecsétet rea nem teszi, addig sokmindent elkövethet. Lehet, hogy aki kezdetben hős vót, utána gyilkos lesz belőle. Azt az emlékművet hogy neveznénk el? Készült egy élő hősnek, s egy halott gyilkosnak az emlékére? De mit szólna hozzá az illető? Hát kihúzná a gyilkos szót.

- Na, látod-e, ebben igazad van. Minden élő hős ezt megcsinálta.

- Meg es járta mindenik, mint Sztálin, de csak a végin, hogy a súj ette vóna meg a bőrit, amikó megszületett, s ne a végin, amikó megdöglött.

- No, látod-e, ez es azt bizonyítja, hogy az életről az igazi, megmásíthatatlan bizonyítványt csak a halál adhatja ki. Ő a legnagyobb, ő tényleg mindenható úr, akitől mindenki fél.

- Ez igaz, de mégis, hogy van az, Márton bácsi, hogy bár minden pillanat, perc elmúlása közelebb visz hozzá, mi mégis várjuk az idő múlását?

- No, lássa, doktor úr, ez az élet legnagyobb titka. Ezt soha senki megmagyarázni nem tudja: várni, hogy közelebb kerülünk ahhoz, amitől legjobban félünk.

- Azt hiszem, hogy a hálaadás az elmúlt órákért kevesebb, mint a könnyörgés azért, hogy megérjük a holnapot. Pedig ez a holnapvárás sem más, mint a halálvárás.

- Ez es igaz. Éppen ezért ezen nem es szabad sokat gondolkozni, met minél többet boncolgatjuk, annál inkább belégabalyodunk. Ezzel es csak azt lehet csinálni, mint az esszebonyolódott fonállal: egy-egy helyen el kell vágni, utána pedig esszekötözni. Igen ám, de akármilyen jól sikerüljön es az esszetódozás, a bogok a szöttesen mindig meglátszanak. Csak így lehet, evvel másképpen hejába es próbál valaki. De ejsze, mű tulajdonképpen nem es a halál pillanatjától félünk, hanem az elmúlástól. Attól, hogy többet nem leszünk. Ezért van az, hogy a hívő ember nem fél úgy a haláltól, mint a hitetlen, met valamennyire ő es fél, de ő úgy hiszi, hogy itt nincsen mindennek vége. Egyet még mindenképpen mondok, úgy gondolom, hogy a világon egyetlen, aminek semmi értelme nincsen: a halál.

- Márton bácsi annyit tud, mint egy filozófus. Honnan tanulta?

- Ezt nem lehet tanulni, met ez csak úgy magára belülről jó. Megérzés az egész. Az, ami sokszor többet ér, mint a megértés. Egy félmaréknyi megérzés s egy maréknyi szerencse többet ér, mint egy kupa tudomány.

- No, akkó lám, kinek milyen szerencséje van ma este? Látom, Sándor, neked nem nagy ándungod⁶⁰ van ma este. Az eszed nem a kártyán, hanem az ágak hegyin jár.

- Hát, ha a halál ott van az ágak hegyin, akkó tényleg azon, met folyton-folyvást reagondolok. Úgy elijesztettek, hogy a végin haza se merek menni, hogy lefeküggjek.

- Ne gazojj bé, met az Isten legnagyobb adománya az, hogy nem tudjuk, mikor jó el a vég. De még azt se tudja senki, hogy „az” egyáltalán vég-e vagy csak egy másik fajta életnek a kezdete?

⁶⁰ ándung = kedv

- Ez teljesen a hit dolga.
- Egy bizonyos, én még nem láttam olyan hívőt, aki arra kérné az Istent, hogy ezt a földi poklot, minél hamarabb cserélje fel avval a túloldali mennyországgal. Biztos, ami biztos jelszóval mindenki itt szeretne a földön boldog lenni.
- Ez igaz, de a hit ruhája nélkül csórén feküdni a dermesztő téiben sem lehet valami kellemes. A hit védi meg az embert az élet viszontagságaitól, s attól, hogy a végtől való félelmében megbolonduljon.
- Ebben igaza van, Márton bácsi, mert az ojan es, aki az egész életében ilyenképpen csórén járt, az utolsó napjaiban szeretne felöltözni. Úgy, mint az én káderiskolás tanárom.
- Hát az hogy járt, te József?
- Azt es elmondom, de egyszer hallgassátok meg, hogy jártam én. Egyik télen az igazgatóm javaslatára elvisznek egy politikai továbbképzőre. Nem sokat fogott rajtam, met akkor es, most es minden vasárnap a templomban vagyok.
- No, de mondd csak tovább.
- Ott jó es lett volna, ha nem mindenképpen a fejünket akarják kiüríteni, s megtölteni valami újjal. A fő téma a materialista és az ateista világnézetéről volt.
- Hát az meg mi a fekete fene?
- Az-e? Hát, hogy Isten nincs, így a világot sem ő teremtette, hanem az a valami ősködből alakult ki, s örökkétől fogva van.
- Nofene. Hát az az ősköd miből lett?
- Hát pont itt a bökkenő. Ezt nem tudja senki, ezért ezt így el kell hinni.
- Akkor hát nekik es van egyfajta hitük?
- Van hát, s mégis jár a pofájuk. Éppen úgy nem tudják a kezdetet, a véget, mint mások.
- S te, hogy viszonyultál ehhez a dologhoz?
- Pont ez az, amivel megjártam, de még mielőtt elmondanám, hogy hogyan, azelőtt még az előbbieket ki kell egészítsem azért, hogy az ő „megjárását” es jobban megérthessük.
- Szó ami szó, Kiss elvtárs bármilyen nagy magyarázó es volt, sehogy se tudta megértetni, hogy mi az a végtelen. Azt, hogy azon túl, ahol már semmi sincs, ott mi van? Meg es kérdeztem tőle. Ő azt mondta, hogy Semmi. - Hát akkor az egész nagy világmindenség egy nagy Semmiben kóvályog, s ha valaki lelépne róla, akkó lezuhanna ebbe a Semmibe? Ezek szerint, aki itthagya ezt a valós világot, meghal, az beleesik ebbe a Semmibe? Tehát a halál nem más, mint semmivé válás, megsemmisülés? Így töprengtem az egész tanfolyam közepéig. Azét addig, s nem tovább, met akkor visszakérdezést tartottak, hogy lássák, ki mennyire tette magáévá ezt az ideológiát. Ekkor történt, hogy Kiss elvtárs valami nagyobb elvtársak előtt engem es felszólított. Azt kérdezte: - Ugye, Dénes elvtárs, most elhiszi, hogy nincs Isten?
- S te ugyan bizony mit feleltél?
- Én azt, hogy: - Lehet, hogy nincs, de ha mégis talál lenni, akkor itt maguknak kámpec! - No, erre úgy fölmordultak, mint a méhek, amikor a kaptárt megverik, s azonnal szünetet rendeltek el, ami úgy végződött, hogy engem a tanfolyamról úgy kihajítottak, mint a macskát szarni. No, így járam meg én. De azt es hallgassátok meg, hogy járta meg Kiss elvtárs, akivel eszteni-dőköni át nem találkoztam, eladdig, amíg valami óperáció mián bé nem kerülök a kórházba. Mit ad a Jó Isten? Helyszűke mián engem ojan fenntartott kórterembe fektettek, ahol csak két

ágy volt. A mellettem levő ágy üresen állt, met pont akkor óperálták az elvtársat. Engem es, mivel a sérvésem ki vót záródva, egy-kettőre bévisznek a műtőbe. Nem tudom, mennyi ideig vótam ott, ahol olyan kicsi lesz az ember, hogy ejsze még a saját zsebibe es beléférne. Elég az hozzá, hogy amikó visszavittek a kórterembe, bár még félálomba vótam, látom, hogy a szomszéd ágyban es fekszik valaki, aki nagyon közel kellett járjon ahhoz, hogy megsuvadjon. Egy nagy állvány úgy teli vót évegekkel, mintha bódégába lettünk vóna, s olyan sűrűn es ürítette ki az atyafi, mintha valami jó ital lett vóna bennük. Órák múltán, amikó már a fejem kitisztult, jobban megnézem ezt a csővirágos alakot, s akkó veszem észre, hogy ez ha nem egyéb, hát Kiss elvtárs. Ojan rossz bőrben vót, hogy azt hittem, dögróvásra kerül, mint az elpusztult állat a pásztorboton. Az első nap úgy el vót foglalva a nyögéssel, hogy csak a két jaj között pislantott reám, azt es csak a szeme sarkából. Csak a második nap jött szó a szájára, de az es csak panasz formájában. - Azt gondoltam, meghalok - mondta, de ezt es inkább csak nyegte. - A biza könnyen megeshetett vóna, met akinek ilyen üveges karácsonyfa-félét tesznek az ágya mellé, az azt jelenti, hogy az útját Szent Péter elkezdte köveztetni. De úgy látom, a Kiss elvtársét egyelőre abbahagyta. - Ezzel a megjegyzéssel úgy láttam, éppég odaütöttem, ahová kellett, met a pofájáró ítélve meg es vigasztalódott-forma. De el es gondolkozhatott, met másnap reggelig egy szót sem szólt. Reggelre nemcsak a szeme kezdett el jobban forogni, a szája es elindult, s azt kérdezte: - Maga-e, Dénes elvtárs? - Ez a mai napig én vótam, holnapra már nem biztos, hogy én leszek én, met itt olyan kicsi helyre kerül az ember, hogy nem erőst hágyászkodik. No, lássa, ez az igazi káderiskola, s ha ezt valaki kijárta, az egyből a felsőbb osztályba léphet. Sok embernek ez hiányzik, azét csinál annyi bajt másoknak. - Ebben magával tökéletesen egyetértek. Úgy látszik, csak a saját szenvedéseinken át tudjuk megérteni a mások baját. - Mondja, Kiss elvtárs, hogy nem felejtette el a nevemet? - Azért, mert azóta is azon gondolkozom, amit maga akkor mondott és amiért kizártuk az iskolából. - S mire jutott? - Magam sem tudom. De az a „talál”, a „hátha” szavakat sehogy sem tudom kiverni az agyamból. - Azt ne es próbálgassa, úgysem sikerül, met ezeken e kételyeken lóg az egész emberiség. Amikó minden bizonyossá válik, akkó már a létnek nem lesz értelme, s megszűnik az élet. A biztosnál csak a bizonytalanság nagyobb. Gondolja csak el, ha tudná, hogy mindig biztosan célhoz ér, s hogy minden gondolatát biztosan utoléri, akkó mi értelme volna az életnek? - Semmi! - No lássa, ez az a semmi, amiét annakidején az iskolájukból engem kihajítottak. Sokat törtem magam, amire rájöttem arra, amire maguk még nem: hogy a Végtelen az a Semmi. A lét és a nemlét titkát soha senki még biztosan meg nem fejtette. Ezen a ponton túl nincs más, csak a Hit. Aki élni akar, annak valamiben hinnie kell. - Elfárasztott, Dénes elvtárs, hagyjuk abba. - Ha elfáradt, Kiss elvtárs, ez azt jelenti, hogy valamit csinált, met csak a munkában és a járásban lehet elfáradni. - Úgy van. Kicsit pihenjünk meg, s aztán folytassuk az utat. - Magára hogy hatott az altatás, Dénes elvtárs? - Reám nagyon jól. Miért kérdezi? - Azét, met nekem az egész műtétből az volt a legszörnyűbb. Úgy éreztem, hogy valahonnan a magasból zuhanok lefele. Szörnyű ez a bizonytalanba való zuhanás. De ennél es borzasztóbb volt, hogy a végén ráestem egy sziklára, ettől az ütközéstől ojan fájdalomra ébredtem, amijent elképzelni sem lehet. - A zuhanás éppég jól nekem se esett, de én mielőtt földet értem vóna, hirtelen alattam kifeszült egy háló, amibe behuppanva kellemesen ébredtem. - Hát vajon részemre miért nem volt háló? - Azét, met az csak annak jelenik meg, aki hisz. Ez a háló nem egyéb, mint a Hit. Aki nem hisz, az először figyelmeztetésül sziklára esik. Aki ebből sem tanul, az lehet, hogy földet többet nem ér. A halállal nem lehet vickiózni, elvtárs! - Nem tudom, mi lesz velem! Látja, egyik szövődmény jön a másik után. Lehet, hogy holnap újra kell óperáljanak. Vajon túléllem-e, mit gondol? - Hát azt, hogy megél-e, azt nem tudom, de azt igen, hogy ha nem hisz, akkor nem biztos, hogy még egyszer seggre esik. Lehet, hogy belé-hull a végtelen Semmibe.

- No, te jól eligazítád József.

- Én csak a valóságot mondtam, nem mint ők nekünk.

- Mi lett vele, nem tudod?

- Nem, met én aznap hazajöttem. Azt mondják, hogy a műtétet túlélte, de a betegségére hivatkozva, a káderiskolába többet nem ment vissza. A Feltámadás ünnepén valaki a templomba látta...

- Eccer jól megfeleltél, így csak nekem válaszolt vissza ma reggel az a kelekótya Mári, aki a falu legapróbb fehérnépe. Kértem tőle: - Te Mári, hogy nem nyom agyon téged, mikó reád fekszik, az a nagy marha ember? Tudjátok mit felelt? - Az egér es kicsi, s a nagy szalmakaszaj mégse nyomja agyon!

- Hogy ne felejcsük, mét jöttünk, egyet jáccoggyunk, s avval jóéccakát.

* * *

- Én azt hiszem hajjátok-e, hogy nincs még egy olyan finom étel a világon, mint a kolbász.

- Ebbe igazad van, Jóska komám, csak éppeg úgy ne járj vele, mint Laji komám. Ismertétek jól. Ha egy kicsi pénzmagra szert tett, abban a helyben, mint általában a székely, nem bírt magával. A jó múltkorjába, kétszer es megjárta. Az egyiket Feri sógor mesélte el, met őt es elvitte magával a vendéglőbe, hogy lássa: milyen legény!

- Nofene, hát ő szokott odajárni?

- Szokott a nyavaját. Most vót először, s most es jól megjárta a hencegésével. - Ahogy bémennyünk, s leülünk az asztalhoz, Laji úgy el kezdett feszeni a széken, hogy azt hittem a lábai kitörnek. A pincér jött es egy-kettőre, s még meg es hajolt-forma, amikó Laji nagy böcsen azt kérdi: - No, hallám, mitők van? - A pincér egyből észrevette, hogy kivel van dóga. Egy lépésnyit hátrahőkolt, s azt mondta: - Uram, mi itt *tőköt* nem árulunk, ha azt kívánná az úr - az *urat* úgy megnyomta, hogy kettőnknek es bőven jutott belőle -, próbálja meg egyebütt.

- S Laji?

- Ő egy szempillantás alatt esszement, mint az öregembereké a gatyájukban, s úgy kisomfordáltunk, hogy észre se vették. A második esetet a harmadik deci pálinka után ő maga beszélte el. Azt mondja, hogy az egyik vasárnap valami dóga volt a városban, amit csak későre tudott elintézni, s erőst megéhezett. Nem vót egyéb nyitva, csak a vendéglő, hát bément. Leült az egyik asztalhoz, ahol egy jó termes fehérnép, s még ennél es nagyobb férfi valami kolbász-félét ettek. Gondolta, ő es rendel egy adagot. Ki es hozza a pincér, úgy, ahogy az elé van írva: késsel, villával. Laji, hogy az urizálásba le ne maradjon a kövérektől, megpróbálta egyszerre használni a kést s villát. Meglehet, hogy most es a múltkori pincér vót. Elég az hozzá, hogy vagy a kolbász vót erősen megsülve, vagy a kés vót tompa. Addig-addig próbálta nyiszitelni, hogy az kiszökött a tányérjából s beléesett egyik kövérebe. Az úgy tett, mintha észre se vette volna. Laji nem mert szólni, inkább éhesen maradt.

- Akkor itt es bévált a régi mondás: a szégyenlős embernek vadalma.

- Bé! De lássátok-e, Gügyü Marci nem es olyan süsü, mint amilyennek mű tartjuk. Ő bément a Ferenczy vendéglőjibe, megivott egy decit, met csak erre vót pénze. Mivel utána enni es szeretett vóna, tisztességesen megkérdezte a főnököt: - Aki nem tud fizetni, avval mit csinál? - Az azt mondta: - Kirúgjuk. - Erre föl ő rendelt egy jó ebédet. Miután jó étvággal elköltötte, odament az ajtóhoz, ahol a főnök álldogált, meghajolt seggel a vendéglősnek, s azt mondta: - Ferenczy úr, fizetek! Egy cseppet így várt, s azt kémlelte merre lesz jobb esni, hol töri össze magát a legkisebb mértékben? De a rúgás helyett más következett. Azt mondta Ferenczy: - Egyenesedjék föl. Egy ilyen embernek nem szabad soha senki előtt, semmiért így megaláz-

kodni. Itt van egy fél liter bor, fogyassza el az egészségére, s jól jegyezze meg: amelyik nép megalázkodik, az megérdemli, hogy rúgódják!

- Ez eccer igaz ember lehet! Ilyen kellene nekünk most sok, hogy mielőtt megalázkodnánk, azelőtt rúgjon seggbe, hogy ráébredjünk: éhesebben sem vagyunk alábbvalók azoknál, akiknél a pénz s a hatalom.

- Sajnos, sokan nem csak megalázkodnak s megadják, hanem el is adják magukat!

- Magukat? A gyermekeik lelkét. Nézzétek meg: itt születtek, itt nőttek fel, Gizi s Berci, onnan a faluvégiről, s a gyermekeik egy szót sem tudnak magyarul. Mongyátok meg, milyen emberek az ilyenek? Ezek olyanok, hogy az ellenség, akihez átálltak, még az sem becsüli semmit. Van, aki meg es járja, mint az a licsi-pocsi Pityikó Vásárhelyen.

- Hát avval mi történt?

- Avval az, hogy a magyarokat kezdték kihajigálni a gyárból, gondolta átáll románnak. Át es állt, még a nevit es megváltoztatta Pitescura. Dehát mit es ad az Isten, egy reggel ott találja a nevit a kidobottak között. Azon nyomban nagy idegesen fölfut az igazgatóhoz, hogy megkérdezze: hogy lehet ez, hisz ő román?! Tudjátok, mit felelt az igazgató? - Ne haragudjon, Pitescu elvtárs, de a sok becsületes magyar ember mellett egy szar románt es ki kellett dobjunk. - Úgy kell az ilyen disznónak, amelyiknek nem jó a saját, az idegen vájúból akar jóllakni. Neki különben a gúnyneve es azért Fütyög, met mindig ott lógászott, ahol nem kellett vóna.

- Szomorú, de mind többen es többen lesznek ilyenek. Egyesek az érvényesülés reményében, mások pedig nem bírják a szorítást.

- Én ezzel az utóbbival nem értek egyet, Elek, met nézzétek meg, kik a seggnyalók? Nem akiket a legtöbbet szorongatnak, azok közül es akad egy-egy, de főleg a jellemtelen, buta nagyratörők, akik azt hiszik, hogy ha megtagadják a népet, amelyből vétettek, akkor őket mások befogadják. Látszólag igen, met azt tarcsák, hogy ők eggyel többen lesznek, s mü ennyivel kevesebben. Ez a *két legyet egy csapásra* a taktikájuk. Avval, hogy ők elárulnak, nem es vóna baj - hull a férgekese -, hanem abban van a veszedelem, hogy a gyermekeik lelkét es eladják. Ezekből lesznek a legveszedelmesebb janicsárok. Ezek azok, akik ha vernek, csak minden második ütést számolják, s így kapunk huszonöt helyett ötvenet a saját véreinktől.

- Igaza van, Márton bácsi, így akarnak jobb románok lenni a született románoknál, s még azt is el akarják hitetni velünk, hogy amit csinálnak, az a mi érdekünket szolgálja. Még a saját akasztásunkat is megtapsoltatnák. A széket már kirúgták a seggünk alól, most úgy akarják, hogy a lábunk alól a talajt is kihúzzák. Akkor majd azt csinálhatnak velünk, amit akarnak.

- Igaza van, doktor úr, a sajkára szorult embernek a leveses kondérba minden akarata megfő. Itt egyedül az az úr, úgy, ahogy ott benn a fogságban láttam. De hogy es lehetett vóna más-képpen ott, ahol nem vót más, amit a marháknak enni adni: tyúkszart adtak nekik. Itt láttam, hogy szegény állatok széttépték s megették, ha véletlenül berepült közéjük egy-egy tyúk. Így fordul meg a világ, a kérődzőkből es így csinál húsevőt, egymást-evőt a kényszer.

- Dehát az a fogságban volt. Az igaz, és az is lehet, hogy mi nem jutunk el éppen oda, de hogy arrafelé tartunk, az biztos, mert a csóróra vetköztetés megkezdődött, csak még nem ért el a bőrünkig. Először a közösségeket kell szétverni. A farkasok is előbb megpróbálják a nyáját szétkergetni, s amikor ahány állat, annyifelé fut, akkor már azt csinálnak, amit akarnak. Hát nem ez történik itt nálunk is? Az erdélyi magyarság szétverése az első naptól kezdve folyton-folyvást tart. Most már oda kerültünk, hogy semmink sincs, se földünk, se erdők, se gyárunk: az iskoláink sem a miénk. Már csak az egyéneknek van „valami”, de arra is rövidesen

sor kerül, mindenből kimejjesztenek⁶¹. Az erőszakos meggyőzés mindenkit utolér. Ha az anyagiakat illetően így is lesz, mi történik a szívekkel, a szellemmel?

- No, lássa-e, pont itt van a bökkenő, doktor úr! Azt es megpróbálják kicserélni. Hogy sikerül-e, az attól függ, mennyi ideig tartunk magunkat, mert ne felejtjük el: semmi, így ez sem tart, míg a világ! Nekünk kell az időt túlélni, s nem fordítva. Ha nekik találna több idejük lenni, akkor nekünk itt vége!

- Én pedig ebben nem hiszek, mert egy nép csak akkor hal meg, ha a szellem utolsó darabkáját is sikerül megölni. De ehhez végtelen hosszú idő, s az illető nép önfeladása szükséges. Én pedig ebben sem, a másokban sem hiszek. Lesznek még karrierista árulók elegenden, s mert a jószándékú megtévesztettek névsora sem fejeződött be Kurkó Gyárfással. Ők még hittek, egészen addig, ameddig az utolsó szalmaszálat is, amibe még kapaszkodhattak volna, el nem vették a szemük elől. Akkor, amikor a szövetkezeteinket is szétrúgták, illetve beleolvasztották a nemlétező övéikbe, s román vezetőket tettek az élükre. Ezt már még ő sem tudta lenyelni. Szembeköpte azokat, akik ezt nemcsak megcsinálták, hanem még azt is el akarták hitetni, hogy ez nekünk is jó. Nem is bocsátotta meg neki ezt a hatalom. Egyéni tragédiájának a leg-szomorúbb része, hogy régi fegyvertársa s „barátja”, Gróza Péter csukatta rá a börtön ajtaját. Kurkó nem volt karrierista, mert amíg a karrierista a saját érdekeinek oltárán mindent és mindenkit képes föláldozni, addig az igazi szolgálattevő önmagát égeti el népe érdekében. Az utána következők már idegen nótára táncoltak, s egy helyett, ha kellett, tizedet léptek.

- Olyanok, mint a kikapós elejű leány, akitől ha azt kérdezi a legény: - Hazakísérhetlek-e? - az azt feleli: - Meg hát!

- Ejsze az es félreértette, mint a zetelaki asszony, aki, amikor az ura taszítja föl a szénás szekérre, s a keze a szoknyája alatt a lába között föl talál csúszni egészen az elágazódásig, azt kérdezi: - Ez való vala-e, János, met akkó leszállok?!

- Huncut ez az egész világ.

- Nem a világ huncut, hanem mű vagyunk bugyuták, met engedjük, hogy mások garázdálkodjanak rajtunk.

- Igazad van, József, ossz még egyet, hogy бүтүлјүк el a mai napot, mint a somfabotot, s avval jóccakát.

* * *

- Kied min van elgondolkozva, Elek bácsi, hogy már a zöld helyett es vereset tesz?

- Én azon, te József, hogy mi maholnap még a levegőért es fizetünk, de nekünk akárminnk lehet, azét senki pénzt adni nem akar.

- Azét figyeljétek csak meg, Mózsi komám hogy járt a minap. A kertben ásás közben talál egy maréknyi régi pénzt. - No - gondolja -, ezt eccer jobb helyre az Úr nem adhatta vóna, met éppen most döglött meg az egyik tehenem, s evvel most vehetek helyette egy másikat. - El es menyen az egyik nagy múzeumba, hogy beváltsa. Amikor kirakja az igazgató elé, az úgy elsáppadt, mint az árva levél ősszel a fahegyén, s meglepetésében alig tudott szóhoz jutni, mondván, hogy e biza erősen nagy érték. Azt mondja koma, ő erre úgy megörvendett, hogy egyből arra gondolt, felit itthagya ajándékba. De nem sokáig tartott az öröme, met az atyafi tovább vive a szót, azt tanácsolja, hogy mivel a múzeumnak nincs pénze, hagyná ott ingyen ajándékba. Amikor az ingyen szót meghallotta, a hargasinából úgy elment az erő, hogyha nem ül, ejsze el es esik. De hamar életmagra kapott, met eszibe jutott, hogy amikor ide bé akart

⁶¹ kimejjeszt = kiforgat, megfoszt

jönni, akkó neki beléptidíjat kellett fizetni, s a benne hirtelen felágaskodott keserűség azt mondatta: - Én biza egyet se hagyok itt, ha egyszer es meg akarom nézni őket, akkor fizetni kell, otthon pedig ingyen csodálkozhatok rajtuk, amennyit csak akarok.

- No, ez úgy megfélele, hogy még a zetelaki se jobban a plébánosnak, aki már megsokallva az egyik híve részegeskedését, elmegy hozzá, hogy hátha meg tudja győzni az ital ártalmasságáról s leszokna róla. Dehát alig kezdte meg a mondókáját, mindjárt bé es kellett fejezze, mert amikor azt mondja: - Miért iszik, Gergő, amikor az ital magának a legnagyobb ellensége? - Én a múlt hétig azét ittam, met erőst haraguttam erre az ellenségemre, azóta pedig azét iszom, met a plébános úr azt mondta, hogy még a legnagyobb ellenségünknek es meg kell bocsátani.

- Hogy es jutott az eszébe ilyen felelet - morfondírozok.

- Az úgy, doktor úr, hogy székel, s ha a székelőknek nem váltana így az eszük, akkor őket váltotta volna föl valami másféle náció.

- Igaz - mondom, s ránézek fajtaim bütykös ujjaira, amelyek úgy szorítják a kártyát, mintha sorsuk szekérrúdja volna.

- Ma hányadik szivart siríti, Jóska bácsi, mert úgy hiricel⁶² amikor szuszog, mint egy kövér réce?

- Azt nem tudom, de azt igen, hogy ojan még a gyárban sem csavarnak, amilyent én.

- Le tudna mondani róla?

- Én biza soha!

- S ha nem volna pénze?

- Én még ojan embert nem láttam, doktor úr, aki a pálinkáról vagy a szivarról pénz hiányában lemondott vóna. De azt hiszem, ojan férfi sincs a világon, aki a fehérmépre segítene visszahúzni a bugyit.

- Örökké valami rosszon jár az eszed, te koma.

- Miért, ejsze neked az rossz? Lássátok-e, milyen kétszínű az egész világ? Rossznak nevezi azt, ami az életben a legjobb. Ezt még az oláfali⁶³ legény es gyónás közben megmondta a plébánosnak, amikor az azt kérdezte: - No, és hol marad a szex, Károly? - Ó, plébános úr, én nem hiszem, hogy evvel valami bünt követtem volna el, met Lujzának es olyan jól esett.

- Kacagjatok minél többet, met a kacagástól még a Halál es fél, s éppen ezért úgy intézi a dolgát, hogy valamilyen fufanggal elveszi a kacagó kedvünket, s aztán utána a Földről nyugodtan eltérít.

- Ez az a csel doktor úr, amit előbb vagy utóbb, de mindenki bevesz.

- Hát akkor mi lesz az én feladatom, Jóska bácsi?

- A magájé az, hogy ügyeljen, minél későbbre tudjon bécsapni, elvenni a kacagó kedvünket.

- Ma este errefelé jövet ojat mondott Domi sógor, hogy még viccnek es első osztályú, pedig váltig állítja, hogy megtörtént.

- No, hallám, mi az?

- Azt mondja, hogy a cigányt béhítették a párthoz, mivelhogy orosz fogságba vót, s ilyenformán hátha bé lehetne szervezni a pártba. Ott a bizottság egyik fejese megkérdezte: - No, mit láttál, cigány, a nagy Szovjetunióban? - A cigány se sokat teketóriázott, egyből reavágta, hogy: -

⁶² hiricel = sípol

⁶³ oláfali = Nagylóráfal (Szentegyháza), Hargita megyei helység

Sok szilvát, istállom. - Nos, abból ott mit csinálnak? - Szilvóriumot, istállom. - Még mit láttál? - Sok almát. - S abból mit csinálnak? - Hát, almáriumot, istállom. - Mást láttál-e? - Én biza egyebet semmit. - Az egyik jól felkészült elvtárs éppen akkor ébredt föl, így azt sem tudta, miről van szó, s hogy ő es valamit kérdezzen, megszólalt: - S abból mit csinálnak, Máté? - Hát abból semináriumot, istállom.

- No, ez eccer jól megfelelte.

- Jól, de ebből sem lett párttag.

- Az igaz, hogy egyszer már ezt elmondtad, de ez ojan, hogy kétszer es élvezetes, nem úgy, mint a csipőspaprika, vagy a szaragógya - hecserli -, annak csak a megevése jó, de a kiadása kénos. Az nem es biztos, hogy nem lett ebből párttag. Sőt, én azt hiszem, hogy az ilyenekből lesz a legjobb népnúzó, aki maga es megtanulta, hogy lehet a semmiből semináriumot csinálni, s bebizonyítani, hogy minden cselekedetük a mü érdekünket szolgálja. Még nadrágunkból kilógó csóré seggükről es azt mondják, hogy igaz, hogy megfagy a hátsó feletek, de ez semmi ahhoz képest, ami ebből származik, met így legalább jól szellőzik alul.

- No, te Sándor, jól elkéstél, mi az Isten tüze lelé, hogy úgy húzod a farcsukád, mint egy megvert bakkutya. Vaj ejsze az asszony vert oda, met gyengén viselkedtél?

- A nyavaját, megemeltem a tajigát, hogy a tűz azt es égette vóna el, aki kitalálta, met itt, amég ez a rendszer bé nem jött, híre se vót annak a kétkerekű embervontatású gőzösnek.

- Na, de ez nálad nem az első eset!

- Biza nem, de nincs, amit csináljak.

- Dehogynincs, menj el feredőre, csak vigyázz, nehogy úgy járj, mint Laji komám.

- Hogy?

- Hát ő úgy, hogy mivel neki es ijen deréknyavajája vót, hát az egyik barátja felbízta, hogy mennyenek el feredőzni a Balatonba. Ő odaadja a villáját, mivel ők a külföldi nap alatt akar-nak sütkérezni. Nos, Laji komám el es fogadta a meghívást, s el es mennek. A további részle-tekét ő maga mondá el úgy, ahogy azt én itt megpróbálom nektek elmesélni. Ismeritek Lajit: ha már lúd, legyen kövér, gondolta. Alig pakoltak le, szétnéz a bódék környékén, ahonnan valami jó bor szaga csiklandozta az orrát. Hát el es mennek az asszonnyal, tudjátok, hogy amikor a székynek valamicske pénze, van, akkor nem bír magával, hát ők es béböcsködtek az egyik bódéba, ahol valami szép menyecskék méregették a Badacsony levét. - A legjobból egy fél kupát - mongya hetykén Laji -, s felmászott az egyik székynek nevezett valamire, amiről csak akkó derült ki, hogy forog, amikó ha az asszony nincs mellette, úgy lefordul róla, mint a baknyúl bergés után. Ahogy a feneke megállapodott, oda es súgja Márinak: - Ejsze ez azét van, hogyha valakit a bor nem tudna eléggé megszédíteni, akkor ezen tekerőzve, annak hatását kiegészíthesse. - Még jóformán az előbbi megjegyzését bé sem fejezte, máris odajön egyik a három asszonyságból, akik erőst élvezhették az ő nyomorúságát, met úgy ficáinkoltak, mintha valaki csiklandozta volna. - Még egy kupával a legjobból. - Alig ejti ki, már ott es van előtte egy kancsó olyan veres bor, amijet még álmában sem látott. Nem kellett biztatás, hamar nekiveselkedett, s úgy ürítette a poharakat, mintha haragban lettek vóna. Ebből a haragféléből volt es valami, met úgy megszokta itthon a hitvány lőrét, hogy most ez nem éppen esett ingyé-re, s amikó már olyan húsba került, hogy nemigen tudta mit beszél, meg es jegyezte, hogy: - Ez nem es ojan jó, mint a cégére - amire az egyik nőszemély odasúgta a másiknak úgy, hogy azt Laji es meghallotta: - Ez lajikus. - No, neki sem kellett több, felszökött, s azt mondta: - Háha nem elég nekem otthon, még itt es kuss, akkor igyák meg a borukat! - s avval úgy ki-fordult az ajtón, hogyha Mări meg nem fogja, ejsze a Balatonba kötött vóna ki.

- Eccer jól megjárta, hajjátok-é!

- Várjatok, met ez még csak a kezdet, csak ezután jó a java. Ha nem ő személyesen mondta volna, s nem ösmerném, el sem hiszem. Az előbbi történet másnapján kimennek, hogy feredőzzenek, met hát ezét jöttek. Le es vetköznek annak módja szerint, s hogy le ne maradjanak, hát új fürdőruhát vásároltak. Ezzel nem es lett vóna semmi baj, csak a viselkedésük vót a másokétól egy kicsit eltérő. Márinak hol az ágyékába, hol a mellei környékén járt a keze. Laji komám es mindegyre el akarta dugdosni, amiye van. Hát e nyilván az egyik vigécnek feltűnt, s mindjárt arra gondolhatott, hogy túljár az eszükön, s az anyagi terheiktől „megszabadítja”. Egy-kettőre akcióba lépett. Mégpedig úgy, hogy amikor Laji elkezdte a maga kutyaúszásával a vizet verni, de úgy, hogy mindenki félrehúzódott, akkor ez a pasi odaugrott, jót vágott a Laji vállára, mondván: - Pardon, azt hittem, hogy Elemér! - Laji egy kicsit megszeppent-forma, de aztán azt mondta: - Nincs semmi baj - s avval kivergődött a part mellé. Alig állapodik meg az asszony mellett, hát jó az a holdfejű, akinek a feje teteje tiszta csóré vót, úgy nézett ott ki, mint a telihold a magas felhők között. Bemutatkozik annak rendje, módja szerint, s nagyon kedvesen elkezd érdeklődni, hogy honnét jöttek, hol laknak? Márit ösmeritek, ha a feneke nem vóna zárva, a huzat mindent kivinne belőle, met a szája állandóan nyitva van, örökké zuvatol⁶⁴. Most es egy-kettőre kilefetyelt mindent, s még azt es megmondta, hogy a kulcsot hová tették, amire ez az alak azt mondta: - Itt vigyázni kell, mert sok a tolvaj, s nehogy megcsúfolják. - Azt mondja Laji, neki egy kicsit szeget ütött a fejibe, hogy miért valagászódik annyit, s szóvá es tette Márinak, de az föl se vette, azt felelte: - Nem látod, milyen szimpátikus? - Hát te honnén tudod, hogy patikus, amikor a foglalkozásról még csak szó sem esett? - Az nem azt jelenti. - Hanem mit? - Hát, hogy milyen kedves. - Hát te ezt meg honnén tudod, Mári? - Én onnén, hogy az úr, ahol szolgáltam, sokszor monda nekem, hogy milyen szimpátikus vagyok neki. „Hijse, az angyalát, gondolja Laji, ezt jó lenne tovább bogozni, de most sem az idő, sem a hely nem alkalmas erre. Nem rontom el a vakációt, majd otthon kitisztázzuk az ügyet.” Laji, ahogy így morfondírozott, azon vette észre, hogy a holdvilágfejű eltűnt. Ebből, s a sok kérdezősködésből erőst rossz sejtése támadt, ami nem hagyta nyugton. Még az sem űzte el a gondját, hogy Mári jókedvibe a Balaton vizével szembeprekelte. Máskor az ilyen hamar kangörcsöt idézett elé, de most nemcsak, hogy hidegen hagyta, hanem reászólt az asszonyra, hogy fejezze bé s menjenek má haza. Gyorsan felöltöztek s elmentek. Amikor a házhoz értek, s ki akarják nyitni az ajtót, hát azt biza nem kellett erőltessék, met nyitva találták. Hirtelen arra gondoltak, hátha a sógorék érkeztek meg, de hát az autójukat nem látták sehol. Így már egyből tudták, hogy itt már valaki, erre illetéktelen nyitotta ki az ajtót. - No, te ájj meg itt evvel a bottal, s ne mozdujj, ne es cselekeggy, amíg tőlem erre parancsot nem kapsz, vagy éppen szükségét nem látod annak, hogy nekem segédkezzél. - Ahogy nagy óvatossággal kinyitotta az ajtót, ott egyből meglátta a holdvilágfejűt az egyik szekrénynek a fiókjában kasmatérozva. Óvatosan odasunnyaszkodott a háta mögé, s nagy, lapátnyi kérges tenyerivel ojat akasztott a nyaka köré, hogy az menten lerogyott. Egy darabig mégcsak nem es szuszogott. „Hijjnye, még meg talál halni” gondolja, de hát eccer csak szusszan, s a szemit úgy reámereszti, mint béka a pocsojából. Ekkor galléron fogta, úgy kihajította, mint macskát ibrikálni, s csak annyit mondott: - Pardon, azt hittem, hogy Elemér!

- Vajon még találkoztak-e?

- Vaj három-négy nap múlva távolról megpillantotta, hogy bépókált⁶⁵ vállal sétálgatott, de ahogy őt észrevette, abban a helyben úgy eltűnt, mint Decsebál a törökbúzásban.

- Ebből a tanulság, hogy amíg nálunk az ajtóban keresztbe tett seprűn senki sem lépik bé a házba, met az azt jelenti: nincsenek otthon, addig másfelé lehet, hogy még a kócsrazárás sem biztos.

⁶⁴ zuvatol = fecseg, kikotyog

⁶⁵ bépókált = bekötözött, bepólyált

- No, gyűjcsunk reá, met ez aztán egy pipafüstöt igazán megért.
- Nem lesz sok, Jóska bácsi?
- Haggya el, doktor úr, ezét egyet se bánkódjék, met amég a kémény füstöl, az azt jelenti, hogy valaki van a házban. Lefele jövet úgy láttam, hogy ma barkójárás⁶⁶ lesz, met kimaszkírozott fiatalok tűntek fel.
- Ezzel a maszkírozással nincs valami jó emlékem, Jóska. Egyszer valamikor úgy jártam, mint a macska a forró tejjel. Azóta es, ha barkózásokról hallok, azonnal a családi cimbalomverőhöz nyúlok, met akkor azt egy menyecske majdnem kárré tette.
- Hát azt hogy, te?
- Azt úgy, hogy én es felöltöztem maskarának, s hogy érdekesebb legyen, a nadrágom sliccibe bétettem egy murkot úgy, hogy az ott utánozta a valódit.
- Aztán jól utánozta-e, te?
- Az szerintem jól, de egy huncut menyecske szerint nem, met ameddig a leányok nagy viháncolással húzódtak félre, ahogy én annak a méreteit fitogtattam, ez a tolvaj menyecske odasunnyaszkodott, s mivel már jó jártas vót a férfiak eme tájékán, megfogta, de nem a vad, hanem az igazi murkomat úgy mindenestől, s úgy megszorította, hogy alig tudtam hazamenni. No, én azóta barkót ne lássak!
- S a menyecske?
- Akkoriban még legényember vótam, s így eleget törtem magam, hogy tudnék valami jobb fajta busszut állani, de igaziból soha se sikerült, csak félig-meddig, mármint, hogy én teljesen benne lettem vóna, s ejsze eccer ő es benne-forma, de jött az anyósa, s alig tudtam a szeme elől a marhák jászoljába belefeküdni. Elképzelhetitek, mennyit nyaldostak a marhák az izékben⁶⁷, míg három tehenet megfejt, s míg valahogy a könyöklőt⁶⁸ kipiszkálva a csűrön keresztül elmenekülhettem. No, nekem akkor a hancúrozástól úgy elment a kedvem, hogy többet nem próbálkoztam. Márcsak azért sem, met eddig csak az ő, később pedig az én anyósomtól es kellett féljek, met ha ez valamit megnesszint, akkor nekem biztosan vége. Most pedig mire az anyósok kihaltak, hamar elunnya az ember az efféléket, met az, ami eladdig hetykén állt, most inkább büszkén lóg.
- De a fehérnépeknek es ebben a korban elkezd sorvadozni, s lassan még az anyatollukat es elhullajtják.
- Ebben tőkéletesen igazad van, met idővel a férfiakét a szú eszi meg, a nőkét meg a moly. Márpedig, amit a szú kikezd, az használat közben eltörik, amibe beleesik a moly, az nemcsak a díszét veszíti el, hanem a mézgéjét es: kiszárad. Ilyenkor egyiket sem kell megnyűgözni azért, hogy ne menjen a tilosba.
- Mi a fene lelt, Sándor? Hol koslattál? Úgy esze vagy esve, mint egy zabostarisnya.
- Ebben igazad van, Jóska, met a mai nap erősen kifárasztott.
- Hát téged ugyanbiza, hogy?

⁶⁶ barkójárás = farsangi maszkos falujárás

⁶⁷ izék = kukoricakóró

⁶⁸ könyöklő = tolóajtó a jászol és a csűr között

- Engem úgy, hogy fát loptam a saját erdőmből. Abból az erdőből, amelyből, amíg a miénk vót, csak a hargasokat⁶⁹ vágtuk, a többit kíméltük.

- No, ne féjjetek, ezek nem kímélik. A legnagyobbját vágják ki, s nekünk még a szárazságot, a kezem nyele vastagságút es úgy kell lopjuk.

- Úgy felmérgeződtem, hajjátok-é, hogyha most es nem sajnáltam vóna, az egészet felgyújtom.

- Egyet se búsulj, koma, met ezek kiverik belőled a sajnálkozást.

- A lopást, a hazugságot es úgy megtanulod, nemhogy a szíved, a szemed se rebben. Eljő az idő, amikor egy jobb falatért egymás szemit es kívájjuk.

- A legnagyobb hatalma a nincstelenségnek, s a legnagyobb súja az üres tarisnyának van. Ezt nagyon jól tudják a kommunisták, hisz az egész rendszerük erre épül. Eccer anyagilag megfosztani, csórévá tenni az egyént, aki aztán egy darabka kenyérért inkább lemond a szívéről, a lelkéről. Így aztán, mint a barmokat, oda lehet terelni, ahová éppeg akarják. De a legnagyobb gazemberség az, hogy nem ők, hanem mi vetköztetjük egymást csóróra. Ők csak meghirdetik, amit mi elvégezünk. Ez az úgynevezett osztályharc: elvenni azoktól, akiknek több van, mint nektek, de nem azért, hogy magatoknak megtartsátok, hanem, hogy se nekik, se nektek ne legyen. Minden az övék lesz.

- Így válik bé a mondás, hogy ami a tiétek, az a miénk, de ami a miénk, ahhoz nektek semmi közötök.

- Én most azt mondom, hajjátok-é, hogy fejezzük bé s menjünk haza, nehogy közben még a házunkba es béköltözzenek.

- Jó éccakát adjon az Isten.

* * *

- No, jó estét adjon Isten.

- Adjon, de egyelőre úgy látszik, csak havat ad, met úgy duvassza, hogy alig tudék átbaktatni.

- Igazad van, Jóska, met ha ez így keni reggelig, akkor a templom tornyát es úgy kell megkeresni. Lássátok-e milyen az időjárás: ezelőtt két-három nappal, még azt hittem, itt a tavasz, olyan napsütés vót s kutyák es úgy elkezdtek koslatni, még a kapu tetején es képesek vótak átszökni, hogy ehhez az én kicsi csepü-csuka kutyámhoz hezzáférhessenek.

- Hiába van még február eleje, az állatok már érzik, hogy a tavasz itt lóg a levegőben. Én es a disznyómat el kellett vigyem a kanhoz, olyan búghatnékja vót, úgy esszehányta a hídlást, hogy alig tudtam helyrerakni.

- S megbúgott-e?

- Meg a jól. Aztán hogy nem-e járt úgy, mint a tehenyem, amelyiket már háromszor meghágtam, de azt hiszem, most se vett. Pedig jó lenne egy dögölve született bornyú.

- Jó biza, met csak a tejből kerül valami. Az állatok érzik, hogy jó, aminek jönni kell, de vajon az ember nem érzi-e?

- Az ember bizonyosan igen, de én a Mári részéről még semmi effélét nem vevék észre. Igaz, hogy ő már jócskán az őszbe tapicskál, dehát még elvárná az ember, hogy benne es megmozduljon valami.

⁶⁹ hargas = görbe, satnya

- Ebben es igazad van, Jóska, de hát a természet törvényei ellen nem lehet semmit tenni.
- Nem! De vajon nekünk mit hoz a tavasz? Érdemes lesz-e kimenni a mezőre? A munkánk után nekünk marad-e valami?
- Azt, hogy marad-e vagy nem, erre nem es gondolok, amikó kimehetek s a föld első lehetőségéből egy jót szippanthatok, s az üzenetint; a virágzó somfákon, macskázó csigolyafűzfákra s a mogyoróbarkákon végig tekinthetek.
- Én es így vagyok, Elek, de vajon nekünk mit üzennek?
- Azok azt, hogy elébb vagy utóbb tavasz lesz, s azt, hogy ha valaki nem úgy érzi mint mű, hiába nyúl az ehhez a földhöz, az jobb ha innét idejében eltakarodik.
- Ez szent, de most fogjunk ahhoz, amiét idejöttünk.
- Hányd essze jól a kártyát József, met úgy látom, Sándornak erőst nyerhetnékje van.
- Ez igaz, de én ma már egyet nyertem.
- Te hol a fenébe?
- Én tényleg ott, met a lajtorja foga kitörött, s a hiú szádából leestem, s úgy megütöttem a tomporomat, hogy alig tudtam felállni.
- No, ez igaziból nagy szerencse, met ha a combcsontod el talál törni, akkor most nem volnál itt, hanem valahol a kórházban nyeszeregnél.
- Lássátok-e, milyen szerencse, itt most ő ossza a lapot, ott viszont várhatná, hogy milyen lapot oszt neki az Úr. No, de azért ne sokat nyekezzálj, vesd ki a tromfot. Mi pedig ne sírjunk, met ez nem kacagás.
- Veres, no, hogy a fene ott Oroszországba ette vóna meg.
- De hát itt most nem ő az úr, met nekem most makkom van, s az nagyobb. Hamar tedd ki, met ha nem, a végén valami huncutsággal még itt es a veresek nyernek.
- Hát most eccer úgy belé kezdtek jőni a nyeresbe, hogy nem tudom mi lesz ennek a vége. Ed-dig csak egy-egy csüg-büg, hecki-vicki⁷⁰ férfi állt bé közékük, de most már egy-egy baszuta⁷¹ fehérszínű es akad. A minap a Buzgáttól a Biri még utánam es el kezdett valagászódni. Meg es izentem, hogy seperjen a saját portája körül, met ha nem kitekerem a nyakát.
- No, ezt jól tetted koma, met a politikájuktól maholnap még egy jót kártyázni sem tudunk, máris úgy belévegyült a lapok közé, hogy akárhogy kezdjük, a végén nála kötünk ki.
- Hát ők azt es akarják! Úgy esszegabalyítani az embereket, hogy mindenki féljen az másiktól. A végén egymás torkát es kiharapják, s ezt úgy híjják osztályharc.
- No József, te jól kinyűgölődtél a káderiskolában. Nem es tudom, hogy egy olyan okos embert, hogy nem fogtak bé jobban?!
- Hát pont az vót a baj, hogy gondolkozott. Hát ott nem hogy nem kell, de nem es szabad gondolkozni. Erre igazából jól ráillik az a mondás, hogy ne gondolkozz, de ha gondolkozol, ne mondd ki, s ha ki es mondtad azt ne írd le, s ha leírtad, akkor utána ne csodálkozz. Ott csak csinálni kell, de félrefarolás nélkül azt, amit a nagyok kigondolnak.
- Hát akkor ott a kelekótyáké az élet.

⁷⁰ csüg-büg, hecki-vicki = semmirekellő

⁷¹ baszuta fehérszínű = búvalbélt

- Az, met azt mondják, mi lenne, ha a végtagjaink azt csinálnák, amit akarnak, s nem azt amit a fej parancsol?! Ez a fej pedig a párt.

- Ez rendben is van eladdig, amíg valaki fejbe nem találja vágni, vagy éppen a nyak ezt a fejet meg nem únja tartani. Hogy az mikor lesz, senki sem tudja, de hogy a lehetőség megvan, az bizonyos, s az is, hogy a lehetőség előbb vagy utólag valóra válik. Ez kell nekünk reményt adjon, s akkor ezt is túléljük.

- Igaza van, doktor úr.

Amikor Jóska bácsi ezt mondta, a bütykös kezek úgy verték a kártyát az asztalhoz, hogy az jóváhagyólag belényikkant, és mintha a reménytelenségünket akarta volna kiengedni, az ajtó is kinyílt. Azt, hogy rajta valamicske gond kisomfordált, bizonyítja, hogy a mostanig erősen összekucorodott Sándor bácsi úgy kivetette a mellit, hogy kétszer akkorának tűnt mint eddigelé, s most elsőnek az ő - csak verse-verse szóló - száján gördült, de inkább gürüzdölt⁷² ki a szó:

- No, ezeket mi úgy elparentáltuk, hogy már csak a pap kell megdicsérje.

- Hogy-hogy a pap?

- Úgy, hogy a pap az egyetlen, aki a temetésen minden halottat megdicsér.

- Hát akkor minél hamarabb jöjjön a dicséret! Ne gyalogoljon, hanem fusson, mert ha így menyen, akkor nekünk, hacsak az apróka el nem ér, még budira es ritkábban kell kijárni.

- Hát ezt hogy érti, Márton bácsi?

- Én úgy doktor úr, hogy aki keveset eszik, annak nem kell sokszor a fenekit megdörgölni. Már pediglen nekünk még ebből a darab kenyérből es mind kevesebb s kevesebb jut.

- Ezért egyet se búsuljatok - szólal meg Elek bácsi -, kieszközöljük, met a megszorult kutya a szájával, s a megszorult székel az eszével cselekszik. Ebből nekünk annyi van, hogy a más-fajtákból még tízszer annyinak sincs több.

- Hát annyi kell es koma, met az ellenség még ejsze ennél es több.

- A fentiek bizonyításaképpen elmondom, amit a minap az oláfaliról hallottam. Képzeljétek el, más nációbeli az ő helyébe mit csinált volna? Hogy tényleg essze csinálja magát az szent, de ő úgy kívágta magát, hogy még pénzt es kapott érte.

- No erre mű es kíváncsiak vagyunk, hogy hallám, hogy történt.

- Az úgy, hogy mivel erőst pénzhiányba szenvedett, gondolja egy kicsi pénzmagra szert tesz, ezért istenesen megrakja a bakszánt fával s becocókázik a városba. Ott olyan magafajták annyian vannak, mint a dög, de amikor az utolsó reménysugár es el akar szállani, megjelenik egy kinézetre szép, fiatal naccsága, s miután szemügyre vette a piacot, elindul igyenesen hozzá. Bizonyára a székel sem volt akármilyen, hogy a sok közül éppen őt választá. Elég az hezzá, hogy a fehérszemejérszából úgy vette ki, hogy ez a fa árát valami mással, mármint szerelemmel akarná kipótolni. Jól es neszintette⁷³ meg a dolgot, met az ár körüli herce-hurca közepette eme szándékát el es kezdte péstelgetni, amire az oláfalinak a férfiassága úgy elkezdett ágaskodni, hogy egyből az ár felit elengedte, s 150 lejbe meg es egyeztek. El es viszi a fát a megadott címre, ahol a naccsága egy hosszú lebernyegben várta. Jól es ment minden, met egyből kifizette a pénzt, s egy kicsi incselkedés után rátérnek a természetbeli járandóság kiegyenlítésére.

⁷² gürüzdöl = köszörülő hangot bocsát ki

⁷³ neszinti = sejti

- Hű, te koma, ez ejsze még két szekér fa ráadást es megért!
- Ez szentigaz, met annyit es ért, de nem az oláfali fizette, hanem az úr.
- Hát azt meg, hogy a tűzlangjául tudta megcsinálni?
- Azt úgy, hogy a székelý még az ágyban es különleges, és a helyibe más biztos odagazolt volna, met amikor éppen a végít akarják elbütölni, megérkezik az úr!
- No te Jóska, most mit csinálnál?
- Hát én most hirtelenjében nem tudom, de akkor valamit csak kisütnék.
- Hát azt a részít az oláfali es kisütötte, de amit ezután kellett tenni, az vót a feneség, met a fehérlép hirtelen kiszökött alóla, s usgyi bé a másik szobába. Dehát a székelýharisnyát nem lehet olyan hirtelen fölkapni, mint az asszonyság ribirókáját⁷⁴. Hát ő biza ottmaradt letaszított gatyában az úr előtt.
- No, most jó a lényeg s a tanulság, hogy ilyen helyzetben se gazolj bé, hanem vedd elé azt az eszedet, amilyen másnak nincs, csak a székelýeknek!
- Ő es ezt csinálta, met amikor az úr ráordított, hogy maga mit csinál itt?, azt mondta: - Én biza belé akarok csinálni az ágyba, met a naccsága a fáért a 300 lejt nem akarja kifizetni. Az úr azt mondta: - Itt van a 300 lej s avval takarodjék! Így kapott a székelý a szekér fáért 450 lejt, s ami még velejárt...
- Ebből es látszik, hogy itt ezen a földön mü nem akárkik vagyunk.
- Ez szentigaz, s aki a góbéságot, mint valami hiányosságot akarja feltüntetni, az még nem járta meg egy góbéval, hogy megtudja: nekünk nem kevesebb, hanem az agyunk valamelyik szegletében egy csavarintással több van, mint a más nációbelieknek, s ezért nem tanácsos münket hergelni vagy velünk esszeakadni!
- Hogy itt nem holmi időközben fölszedett, hanem velünk született tulajdonságról van szó, az es bizonyítja, hogy már a gyermek véríben es benne van. Met képzeljétek csak el, hogy Jakab Laji hogy tudta volna magát kívágni ott fönn a fatetejin, ha történetesen nem góbé?
- Hát erre én es kíváncsi vagyok, József.
- Az eset egy darabig megszokott, met itt nálunk szokás - nem egyébért, a hecc kedvéért -, hogy a gyermekek s a suhancok bémennek egy-egy gyümölcsösbe, s ott egy-egy fát megdézsmálnak. A siker akkor igazi, ha a gyümölcslópás es - itt ezt igaziból nem es tartják lopásnak - sikerül s a gazda es megszalassza. Ez a mü esetünkben nem éppen úgy sikerült, ahogy kellett volna, met Laji nem tudott elfutni. Mü amikor észrevettük, hogy az öreg Zsiga bá jó, úgy eltűntünk mint bihal a setétben, de Laji ott maradt a fán. Ettől tovafelé a többít ő mesélte el. Azt mondta, hogy bár jó setét vót, met ez az egész úgy éjfél tájban történt, amikor a hold Eröstető felett éppen jóéccakát kívánva kalapját lebicentette, s ez neki es kedvezett vóna, de az egyik ágról lecsúszott a lába, s így az öreg észrevette, hogy valaki ott kajtat a fán, s föl es kiáltott: - Gyere le, te tolvaj, met a nyakadat kitekerem! „Hogyne, még meg es mondja, mit akar csinálni, hát bolond nem vagyok, inkább fölfelé menyek, mint lefelé.” Az öreg amikó látta, hogy a szavának nincsen semmi foganattya, vette a lajtorját s egy nagy hosszú kosztot⁷⁵, hogy ő majd avval sékóra tanítsa⁷⁶. El es indultak mind a ketten fölfelé, az öreg a lajtorján, Laji pedig az ágakon. Laji addig mászott fölfelé, míg csak az ég maradt a feje fölött, abba

⁷⁴ ribiróka = rokolya, ruha

⁷⁵ koszt = karó

⁷⁶ sékóra tanít = móresre tanít

pedig nem kapaszkodhatott belé, alulról pedig az öreg erőst kezdte megközelíteni. Gondolkozott, hogy mitévő tudjon lenni? Ha a fát megrázza az öreg, úgy hanyatt vágódik, hogy reggel úgy kell esszekaparni. Hát ilyet nem tehet az ember. Amikor ez átfutott az agyán, az a gondolatok hiányában olyan üresen maradt, mint egy székely bugyelláris... Kínjában úgy elkezdtek a belei csombolyogni, hogy a bennelévőnek utat kellett eresszen. No, itt jó elő a székely agyából az, ami másnak nincs. „Hát én biza inkább az öregre engedem, mint a gatyába.” Úgy es lett. A gatyá korcát megeresztette, s elkezdte az öregre szotyogtatni. Hallottatok volna káromkodást, s láttatok volna futást a kút irányába... Amikó Laji, akit mű vártunk, ezt elmesélte, olyat kacagtunk, majdnem esszeperesztünk magunkat.

- No lássátok-e - szólalt meg Márton bácsi, bütykös ujját magasra emelve -, ez a válasz azoknak, akik azt mondják: a székely inkább elfut, de bé nem szarik. Íme, akkor se gazol be a gatyájába, ha nem tud elfutni! Egyetlen nép, amelyik még ezt es a saját hasznára tudja fordítani.

- Igazad van, koma, met lehet, hogy más még csak el sem hiszi azt, ami nekünk a Sorssal való mindennapi küzsdölődésünk velejárója.

- Ezzel mű erre, s tü arra.

- Jó éccakát!

* * *

- Az Úr az Isten.

- Az százas, de hogy februárban ilyen hideget adjon, azt nem hittem volna. A levegő es úgy megfagyott, hogy csak apróra rágva, a szájon keresztül lehet a tüdőbe eresztetni.

- Ez igaz, Jóska, de akárhogy erősködjön es a tél, el kell menjen. A természetben mikor minek az ideje, az békövetkezik. Hiába akarja azt bárki megfordítani, az legalább annyi, mint a szeget fejjel beverni a falba.

- Ezt pont te mondd, Elek, aki a fogságban ott voltál, ahol - úgy mondják - ezt meg tudják csinálni. Az évszakokat úgy essze tudják cserélni, ahogy csak akarják, s télen es ugyanúgy termik a föld, mint nyáron. Ezért nevezik Paradicsomnak.

- Ezt a Paradicsomot üsmerem, münköt pont avval a paradicsommal tartottak, ami a hóban termett. Azért haltak annyian éhen.

- Hát akkor azt azért kellene Szovjet Paradicsomnak nevezni, met a kiéhezett ember mielőtt meghal, azelőtt veres karikákat - paradicsomokat lát.

- Ebben tökéletesen igazad van, Jóska.

Amikor Elek bácsi e helyeslésnek hangot adott, úgy leeresztette a fejét, hogyha nem ismerné valaki, vagy éppenséggel nem tudná, hogy székely, azt hihetné, hogy ez megtörtséget, legyőzöttséget jelent. De ezek ismeretében, ő a fejét csak azért hajtotta le mint a ló, vagy az erős dőfésre elszánt bika, hogy onnan minél nagyobb erővel ránthassa föl. Elek bácsi most hirtelen ránk emelt tekintetéből azt olvashattuk ki, hogy ezt az ügyet egyelőre lezártnak tekinti. A mindnyájunk részéről tudomásul vételt jelző pillanatnyi csendet Jóska bácsi szavai tépték darabokra:

- No, akkor vessétek ki a lapokat, s erről többet ne beszéljünk, met a farkas es ott jár, ahol emlegetik, s még az a világ ide es el talál jönni. - Jelezván, hogy valami újat akar kezdeni, a baloldali szájjugában megállapodott szivarszipkáját úgy dobta át a jobb oldalra, hogy az egyből a még meglévő két foga között állapodott meg, s úgy füstölgött, mintha arról akarna hírt adni, hogy ebben a házban még lakik valaki.

- Zöld a tromf.
- Lássátok-e, még a kártya es azt jelzi, hogy közeleg a tavasz úgy, mint az én vakisa juhóm, amelyik az éjjel megfiadzott.
- Meg-e? No, akkor nálunk es az egyik iromba tyúk ketyegése valódi, s meg fog kotonni.
- Akkor bizonyára jó kakasotok van, Sándor.
- Még fiatal kakóca, de örökké a tyúkok hátán van. Nem es tudom, hogy tud annyit hágni?!
- Az úgy, hogy a szerelmeskedést még nem érzi munkának, mint a gazdája.
- No, te Sándor, e neköd ma estére elég!
- A neki elég, de az asszonynak? - szól bele Elek bácsi.
- Nekik könnyű, met a százesztendős csűrben lehet csépelni, de százesztendős hadaróval nem!
- No, te Márton, te jól lefestéd a jövődönket.
- Azt le, de most azért egy jó tizennyolc esztendős nem ártana...
- De vajon te nem mondanád a végén azt, mint a bakkutya, amelyik az ebbéli kívánságtól nem es látott s elkezdett futni egy taxi után azt hívén, hogy az egy szuka. Amikor az autó megállt, fölismerve a valós helyzetet, azt mondja: - Hát én veled most mit tudjak csinálni?
- Hát én nem hiszem, hogy ezt kéne mondjam.
- Hogy te mit hiszel, az tökéletesen mindegy, met oda nem hit kell, hanem az, ami a feleségödnék es kellene.
- Hát te honnét a sújból tudod, hogy neki mi kellene?
- Hát csak úgy gondolom.
- No, akkor az már más.

Ezt olyan hangsúllyal mondta, hogy abból tudni lehetett, ha így folytatódik, akkor tengelyük összeakad. Azért, hogy ezt megelőzzem, most is mint annyiszor, egy-egy kérdőjelt hajítottam közéjük, ami után úgy kaptak, mint a kutya a légy után. Az első kérdést, hogy mit jelent a vakisa juh, Jóska bácsi fogta meg, s a választ azonnyomban felém is eresztette:

- Ez egy ősi szavunk, doktor úr, s azt jelenti, hogy csak olyan, mintha vak volna, met az ilyen fehér juhoknak a szeme körül olyan fekete folt van, hogy a szeme külön nem es látszik. Ez olyan régi, mint a székelység, s nem es használja más csak mű. Az idegenek ezért nem értik.

Ezt jóformán bé sem fejeztük, Elek bácsi máris rajzolja az iromba tyúkot:

- Az pediglen olyan, mintha meg volna írva, ugyanis az ilyen tyúknak a nyaka körül a sokszínű tollú közül a setét-vereses, a bordó színű a legtöbb, s ezek úgy vannak hosszú csíkokban elrendeződve, mintha színes írónnal pingálták volna oda.

- Megértettem. Maguktól még sok tanulnivalóm van.

- Csak arra ügyeljen, hogy amit megtanult azt soha el ne felejtse! Met aki azokat el akarja hagyni úgy jár, mint a szomszéd leánya, aki alig egy esztendőt szolgált, s amikó hazajött, nem akarta tudni, hogy a hosszú nyéllel a csűrnek támasztott eszközt hogy hívják. Az apja azt mondta: - Lépj csak rea, s mindjárt eszödbe jut. Rea es lépik a fogaira, az jól fejbevágtá, mire megszólal: - Hogy a fene ezt a gereblyét! - No, látod-e, Erzsi, mindenki így jár, aki urizálás vagy más okból el akarja hagyni azt, ami az övé! Ügyeij, met most a gereblyenyél ütött meg, de később a csűr fog reád dőlni, s akkor azt, ha túléled es, szerencsétlen maradsz.

- No, ez jó bevezető vala, máris belefáradtunk.
- Ne sokat kenterfalazz József, oszd ki a lapokat!
- Én ki, de úgy látom Sándor bácsinak jobban fáj a tomporája, met annyit fészkelődik a széken, mint a kotlós tyúk a fészekben s hallgat, mint a kásás vackor a fűben.
- Nem értem, hogy miét mondjuk valamire, hogy jobb, mikor a valóságban rosszabb.
- Hát, ha maga nem érti, doktor úr - vág közbe Jóska bácsi akkor ne csudálkozzon, hogy más hozzá se szagol. Ez es a mű titkunk, ezt es csak mű ércsük, mint a vackor szót. Azt sem értette egy nem idevalósi úr, s ezért meg es kérdezte, hogy mi az?
- S maga mint mondott?
- Én azt, hogy nem más, mint egy csökött körtöve. Erre akkorát kacagott, hogy azt hittem, kihasad, met a csökött szót sem értette. Meg es magyaráztam neki, hogy tük, ha száz eszten-deig érdeklődtek, akkor sem tudtok meg mindent, met ez olyan veleszületett valamink, ami ha kell s a helyzet úgy kívánja, napról napra újat s olyant fiadzik, amelyen még mű es elcsodál-kozunk. Mit szólsz ehhez, Márton?
- Én azt, hogy most az eccer igazad van, s ennek alátámasztására elmondom, hogy jártunk Pesten.
- Ez ejsze nem mostanában volt?
- Nem. Ez abban az időben volt, amikó még mű es oda tartoztunk, ahová kellett. Elég az hezzá, egy gazdaköri kirándulás formájában vagy tízen fölmentünk a mezőgazdasági kiállít-ásra. Amikor ott mindent jól szemügyre vettünk, úgy fölhergeltük magunkat, hogy kedvünk szárnyával az eget verdestük. Azért, hogy az még tökéletesebb legyen, s a hímét es megadjuk neki, a napot elbütülni bementünk egy olyan korcsomába, aminek a tulajdonosa éppen a pesti sógorom vót. Mű, annak rendje módja szerint egy szép hosszú asztalhoz, egy szegletbe le es telepedtünk. Valamit falunk, s kevéske pénzünkkel rendelünk valami bort, ami osztán valósá-gos vót, met a kedvünk úgy elkezdett hágyászkodni, hogy alig fért a kocsmában. Már jó fél-húsba kerültünk, amikó látom, hogy megérkezett a sógorom. Odamenyek, s ő pár szó után afelől érdeklődik, hogy kik s mik ott azok a nagyhangúak? - Küldj nekik az én kontómra még vagy öt kupa bort, s aztán megtudod... - Úgy es történt. Elég az hezzá, mire a bor végefele jártunk, kedvünknek olyan nótabélése lett, hogy csak úgy zengett belé a korcsma. Odamenyek a sógoromhoz, s mondom neki: - No, ha meg akarod tudni, kik vagyunk, küldd oda a pincért, aki mondja azt: - Ha nem hallgatnak el, akkor kihajítjuk! - Oda es menyen a pincér, s mondja, hogy mit izen a tulajdonos. Erre fölszökik az egyik - már nem es tudom melyik - s azt kiáltja: - Münköt tük? Mű tüktököt!⁷⁷ - Nem kell mondjam, a pincér úgy jött vissza, mintha seggbe rugdosták volna. - Mit mondtak? - kérdi a sógor. Mire a pincér: - Én nem tudom, mert ezek magyarul énekelnek, de törökül beszélnek. - Erre a sógor egy szempillantás alatt elmosolyo-dott forma, aztán nagyon komolyan a szemembe nézve azt mondta: - Most már az eredetetek mellett a fennmaradásotok titkát is kezdem sejteni, s állítom, hogy ezt soha senki igaziból meg nem fejtheti, s így azt a népet le sem győzheti soha. Így ez a nép addig él, ameddig akar. Én pedig szentül hiszek a ti örökkéakarásotokban. - Hát abban mű es igen. Met látod-e, még az elszakasztásunk sem tudott megtörni, pedig a nagyhatalmaknak egyik céljuk éppen az vót, hogy a többezer esztendő, nagy magyar kultúrát esszetörjék, s az elszakított részekkel a szomszéd népeket fölemeljék. Azt hitték, hogy a levágott kezek s lábak egy idő után elhalnak. Nem gondolták, hogy ezekből a végtagokból önálló test fejlődik. A bűneik egyik oka a tudat-lanságuk, a másik a rosszindulatú irigységük. De inkább legyen száz irigyöd, mint egy

⁷⁷ Münköt tük? Mű tüktököt! = Minket ti? Mi titeket!

sajnálód. - Igazad van sógor, én is így gondolom, s boldog vagyok, hogy feleséget közületek kaptam. Ez utóbbit mint valami imádságot, úgy mormolta s közbe a szemét s a pohárt úgy emelte az égre, mintha lakójával akart volna valamit közölni. Hogy ezt meg es tette, ezt onnét sejtettem, hogy amikor a poharát felém nyújtotta, s reámnézett, a szemeiből olyan titokzatos fény áradt, amilyen csak a mű kristálytisza mennyboltunkból szokott, amikor az imádságunk előtt megnyílik. Nem tudom, mennyi idő telhetett el így, de azt tudom, hogy én a kezemfejjel, s ő a zsebkendőjével a szemünkből ki kellett dörgölnünk valamit, hogy újból egymásra leljünk. - Az Isten legyen veletek. - Legyen velünk, sógor. - Köszöntésre poharainkat olyan erőssen koccintottuk össze, hogy azokból a bor úgy esszeloccsant, mintha az es a székely s magyar egyazonosságát jelezte volna. Utána úgy ittuk ki a bort, mintha „trianont” akartuk volna belényuvasztani.

Ezt hallgatva olyan csend nehezedett ránk, hogy terhe alatt az, ami szánkat egyszerre hagyta el, az inkább nyögés volt, mint sóhajlás. A nyomás alól először Elek bácsinak sikerült kikászálódnia, hogy a rajtunk levő terhet lehengerítse, ezért azt a capit⁷⁸ vette elő, amely nélkül itt nem tudnánk fennmaradni, s amelyikkel még a rosszat is a saját javunkra tudjuk görgetni, magyarázta. Önámítás s a humor, ez a két ikertestvér a legnagyobb segítségünk. Ezt bizonyítja Elek bácsi azon kijelentése, hogy:

- Képzeljétek el, mi lett volna, ha nem minket osztanak föl, hanem a szomszédokat csatolják hezzánk! Így csak a saját gondunk van, úgy még az övéket es a nyakunkba kellett volna venni.

- Akkor szerinted ez így jó?

- Jó a fekete fenét!

- Hát akkor mért mondod?

- Azért, hogy addig, míg ez megváltozik, könnyebb lesz hurcolni azt, amit ránk mért a Sors. Azért, hogy legyen akit itt érjen a holnap.

- Hát ez akkor olyan, mint a sörön a hab, ami nem csak azért van, hogy díszítse, hanem hogy még jobban kívánja az embőrt ami alatta van, és ameddig eljut hezzá, ezt a semmit es nyelve, valamicskét es felfrissüljön.

Amikor ezt mondja, Jóska bácsi a szemeiben olyan apróka fények kezdtek bujdákolni, amilyenek csak akkor szoktak megjelenni, ha meg akart valakit buzerálni. Erre nem is kellett várakozni, mert mindjárt oda is fordult Sándor bácsi felé s azt mondja:

- Ejsze, te koma, te nem azért fájtatod a tomporodat, met leestél a hiúból, hanem met nem tartottad bé az én régi tanácsomat. Emlékezzél csak vissza, valamelyik este, amikor azt kérdeztem, hogy mégis milyen gyakorisággal kakaskodol. Erre azt felelted, hogy hát most már csak hébe-hóba. Akkor arra figyelmeztettelek, hogy a mű korunkba hóban nem szabad, csak hében. No látod-e? Így jár, aki akkor es s ott es legénykedik, ahol nem kell!

Jóska bácsinak ezek a szavai megtartó humorunk pajkos csikóját úgy fölriasztották, hogy majdnem egész este ott ficákolódott közöttünk, s sorsunk keményre döngölt talajából újabbat s újabbat rúgott föl. Nem tartom véletlennek, hogy a legelső éppen Elek bácsi emlékezetéből szökött ki akkor, amikor elmondta azt, amit Erősaljai Károlytól hallott.

Károly, mivel már vagy két éve Pesten dolgozott, így hát ha az ottani életet még nem es ismerte, de sok oldalát márt megnesszintette, s egyszer fölhevta Laji komáját, hogy az es valamicskét művelődjön. Azért, hogy kedveskedjen neki, sokfelé elhordozta, többek között mozi-

⁷⁸ capi = fagörgető csákány

ba is. Amikó mennek bé, azt mondja a sógornak: - No, Laji, reád bízom, olyan helyet válassz, amilyet csak akarsz. - Nem kell mondjam, Laji gondolván, hogy ha lúd, legyen kövér, hát a legelső sort választá, hogy onnét a filmet jó nyugodalmasan megvergálhassa⁷⁹. Már amikó mentek a helyükre, akkor megjegyezte: - Úgy látom, neköd itt jól menyen, met csak mű ülhetünk a legelső sorban, az anyagilag gyarlóbbak csak jóval a hátunk megett. - Mindjárt a helyi-re kerül minden - gondoltam -, csak kezdődjék meg a mozi. - Úgy es történt. Már a kezdet kezdetén valami lóversenyféle vót, met ott úgy riasztották a lovakat, ahogy csak tudták. Laji úgy beleélte magát, hogy a lovak kergetésében mindenkin túltett. Még föl es állott, úgy hajkurászta a szürkét: - Ne hadd, nyomjad, met a fekete megelőz! A kantárt fogd szorosabbra, met ha nem, elesik. - Alig mondta ki, az föl es esett. Erre Laji odakiáltja: - Látod-e, megmondtam, mit kell csinálni! Ha nem értesz a lóhoz, akkor mi a nyavaját keresel a hátán? - Nem tudom, hogy még mit mondhatott, met olyan taps tört ki, úgy megtapsolták a Laji előadását, mintha ő nyerte volna el az első díjat. A szünetben, amikó kimentünk, hogy vessünk egy füstöt, mint valami szőrös hernyóra, úgy bámultak le reánk. De olyan es vót, aki nekünk limonádét fizetött. Elég az hezzá, hogy az előadás második felében, valami szerelmetős filmöt vetítettek, ahol egy erőssen kíváncs, jó domborulatokkal rendelkező fehérnépet körökölt egy bajusztalan, gyér szakállú, gyenge növésű nyápic úrféle. Hogy mit mondott a fehérnépnek, nem tudom, met Laji alatt úgy nyikorgott a szék, mintha macskára ült volna, oda es kiabáltak, hogy fejezze bé. Erre Laji szikrát megnyugodott forma, de amikor a fehérnép elkezdett futni, s a pasi utána iramodva elkezdte hajkurászni, Lajiban az irigység úgy elkezdett dolgozni, hogy annak hangot kellett adjon. - Hű, hogy nem vagyok én annak a ficsúrnak a helyibe. Bezzeg tudnám, hogy kell elejibe kerülni! - Amikor egy jócskát kergetőztek, s úgy látszott, elkezdenek fáradni, azt kérdi Laji: - Mit gondolsz sógor, vajon utóléri-e? - Hát nem mondom, ez a kergetőzés ingöm es felhúzott forma, s jó hangosan, hogy mindenki hallja, odaszólok: - Abban te nyugodt lehetsz, met amikor a fehérnép lássa, hogy a pasi nem érné bé, akkor megáll. - Ez es történt. Úgy tett, mintha a lábát fájtatná, a buglya töviben lekucorodott. - No, hogy a fekete fene ette vóna meg a dógodat. - Mikor ezt mondja, megint olyan haragosan kezdte csikorgatni a széket, hogy az egész tömeg felzúdult. De a baj csak azután következett bé. Vagyis békövetkezett vóna, ha én más irányba nem rendelkezem. Met az úgy igazából akkor kezdett elmérgesedni, amikor azok ott ketten a buglyában elkezdtek hancúrozni. Laji amikó látta, hogy a fehérnép vetközik, úgy elkezdett feszengeni a székön, hogy az kénjában úgy jajgatott, hogy jónak láttam odaszólni: - Bújj le s gyere utánam. - Ezzel mű a moziból úgy kisuvadtunk, mint érett mogyoró a tokjából. Elig jövünk ki, Laji azt kérdi: - Mért pont akkor jöttünk ki, amikor azoknak ott a legjobb? - Azért, sógor - mondom -, met azoknak ott, de nekünk most itt a legjobb. Üsmerem én ezt a fajta népet, ezek úgy tettek volna velünk es, mint annak idején Krisztussal: egyik nap hozsánnázták, s másnap megfeszítették. De egyet se búslakodj, kárpótlásképpen elviszlek az állatkertbe, de csak akkor, ha ott a majom ketrece előtt te nem mutatod vissza azt, amit a majmok neköd mutogatnak.

- Na mit szólsz ehhez, Márton? Met neköd valami véleményöd mindörökké szokott lenni.

- Ha mindenről nincs is, de erről van. Mégpediglen azokkal a föltűnési viszketegségben szenvedő lélekrablókkal szemben, akik az ilyen nyilvánosság előtti szerelmi kergetőzéseket s buglyabéli hancúrozásokat csinálják. Ezek az ember legnemesebb, s legszebb belső érzéseit viszik a piacra, s úgy árusítják, mint ebben a szociáлизmusnak nevezett kócerájban a fekete cipót. Csak a buta nő nem veszi észre, hogy amikor a traktorra felültetik, akkor őt a nyőstény⁸⁰ színvonalára degradálják s ezáltal pont azt veszíti el, ami őt, az igazi nőt mindnyájunk fölé emelte. Met csak úgy tud a férfival, egy erősebbel egyenlősdit jáccani, ha a nőiességét a

⁷⁹ megvergál = megnéz

⁸⁰ nyőstény = nőstény

férfi durva bakancsa alá hajítsa. Ami elszomorít, hogy ennek a rossz szele már hozzánk es kezd bécsapni. Nézzétök meg, még négy-öt esztendővel ezelőtt nem volt szokásba minden este guzsajosba járni. Akkor csak csütörtökön s vasárnap ment a legény a vizitába, s még ha kifogott szereteje es volt, idejében hazament. Ma már mindennap, nem este tíz óráig, hanem éjfélíg, vagy hajnalig hergelik egymást. Aminek osztán meg es látszik az eredménye: egyrészt a rosszul, ímmel-ámmal végzett munkán, másrészt sokszor a leány hasán. Maholnap fényes nappal még az árok partján es szerelmeteskednek.

- Hej, te koma, olyanokat mondtál, hogy ejsze én es szeretnék most legénynek lenni.

- Azt meghiszem, de csak addig, ameddig a házasságodra nem kerülne sor. Akkor vajon hogy s kit választanál?

- Jegyözd meg, az ilyen fehérnép olyan, mint a szétlövött lövészárók. Ebben feküdni életveszélyes. Ez eccer szent. Az az igazi, amit magamnak én csinálók.

- No, ezt foglalja össze, doktor úr!

- Hát Márton bácsi már olyan aprólékosan kifejtette, hogy én csak annyit tudok mondani: ahol a szerelem hófehér madarát ahelyett, hogy az Ég felé röpítenék, sárba dobják, az ott a vergődésével az egész Életet összemocskolja. Az igazi szerelem nélküli ember olyan, mint egy virágaitól s leveleitől megfosztott fa: csak nyikorogni, jajgatni tud, de könnyet - levelet s virágot - hullatni nem.

- Akkor az ilyenek reggel es este van, doktor úr!

- Az van, Jóska bácsi. Az ilyen egész életében, annak minden területén elveszett önmagát keresi, de mivel azt nem találja, igazán boldog soha nem lehet. Úgy él, mint az a menyasszony, akinek a templomi esküvőjén a fátylát letépték.

- Ezt a kátét a mai fiatalságnak jó lenne megtanulni - szólal meg Sándor bácsi, aki mostanig úgy gunnyasztott, hogy azt hittem, elszenderedett.

- Dehát mi van a hazaszeretettel, amiről a minap úgy beszélt? - veszi vissza a szót Jóska bácsi. Met nekünk azt mondják, „bangyiné” - hazátlan.

- S maga ezt hiszi?

- Én amíg élek, ebben a bűdös életben soha!

- No, lássa-e! Egy amit ők mondanak, s kettő ami van. A mi történelmünket nem holmi firkaszok találták ki. Igaz, annak egy részét ott valahol az ázsiai köd takarja, de még ott es jól ki lehet tapogatni. Az ezer s kitudja hány száz éves, az itt van, akárki megnézheti, es sokunkon még az érettük hullatott vérünk szagát is megérezheti. A papíron csinált történelemnek mindig csak tintaszagja van. Mivel gyönyörű ruhába van öltöztetve, a tudatlant vonzza, s az egy ideig el is hiszi. De az ilyen alaptalan hit olyan, mint az alvó ember, aki hirtelen ébredéskor az ágy alá eshet.

- No, ettől nekünk nem kell félni, doktor úr!

- Nem, mert mi ébren is, aludva is a valóságról álmodozunk. Nekünk nem kell mást csinálnunk, csak azt a két legnemesebb ékszert, ami csak az emberi nem sajátja - a szerelmet, s a hazaszeretetet - lelkünk mélyén, minden külső rontástól megóvjuk!

- No Jóska, most már remélöm, te es megértötted.

- Én meg, Elek.

- No akkor a gyűlést rekeszd bé, s menjünk haza, met a végén még jegyzőkönyvet kell felvegyek.

- Nagy kár, Elek, hogy az itt elhangzottakat nem jegyezted fel. Hátha az utánunk következők valamiképp okulnának belőle.

Márton bácsi akkori óhajának én évtizedek múlva megpróbáltam eleget tenni. A jegyzőkönyvet, most utólag megírom.

* * *

- No mi van, Jóska, hogy már köszönni es elfelejtettél?

- Igazad van, de ejsze az Isten anélkül es tudja, hogy nekünk mi kellene, met én mahónap, amit nem tudtam, még azt es elfelejtem.

- Csak arra vigyázz, hogy nehogy a szigurancán juttassák eszödbe. Ott osztán még azt es kiverik belőled, ami benned se vót. Különösen ha egy közójuk állt ismerőssel találkozol, mint Feri Jakab. Ő es amikó bevitték, abban a reményben, hogy valamit segít, hát egy ilyen pasira hivatkozott. Módjában es lett vóna, hogy segítsen, met ezek között az embernyúzóok között valami nagy fiú vót. Ez, ahogy az egyik vigéc szólt neki, hát meg es jelönt, de ahelyett, hogy a gyermekkori barátságot emlegette vóna föl, úgy leszedte, mintha toronyórát lopott vóna.

- Elhiszöm, Elek, met ezek még egymástól es félnek, s ezért, hogy a többiek előtt még a jóknál es jobbnak mutassák magukat, amikó veretnek, csak minden második ütést számoltassák. Így kap az embör a seggire huszonöt helyett ötvenet.

- No, lássátok-e, pont ezért vagyok ma este kedélyileg úgy legagyásodva, hogy torkomban megakad a szó, met azt hallottam, hogy Orbánt⁸¹ es kuláknak tették. Őt, aki árva gyerekként került ide, s az olasz fogságban tanult szobrászkodásának köszönhetően vergődött valamire. A kitűnő tehetségen küjjel, még annyi vagyona sincs, mint másnak. A közért, a faluért pedig mindenkinél többet tett. Ott van a hősök táblája, amit ha ő ingyen meg nem csinál, akkor az se vóna. De melyik falusi iskolán van olyan díszítés, mint a miénkön? Azt es ő csinálta, ingyen-pénzért. Most belőle es kulákot csináltak, mint Jánoska bácsiból, aki nélkül csak kórómuzsika vóna itt s nem rezesbanda! Neki es a szabadidejében végzett közmunkáját most fizetik ki egy olyan szóval, amelyik azt sem tudom, hogy mit jelönt.

- Az azt, Jóska bácsi - kapja föl a szót József sógor -, hogy kizsákmányoló.

- Hát itt ki az istentüze tud valakit kizsákmányolni, amikor itt mindenkinek üres a zsákja? Ezöknek a mű kulákjainknak legfőjebb csak az üres tarisnyájuk nagyobb.

- Hát akkor mit akarhatnak ezek, doktor úr?

- Ezzel két legyet egy csapásra, Jóska bácsi. Először csóréra vetköztetni őket, de nem azért, hogy a bálban a csizmájuk szárát ne tudják megverni, hanem egyrészt azért, mert meztláb nem tanácsos rugdosódni, mert így a másik feneke helyett a saját lába törik össze. De ők csak az ítéletet mondják ki, az osztályharc jelszava alatt, a hóhérlást ránk bízzák. Tudják, hogy akasztó legények mindenhol akadnak. Kivégzés, hóhér hiányában, még soha nem maradt el. Az, hogy az egyik finomabban, a másik durvábban dolgozik, a végkimenetel szempontjából tökéletesen mindegy, mert mindkettő ténykedése halálos. A másik s egyben fő céljuk az, hogy ezeknek a „szegény gazdagoknak” tönkretételével minket vezető nélkül hagyjanak. Mivel egy-egy közösség szellemi vezetői is ők voltak, ezért az ők félreállításukkal a „vezérkosok” nélkül maradt nyáj szétszóródhat, s így könnyen elbánhatnak vele.

- Hát biza, nagy veszedelem, doktor úr, de elfelejtik, hogy az elkólicált juhok es, ha jó a farkas, esszefutnak egyrakásba.

⁸¹ Orbán = Orbán József, kányádi születésű híres épületdíszítő szobrász

- Mártonnak igaza van, mert a legnagyobb esszetartó erő a baj.

- De velünk egyenként sem lesz könnyű elbánni! Mindörökké akadtak, s bizonyos vagyok, hogy ezentúl es előkerülnek a székely agyak valamelyik szegletéből olyan valamik, amelyeket csak a kényszerűség tud elépiszkálni. Ezek a dógok pediglen még a világot es bámulatba ejtik. Ha más nép fia találna ki olyat, mint a miénk, akkor azt lángeszűnek neveznék. De met valami ennek a mi üsmeretlen kicsi népünknek a szüleménye, hát így csak furfangosnak titulálják. Azét mongyák ők, aminek akarják, ez nekünk a megtartó erőnk. S ha ez a másik tulajdonságunkkal, a góbésággal esszefog, akkor legyőzhetetlenek vagyunk.

Márton bácsi eme eszme-futtatását olyan áhítattal hallgattuk, mintha ígét hirdetett volna, s a végén helyeslésképpen, hogy bennünk ez a hit még erősebben álljon, elmondtam a marosvásárhelyi Bodor Péter esetét, mert ő egyszerre mutatta meg, mit tud a székely zseni, s mire képes a góbé székely. A zseni nemcsak azt az éneklő kutat alkotta meg, amelynek csodájára járt a világ, hanem pénzverőt is csinált. De mert az ilyettén való pénzhez jutást a törvény nem ismeri el, ezért annak kijátszására a góbét hívta segítségül. Ez pedig azt a tanácsot adta: ne ő, hanem mások működtessék a masinát. Azt hitte - jogosan -, hogy csak a cselekedet bűn, de a gondolkodás nem! Ezért találmányát berakta a küszöb alá, ahol az csak akkor működött, ha valaki a küszöbre lépett. Ő a széles küszöböt mindig átlépte, de mások soha, s így gyakran megtörtént, hogy az utána leskelődők préselték a pénzt. Sajnos, mint annyiszor, a tudatlanság erőszakkal győzte le a tudást, Bodor Pétert ahelyett, hogy kitüntették volna, bezárták. De mert nem gondolták, hogy a szellemét nem lehet bilincsbe verni, ezért az utolsó kívánságaként megengedték, hogy a kútját megnézze. Ő ezen alkalommal azt úgy elrontotta, hogy azt többet senki nem tudta megjavítani. Aztán amikó megbocsátást ígértek, csak szólaltassa meg újra, azt felelte, én kellene megbocsássak, de nem tudok, mert az emberben levő isten-ember: a génusz megalázására, meggyalázására nincsen bocsánat. A kút örökre elnémult, de Bodor Péter szelleme soha.

- Há, ez még templomi példabeszédként es elkelne, doktor úr.

- Igazad van, Jóska, de különösképpen az iskoláinkban kellenének, hogy a tehetség minden kicsi szikrája lánggra lobbanjon, hogy legyen ami az eljövendő sorsunk útját megvilágítsa.

Az éppen reánk szállni akaró, örökké fölöttünk keringő gondok fekete madarát Jóska bácsi köhintéssel kiengedett szavai hessegették tovább.

- No, te mit szólsz ehhez, Elek? Te es mindenhez értesz. Azt mondják, hogy még a mézes-pogácsából es ki tudod a mézet választani.

- Én csak annyit, hogy lássátok-e, ezek a mű óriásaink a világot úgy vitték előbbre, hogy a világ róluk nem es tudott, met ők a találmányaikat vagy őszinte segíteni akarásból ingyen-pénzért adták oda, vagy ellopták tőlük. Aztán ezek a féltudósok a saját nevükben úgy adták tovább, hogy a dicsőség es s a pénz es az övék lett, nekünk ebből nem maradt már csak egy nagy semmi, s benne a szegénység. De szerencsére nekünk, ha nem es ilyen nagy, de küsőbb annyi van, hogy a mű körülményeink között mindörökké essze tudtuk tákolni a tegnapot a mával, s így megérhettük a hónapot. Ez eddig es így vót, s ezután es így lesz.

Amikor Elek bácsi ezt a bizakodását, de inkább már hitvallását mondta, mintha valami nagy terhet hajtott volna le a válláról, úgy kiegyenesedett, s tekintetét a gerendákra emelve rózskabajusza alól - egy sóhajvás kíséretében - olyan füstöt engedett a magasba, mintha áldozatot akart volna bemutatni. Aztán saját magát jóváhagyólag, egyet köhintett, s amikor reánk nézett, apró szemeiben olyan huncut fények kezdtek el kergetőzni, amelyek csak akkor szoktak ott megjelenni, amikor valami olyant akart mondani, aminek teteje van. Mert ő az értelmetlen beszédet nem szerette. Ha valaki se füle, se farka beszédet mondott, mindig azt a megjegyzést

tette, hogy még a cigányszarnak is van teteje, de ennek se eleje, se teteje, se híme, se háma. Sándor bácsi meg is kérdezte, hogy ez a cigánypéldálózás mit jelent?

- Ez egyszerűen azt, hogy még ők sem csinálnak olyan hígat, hogy ne legyen teteje - felelte Elek bácsi.

Elek bácsi eme méltatását én most itt csak azért mondtam el, mert ahogy ránéztem, ez ötlött az eszembe. De ez az egész csak addig tartott, amíg Elek bácsi a torkát kiköszörülte s nekiveselkedett, hogy az előbbi állítását - mármint azt, hogy egy kicsi benne is van a nagy székelyhez hasonlatos valamiből - beigazolja.

- Az ügy akkor kezdődött, amikor az ácsmesterségöt kezdtem tanulni. Igaz, ami igaz, akkorjában es szerettem mulatérozni. De tudjátok, minél tetvesebb az embör, annál inkább vakarózik, hát én es nagylegényt akartam jáccodni, s így eccercsak azon veszem észre, hogy egy huncut vasam sincs. Igaz, hogyha pénzöm van, az örökké birizgál, de a heánya igyenesön beteggé tesz. Azért, hogy ezt elkerüljem, nehogy „ágynak” essem, hát két barátommal elmegyünk munkára.

- Látszik Elek, hogy széköly vagy, met mások keresetre mennek, csak mü menyünk örökké munkára.

- Hát igazad van Márton, met mü es egy kicsi kereset reményében vállaltunk ki egy nagy munkát. Egy gazdag ember kertjéből kellett kigyomlálnunk akkora burjánykórókat⁸², mint egy-egy fa, s olyan hosszú gyökerei vótak, hogy ejsze a Föld túlsó felin ki es bújtak. Meleg es vót a föld, és száraz vót, de azért csináltgattuk. Nem mondom, ügyekezünk es bétartani, mármint azt, hogy aki a napszámban megöli magát, annak amikó meghal, lófüttyüvel harangoznak. Mü es ehhez tartottuk magunkat, de azért a pénzt se ejtettük ki az eszünkéből, s ezért estére egy jó darabot meg es csináltunk. Másnap eljutottunk oda, ahol a leges-legnagyobb burjányok vótak, ott mindegyikkel külön-külön meg kellett küzsdeni. Azért, hogy elkergetésünket elkerüljük, megelőzzük, hát a pénznek megfelelően elég sokat dógoztunk. Így gondoltuk mü, de ő másképpen látta, met a nemtetszésének olyan hangot talált adni, ami az önérzetünket úgy fölbirizgálta, hogyha mérgében el nem fut, esszeveszünk. No haggyátok el, ha ő a mü ügyekezését csak ennyire értékeli, hát kiszúrok én vele. Másnap úgy délfelé megérkezett, olyan rusnya hangulatban vót, hogy még én es megszeppentem forma, de amikor azt kérdezte, hogy miét csináltunk csak ennyicskét, hát erőt vettem magamon, s azt mondtam, hogy nincs olyan ember, ki itt többet tudna csinálni. Evvel pont ott találtam el, ahol terveztem, mer ő lehajította magáról a szép gúnyája egy részét, s úgy nekilátott, mint egy mesebeli fanyűvő. Én a fiúkra kacsintottam, s aztán úgy kezdtük bámulni, hogy abba a csudálkozásunk s a buzdításunk egyformán benne vót. Csak éppen még a taps hiányzott. Ő ezt látva, még jobban űzte magát, s vagy két óra alatt ez a nagy marha embör, azokat a marhanagy burjányokat mind egy szálíg kitepte. Igaz, hogy amire a végire ért, a nadrágja hátuljáról ítélve, még a segge árkán es lefolyt az izzadság. - No lássátok-e, hogy lehet - mondta nagy diadalmasan. - Mü most már igen - mondtam, s közben még valami szégyenkezésfélét es magamra erőltettem. Úgy látszik, az izzadságon küjjel még valami egyéb es kínozni kezdte, met csak annyit mondott: folytassák, avval úgy elkezdett futni, hogy két napig arra se jött. Mü ezután a többi felit jó komótosan elvégeztük. Miután a saját munkáját es kifizette, csak annyit mondtam: lássátok-e az okos ésszel, a buta erővel.

- No, te Elek, ha egész életödben az észjárásodat így tudtad vóna érvényesíteni, akkor most nem itt vónál velünk, s nem ezöket a kártyalapokat osztanád!

⁸² burjány = gyom

- Igazad van Márton, de te es jól tudod, hogy a Sors azokat a jobb lapokat mindég másoknak osztotta. Nekünk a rossz lapokkal kellett a fennmaradásunkat valahogyan megnyerjünk, s hogy ez sikerült, ennek ékes bizonyítéka, hogy itt most Sándor a tromfot kivetheti.

E szavakra Sándor bácsi, eddigi szokásától eltérően, úgy verte az asztalhoz a lapot, mintha az eddigiekért a kártya, s nem az osztogató lenne a felelős.

- Zöld a tavasz színe - teszi nyomatékosan a tromf mellé.

- Az, hogy nemsokára itt lesz, az bizonyos, met mintha a menyasszonyi fehér fátylát a sárba dobta volna a tél, olyan szennyes lett a hó - egészíti ki Márton bácsi.

- Olyan hosszú vót, hogy nem es csuda, hogy megunta, mint vénlány a szüzességét, s a végin esszemocskoltassa magát.

- Én nem tudom, hogy mi az oka, te Jóska, hogy akárhonnét indulunk el, a végin mindig a fehérnépeknél kötünk ki.

- Az azért van, met ennél jobb kikötőt eddigelé még nem talált ki senki.

- Én Józsefet megértem, hogy mindig ezen a tájon kasmatérozik, de neköd, Jóska, már meg-jöhetne az eszöd.

- Látszik, hogy megöregedtél, Elek, met még azt es elfelejtetted, hogy azt nem ésszel csinálják. Neköd es már pont az kéne, ami a feleségödnek.

- Én azért még nem kellett kölcsön kérjem a tiédöt. De mit érnék vele: hideg puha csórécsiga otthon es van elég.

Ezt a szópárbajt hallgatva úgy láttam, hogy közbe kell avatkoznom, mert ha nem, a végén valamelyik valódi sebet kaphat. S mivel az ilyen játékkarddal okozott vágások roncsolódnak is, ezért nehezen, későre gyógyulnak és még a kártyaesték szomorú végét is jelenthetnék. Hogy ezt megelőzzem, s a berzenkedők is a győzelem tudatában tegyék le a fegyverüket, gyorsan egy olyan találós kérdést tettem fel, amelyiket lehetőleg egyikük sem tud megfejteni.

- Miét mondják csak a szegényre, hogy rázza rongyát?

Kérdésemre, fegyvernyugvás jeleként, kicsi idő múlva egyszerre kérték a választ.

- Hát, csodálkozom, hogy két ilyen okos ember nem tudja, pedig egyszerű, mert ő egyebet nem rázhat, neki csak rongya van.

- Hát ez jó felelet vala, doktor úr, dehát ezen nem es csodálkozom, hisz a doktor úr sokat tanult, de ennek a mindég viccelődő, kolontos Katinak a válaszan, amit a plébánosnak adott, sokat töröm a fejem. Hogy es jutott hirtelen az eszibe az a felelet?!

- Hadd el, Jóska, egyet se törd azon a fejed, amit egy náladnál okosabb már kitalált, inkább hamarjában mondd el nekünk es, hátha mü hamarabb felfogjuk, mint te.

- Az úgy vót, hogy amikó Kati, ez a 17-18 esztendőös leány hajtja a kocát a kanhoz, találkozik a plébánossal. A pap azt kérdezi: - Hova hajtod azt a disznót, Kati? - Én biza a kanhoz búgatni. - Hát neked nincs egy nagyobb fiútestvéred, aki ezt a munkát elvégezhetné? - kérdi a pap. - Már neköm hogyne volna, tisztelendő úr, de ő a disznókkal nem szerelmetesködik.

- Hú, az anyja keservit, ennek eccer tényleg jól váltott az esze!

- Nem úgy, mint közölünk az egyik kőműves mesternek - szólal meg a hallgatag Sándor bácsi, miközben fejét balra fordítva apró szemével a jobboldalon levő Elek bácsi felé kacsint. A célpontot jól el is találja, mert egy kicsi fészkelődés után Elek bácsi halkan maga elé csak annyit mond:

- Azt csak reám fogták...

- Azt, hogy mások mit fogtak reád, azt nem tudom, de hogy te az éppen csak helyére emelt zászlórúd magasságát akartad megmérni, az százas, met már a lajtorját es fölemeltétök, csak az vót a baj, hogy az nem ért föl a rúd hegyibe, s ahogy így pajmolódtál, akkor ment arrafelé az egyik falusi öreg, aki ezt látván, azt mondja: - Hát eresszétek le, fektessétek a földre, s mérjétek meg a hosszát! - mire te nagy mérgesön azt válaszoltad: - Hallgasson, met münket nem a hossza, hanem a magassága érdeköl!

Hogy ebből mennyi volt az igaz, nem tudom, de valami csak kellett legyen, mert Elek bácsi olyan színt váltott, mint a romlásnak indult túró a dézsában, s szája peremén úgy elkezdte pergetni a szivarcutikát, mintha a fenti ügyért az lett volna a hibás. Ezt látva azonnal egy másik síkra tereltem őket, ahol mindketten megnyugodva, de mindig ugrásra készen vergáltak⁸³ kezükben a kártyát. Tudtam - de hogy mindenki figyelmét másfelé tereljem - megkérdeztem; vajon igaz-e, hogy itt a faluban a szárazbetegség (tébécé) gyógyításában még a kutyazsírral is próbálkoztak?

- Ez szentigaz. Sajnos, szegény Ilust heába etették vele, semmit se ért, tizennyolc évesen - a fiatal anyja után - a leánynak es el kellett menni.

- Hiába, a kétségbeesett embör még a pókhálóban es megkapaszkodik.

- Ez így igaz, Márton, met vaj két-három esztendővel ezelőtt úgy fájt a derekam, hogy azt hittem, a nyavaja kitör. Valaki azt mondta: csórén hemperegjek meg a csihányosban⁸⁴, s elmúlik.

- S megcsinálta?

- Meg én! S meg es vót az eredménye, met úgy esszeicsíptek a csihányok, hogy a derékfájást el es felejtettem. No, én evvel többet nem próbálkozom.

- Legalább nem halálos, mint a lószartea, amivel némely helyen a csecsemők tüdőgyulladását kezelik.

- No, effélét még én se hallottam.

- Sokmindenről nem hallottál, Jóska, de azt elhiszed-e, hogy doktorból van a legtöbb?

- Azt már soha!

- No, próbáld ki: kössed fel az állad, s menj végig a falun, fogadjunk, mindenki valamilyen orvosságot javasol.

- Hát ebben lehet, hogy van valami. Ehhez szóljon hezzá, doktor úr.

- Hát ez nem nehéz, Jóska bácsi, mert a kerekcs kereket, a kovács patkót csinál, de aki egyikhez sem ért, az mind a kettőbe beleszól. Legtöbben abba szólnak belé, amihez nem értenek. Mivel nagyon sok olyan dolog van, amit nem tudunk, amihez nem értünk, ezért nem orvosból, hanem filozófusból van a legtöbb, mert ők pont azt akarják megmagyarázni, amit nem lehet.

- De az lehetséges-e doktor úr, hogy manapság nem csak a tüdőgyulladást, hanem a sánkért es egy-két nap alatt meg lehet gyógyítani?

- Lehetséges. Van egy penicilinnek nevezett gyógyszer, amelyiknek különböző fertőzések esetében csodálatos hatása van.

⁸³ vergál = néz

⁸⁴ csihány = csalán

- Hű, mért nem vót ilyen az én legénkoromban?
 - Hát most nem jó?
 - Az valakinek bizonyosan az, de neköm, akinek már sem akivel, sem amivel...
 - Még a fiataloknak is meg kell azt gondolni, Jóska bácsi, egyrészt mert nagyon drága, sokba kerülne egy ilyen hancúrozás, másrészt nehezen beszerezhető.
 - Hát akkor ezen a térön nemcsak felőlem, hanem részletekről es ülhet.
 - De vajon nem túl korai-e az öröm? Nem csinálunk-e úgy, mint a kútbaesett székely, akit amikó kötéllel húznak ki a kútból, s már majdnem kiér, elkezd kacagni. Az egyik, aki a kötelet húzza, azt kérdi: - Mit kacagsz? - Mire a kútbaesett: - Én azt, hogyha a kötelet most elereszteném, odakinn tük hogy seggre esnétök!
 - Meglehet, Márton bácsi, hogy a kezdeti felbuzdulás visszaeséssel jár, de hát ezt majd az idő mondja meg.
 - No, Jóska, ezért sem vóna jó idejekorán elereszteni a kötelet.
 - Én nem es eresztöm el, az bizonyos, de olyan es eléfordulhat, hogy én szorítom az egyik végét, s a másik végét elengedik, vagy pediglen a közepin elszakad.
 - No, ehhez mit szólnsz, Márton?
 - Hát erre én csak a vizsgálzó bakteréhez hasonló feleletet adhatok.
 - Akkor az sem most vala, met műnket most még bakternek sem vesznek fel.
 - Ez nem es csuda, Sándor, met tudják, hogy mű egy-kettőre „visszalopatnánk” az országot.
 - No, de ebbe most ne menjünk belé, inkább hallgassuk meg, hogy vizsgálzott a bakter.
- Erre a felkérésre Márton bácsi úgy elveresedett, mintha a vizsgálzatok előtt ülne. Elek bácsi mindjárt hangot is adott észrevételezésének.
- Nem-e te voltál valál, koma, met a színöd erre utal forma?
 - Én nem, de ha én lettem vóna, se tudok jobb feleletet adni.
 - No, most már még kíváncsibb vagyok, met te még arra es választ szoktál adni, amire nincs es válasz.
 - Én ezt elüsmérem, de jól jegyezd meg, Elek, hogy azt a választ amit mások már megadtak, meg lehet tanulni, de az okos maga találja ki, mint ez a bakter, akitől amikor a bizottság azt kérdezi: - Mit csinálna, ha két gyorsvonat jönne egymással szembe? - Kiállanék, s integetnék.
 - S este a sötétben? - Akkor lámpással jelöznék. - S ha nem volna lámpása? - Akkor hangjelzést adnék. - Ha azt sem lehetne, olyan szél fújna? - Akkor beszólnék a feleségömnék: kelj fel, asszony, s jere nézd meg, met olyat látsz, amilyet még öreg boszorkány korodban sem.
 - Hát ennek eccer jól váltott az esze.
 - Ennek jól, nem mint ehejt az egyik szomszéd falusinak, akit a lánya cocókáztatott Pestre. Az öreget elől ültették, hogy lásson világot. Jól es érezte magát, úgy ült ott, mintha csikók lettek vóna az autó elé fogva. Csak akkor húzódott egy kicsit esszébb, amikor elérnek Korond végibe, ahol amikó meglássa a táblát, fölkiált: - Ni, hiszen ez Corund! - Ez nem Corund, édesapám, hanem Korond! - Az öreg megszeppent, s nem sokat beszélt Kolozsvárig, ahol megint megszólal: - Melyik város ez a Cluj? - Ezt nem Clujnak, hanem Kluzsnak olvassák, édesapám. No, evvel mintha a száját bétapasztották vóna, egyet se szólt addig, amíg át nem mentek a határon. Ezután úgy megjött megint a hangja, mint a rigónak tavasszal. Amikor

elérték Ceglédet, fölkiáltott: - Nini, hát ez Kegléd! - Ez nem Kegléd, hanem Cegléd. - Hát mi a curva nyavaja, én már magyarul es elfelejtettem?!

- Hát ez nagyon tanulságos eset, József, met maholnap még a nevünket es elfelejtjük.

- Hát ők ezt es akarják.

- Csak a nagy akarásukba, nehogy sérvést kapjanak. Az erdőben kivágott fa sem mindig arra dől, amerre számítsák, s így a favágót is agyonnyomhatja. Aki itt él ezen a földön, annak ezt tudnia kell, met ha nem, akkor könnyen eléfordulhat, hogy a szekér megelőzi a lovakat. A mi őseink ezt tudták. Ők az égből nyert hitüket a földbe vetették abban a reménységben, hogy az kisarjad, s kenyeret, jövendőt terem.

- Nekünk es ezt kell tenni, doktor úr. Jó éccakát.

II.

Utolsó előtti este

- Gyere, Jóska, gyere, hiába süfütölöd⁸⁵ a lábdörgölőt, az úgyse viszi le a havat arról a vastag posztósuturól, ami a cepőkön van.

- Ebbe igazad van, Elek, s az es igaz, hogy amikor leolvad róla a hó, nagy tócsa marad alatta, de enélkül a posztószerelek nélkül az embernek megfagyna a lába. Bizonyosan jó találmány, különösen ilyen erős télben, mint az idei.

- Lássátok-e, igaza van a mondásnak, hogy a farkas nem eszi meg a telet, met már azt hittük, hogy nem es lesz hó, olyan későre esett le.

- Későn, de most már olyan kacifántosan csinálja, hogyha február megkerülhetné januárt, akkor a bornyút beléfagyálná az anyjába. Nem hiába hívják februárt a cigányok hónapjának, met amelyik cigány ezt a szeles hónapot kibírja, az már bizonyosan megéri a tavaszt.

- Hagyjátok el, ne búsuljatok, met azt mondták az öregek: nagy tél után jó lesz a nyár.

- Az meglehet, Márton, hogy maga a nyár nem lesz rossz, de hogy nekünk nem lesz jobb, az százas. Az asszonyok a tegnap este azt zuvatolták, hogy a beszolgáltatás sokkal nagyobb lesz, mint eddig. Ha ez igaz talál lenni, akkó minket itt a nyavaja kitör. A végén még a bőrünkben es kiguvasztanak.

- Hátha csak asszonybeszéd, met mű kártyával, ők pletykával ütik agyon az üdőt.

- Hát, ha így megy, hajjátok-é, akkor a harangozó nekünk es szaggathat.

- Ezt nem értem, Elek bácsi.

- Nem-e? Márpediglen régi szokás az, hogy ha valaki meghal, akkor nem egyfolytában, hanem megszakításokkal harangoznak. Ha férfi életfonala szakadt meg, akkor a nagy, s ha fehérnép, akkor kicsi harang hozza a falu tudomására azt. Ilyenkor egy pillanatra megállunk, levesszük a kalapot, arra emlékezve, akit elvitt, s az előtt, aki mindnyájunkért bármelyik pillanatban eljöhethet.

Ezeket hallva úgy belém szorult a szó, mint fába a szű, de én, mint az, még percegni sem tudtam. Beleámultam kicsi népem lelki nagyságába. Abba, hogy ebben a mind feketébbnek s feketébbnek látszó jövendő asztalfiókjából hogy szeretnének bárcsak egy faláska életet adó reménységet előkotorászni. Itt minden lehetséges.

⁸⁵ süfütöl = súrol

- Egy biztos: hogy szél fúvatlan nem indul, de az is, hogy bolond libból bolond szél fúj. A múltkorjába azt beszélték, hogy Csiri Jakabot, met béállt kommunistának, a felesége úgy eldengette, hogy átal kellett jöjjön a doktorhoz. Ezt nem hittem vóna, de láttam, amikó bétámojgatták a rendelőbe. Az ajtó véletlenül megpattanva maradt, s így a nyíláson békukucsálhattam. Az úgy meg volt kujakolva⁸⁶, mintha cséphadaróval verték vóna végig.

- Azt meghiszem, met nagydarab fehérnép, s akkora kujakja lehet, mint egy buzogány.

- Egy falubelije ott ült a váróteremben, s az mondta el, hogy minden gyűlés után úgy kalamájkáztak, hogy a környéket es felkiabálták. Most es így kezdődött, de ejsze egy kicsit ittas vót Jakab, met szájon csapta az asszonyt. No, aztán az úgy elagyabugyálta, hogy elment a kedve a kommunistaságtól.

- Jól csinálta, a Jó Isten áldja meg. Ha minden hecki-vickit így megrakna a felesége, akkor hátha az esti zuvatolás sem lenne igaz.

- Látszik, hogy ti nem vóltatok fogságban, s így nem tudjátok, hogy az asszonyok sokkal veszedelmesebbek, mint a férfiak. Mindig azon imádkoztunk, hogy csak éppen fehérnép ne legyen őrségben. Az nemsokáig istállta a foglyokat, vette a kancsukát. Pedig hát, azt hinné az ember, hogy a nő az gyengébb lelkületű. Szerencsére a nagyobbik része az, de az a másik fele, amelyikből kifordult, vagy benne se vót az emberiség, attól őrizzen meg a Teremtő!

Amíg Elek bácsi mondta, a fájó fekete emlékek szántotta barázdák feneketlen mélyültek az arcán, s beléjük apró szemeiből valami fényesség kezdett beszivárogni, de nem tudott végigfolyni, mert éppen csak, hogy belébotlott a petróleumlámpának a fénye, azonnyomban a keze fejével eldörgölte. Mintha belénk fagyott volna a szó, s kártyát tartó kezünkből kifogyott volna az erő, úgy kuporogtunk némán s mozdulatlan, mint sorsukra váró késő ősszel ittmaradt fecskék a telefondróton.

Nem tudom, meddig tartott ez a dermedt némaság, de arra emlékszem, hogy Jóska bácsiban ereszkedett meg hamarabb a jég, s leve úgy buggyant ki, mint a halál kapujából visszatérőnek a szájugából az élet pirosuló jele az első légvétel után. Most visszagondolva, azt hiszem, hogy csak értelmetlen kibökkentett hangok voltak, amelyek eléje az asztalra hullottak, de én mégis megértettem, mert bennem ugyanaz a nagy kérdőjel csavargatta magát, amelyik soha, de soha nem hagyott nyugton. Ha más formában is, de mindig ott tekergőzött a lelkünkben, s csak ilyenkor jött föl onnan azért, hogy kacskaringós vigyori pofájával a jövőnkbe vezető utat mégjobban eltakarja. Most is ott pózsálta⁸⁷ magát az asztal közepén, s akkorára nőtte ki magát, hogy tőle még egymást is alig láttuk.

De az is lehet, hogy egyáltalán nem is néztünk másra, csak rá.

Ha nézni nem is, de érezni éreztük egymást, s az akaratot, hogy valamit tenni kell ellene! Ahogy fölemeltem a fejem, őt szempár meredt rám, tőlem várva, hogy nyakon ragadjam s valahogy legyűrjem - bár egy kis időre a - „mi lesz velünk” minduntalan hágyáskodó szörnyét. Bár tudtam, hogy a nagy kérdőjel görbe hátát nem tudom kiegyenesíteni, mégsem maradhattam tétlen. Arra gondoltam, hátha egy kis reménységfélével sikerül egy olyant húzzak a púpjára, hogy legalább ne hencegjen.

Ehhez nem is volt nehéz nekikezdeni, de a siker az elég bizonytalannak látszott. Szerencsére a látszat elég gyakran csal, ezért mondja a székel, hogy szegény embernek bozdos⁸⁸ kutya s

⁸⁶ kujakol = ököllel ver

⁸⁷ pózsál = pózol

⁸⁸ bozdos = borzos

nagyfenekű fehérnép, mert egyiken sem látszik meg az éhezés. Ebben az esetben is a bizonytalanságot, ha nem is sikerült teljesen legyőzni, de a sarokba szorítani bizonyosan igen.

Nekiveselkedtem:

- Már eddigelé is sokat hangoztattam részünkre az Isten egyik legnagyobb adományát, a *góbéságunkat*, amely mögött népünk olyan zsenialitása húzódik meg, amellyel a legerősebb ellenségeinket is sikerül úgy térdre kényszeríteni, hogy a végén még azért is hálálkodnak, hogy csak kukoricaszemen, s nem egyében térdepelhetnek. Nagyon téved, és a saját maga vermébe eshet bele az, aki azt hiszi, hogy a székelly olyan, hogyha borzolod, akkor simul, ha simogatod, akkor borzolódik. Ez is csak látszat, a góbéság egyik megnyilvánulása, mert az igazi szándék ennek a háta mögött van: bárgúnak tettetni magad, hogy bejuthass az ellenség titkaiba. Azok, akik ezt nem tudják, önszántukból esnek bele a kelepcébe.

Vannak, akik ezt valahonnan tudják, s azért nem lehet így velük zöldágra vergődni. No, aztán ezek részére előveszi azt a fegyvert, amelyiknek - ki merem jelenteni -, nincs párja sehol a világon. Nemhiába nevezik *furfangosnak*, vagy más szóval csavaros eszűnek, mert amíg másnak egyet lép az esze, addig a székellyé legalább kettőt. Azt hiszem, hogy az agy csavarulataiból neki több is van, mert ha nem, akkor hogy tudna mindig mások eszén túljárni?

Gondoljanak csak az oláhfalikra, csak azt kérték a hatalomtól, annyi fát engedjen kivágni, hogy egy létrát átvihessenek az erdőn, ahol valami vadméhek voltak egy faodúban. Senki nem gondolt arra, hogy a létrát keresztbe is lehet vinni: erről az oláhfalik igazán nem tehettek. Ők ezzel nem csaptak be senkit. Mint ahogy az ökreit eladni kívánó atyafi sem tehet arról, hogy a vevő nem értette, mit jelent a székelly felelete, amikor azt kérdezte: - Jó jármosok-é? - Ezek olyanok, hogy csak éppen fára nem mennek. - Nem volt helye semmiféle apellátának azért, hogy a fából készült hidakra nem mentek föl. Ő azt annakidején őszintén megmondta. Arról, hogy eggyel kevesebbet csavarodott az ő esze, mint a székellyé, erről aztán senki, de senki nem tehet. Ez részünkre az Istennek egy különös adománya, s a mi fennmaradásunk egyik titka.

Sok ellenségünk - főleg akik már megjárták - szeretnék tisztességtelen dologként feltüntetni a mi furfangosságunkat, pedig nemhogy csalás, hanem még egy fikarcnyi félrevezetés sincs benne, nemhogy hazugság vagy efféle. Sőt, sokszor még a mások csalafintaságát is nagyon tapintatosan hozza az illető tudtára. Jusson eszünkbe a kiszolgálónő, aki azt gondolván, hogy ezt a harisnyást könnyedén becsaphatja, a boros futuckót nem töltötte föl a kelleit. Csakhát nem sejtette, hogy kivel van dolga, s így olyan leckét kapott, amilyent soha nem lehetett elfelejteni. Ugyanis, a góbé szép illedelmesen azt mondta a kisasszonynak: - Ebbe a borba valahonnét egy hajszál került, legyen szíves vegye ki. - A kiszolgálónő hetykén odaveti: - Az nem hajszál, öreg, hanem egy jelzés az üvegen! - Az-é? Hát azt mét tevék oda? - Azért, hogy az üveget addig kell borral megtölteni. - Éppég én es így gondolám! S csak ennek bizonylataért kérdém, s azért, hogy máskor ne a gúnyát tekincse, hanem az embert, aki benne vagyon!

Nehogy azt gondolja valaki, hogy a székelly mindig előre megfontolt szándékkal cselekszik. Erről szó sincs. Rendszerint a körülmények csiholják ki agyából azt a szikrát, amely az ellenfelét elvakítja, de neki megmutatja a helyes cselekvés útját. Az is bizonyos, hogy minden kérdésre legalább kétféle felelete van. Ami a zsenialitás ebben, hogy mások legtöbbször még egyetlen egyet sem tudnak, s így könnyűszerrel a székelly hatalmába kerülnek.

A furfangos székelly egyik legfontosabb tulajdonsága annak a közmondásnak a betartása, hogy: „Sok szó szegénység, s csak arra felelj, amit kérdeznek.” Azok, akik ebből azt a téves következtetést vonják le, hogy e mögött a tudatlanság húzódik meg, azok úgy járhatnak, mint az az autós, aki a faluvégén egy alkalmatosságra váró székellytől azt kérdezi: - Messze van az a helység, amelyikbe ő - az autós - igyekszik? - Az egyáltalán nincs - mondja a székelly, s

felül a felkínált helyre az autóba. Jócskát utaztak már, amikor újra megkérdezi a vezető: - Még messze van-e? - Most már messzecsikére kezd lenni, met hát mü pont onnét jövünk. - Hát akkor miért nem mondta? - tört ki idegesen az atyafi. - Én először es azét, met az úr azt kérdezte: messze van-e, s nem azt, hogy hol van? Másodszor pedig azét, met ha én nem az úr kérdésére válaszolok, akkó biza én nem értem vóna célhoz, met én onnan pontosan ide akartam eljutni.

A harmadik, amiről szólni kell, s amelyik olyan sok kellemetlenség forrása, de mégis megtartó erőnk, az a *székely dac*. Ez, amiről vajmi kevés szó ha esik is, legtöbbször elmarasztaló színezetbe van öltöztetve. Pedig az előző kettő: a góbéság és furfangosság, legfeljebb csak a sorssal való küzsdölődésük egy rövid menetének ésszel történő megnyerésére volna elegendő, de ahhoz, hogy az egész mérkőzést megnyerjük, s annyi sok kínlódás után, s ki tudja hány évszázada vagy évezrede még mindig itt vagyunk, és hiszem, hogy itt is leszünk, amíg csak a világ világ lesz. Ehhez kellett az a „csak azért is” vagy „csak azért sem” lelakisajátosságunk.

Ezek az életünk fáját így hárman tartják égbenyúlóan egyenesen. Ha bármelyik leszálna vagy leesne, akkor a fa egyensúlyát veszítve kidőlne.

Ez a dacos akaraterő, vagy ha úgy tetszik, bükkfejtőség, ott van mindnyájunk szívében s lelkében, akik ebből a földből vétettünk. Még az öregekben is, mint tüzes csikó úgy ágaskodik, s ha a kantárszár meg talál lazulni, sajnos még a gazdáját is elragadhatja. Ilyenkor képes féktelenségében mindenkit maga alá gyűrni.

Szerencsére ezek a nagyon szomorú, önpusztító esetek mind ritkábbak lesznek, mert lassan, de rá kezdünk jönni, hogy ilyenkor nem más, mint az esztelen, értelmetlen „kivagyiságunk” ül a bakon, s kezéből az ostorcsapás szívünket, lelkünket is találhatja. Ezért a valós, de hála Istennek, ma már múltfélben levő szokásunk - s nem tulajdonságunk - miatt hisznek minket kegyetlen, „bicskás” népnek. Nem véletlenül mondtam a tulajdonság helyett a szokást, mert állítom, hogy finomabb lelkű, emberbarátibb nép nem lakja a Földet, mint ez. Az igaz, hogy a székely bicska nélkül olyan, mintha félszeg volna. Ezért mielőtt kilépne a házból - mert soha nem tudja, milyen veszedelem leselkedik rá -, mindig megtapogatja a zsebét, ott van-e az ő legjobb útítársa?

Ezen ne csodálkozzon senki, mert itt, ha úgy hozta a Sors - márpedig ebben nem volt szűkmarkú -, akkor a túlélésért magát a Halált kellett szíven szúrni. Ezért nemcsak csodálkozni, de félni sem kell senkinek, akit tiszta s jó szándék vezérel. Most, ebben a jött-ment világban is, ha be is zárják a kaput vagy a házat, azt mindenki tudja, hogy a kulcs ott van belül a kapuzábéra felakasztva, vagy a ház előtt a lábdörgölő alatt. Az igazi rászorulóknak mindig van egy fekvőhely, s a mindennapiból is kerül az asztalra valami. De a csalafinta tolvaj jobb, ha elkerüli.

Az, amit eddig elmondtam, az a dacosságunknak csak az egyik fele, amelyik egymagában nem más, mint egekig érő, sokszor még önmagunkat is felperzselő tűz, amelytől régen megvehetett volna a sorsunk kegyetlen hidege, de mert Isten nem múltó lángot, hanem örökké égő tüzet adott a számunkra, ezért még a legzordabb teleket is kibírtuk. Ez a dacunk tüzeit tápláló ajándék nem más, mint makacs kitartásunk. Amit egyszer a székely a fejibe vesz, abból ha törik, ha szakad, nem enged. Ezt, a szerintem nemes erényünket sokan bükkfejtőségnek vélik. Tartsák, aminek akarják. Nekünk a fennmaradásért való állhatatos küzdelmünket jelenti. Mert itt nemcsak konokul „csak azért sem”-et vagy „csak azért is”-t kellett tudni mondani, hanem kitartóan cselekedni is. De nemcsak a nyakunkba jármot tenni akaró hatalmasságoknak, hanem ezeknek a köves hegyoldaloknak is, hogy attól a szabadságot, s ezektől pedig a mindennapi betevő falatot tudjuk valahogy kifacsarni.

Ahogy ezeket elmondtam, az az érzésem támadt, hogy minden elhatározás nélkül, gondolataim vésőivel és kalapácsával a góbéság, a bicskázás, a bükkfejűség és furfangosság köveiből egy lélek-szobrot állítottam össze, amelyet úgy hívnak, hogy *székely*.

* * *

Egy darabig bámulva néztük önmagunkat, aztán, hogy a „szobor” még szilárdabban álljon, nemcsak hitem köveit raktam alája, hanem sorsom fiatal husángjaival is jól körül támogattam. Mivel azok kicsi falucskám lélek-bányáiból valók voltak, így hamarjában csak összeeszkabáltam, mert gyermek- és suhanckorom eseményei itt játszódtak le, s így azokat mindenki ismerte.

- Ami azután történt: fakofferemmel fölkászálódtam a szénával erősen megrakott szekérnek a tetejére és elindultam azon az úton, amelyik úgy teli volt görönggyel, hogy a „még csak azért is megmutatom” konok elhatározásomnak tulajdonítható, hogy azon meg tudtam maradni. Nagy dacosság kellett, hogy le tudjam győzni azt, amit úgy hívnak, hogy kétkedés: Vajon sikerül-e, vajon nem kellene lennebb tenni a mércét? Vajon így, vajon úgy lenne jobb?...

Ez a sok „vajon” minden székely léleknek olyan elválaszthatatlan tartozéka, mint a nappalnak a világosság, vagy az éjszakának a sötétség. Bizonyosan nem is tudom, de azt hiszem, hogy már sokszor kárunkra volt. Akkor, amikor még önmagunkban sem bízunk. Mégis többször volt hasznunkra. Ezt abból gondolom, hogy bár igaz az az innen eredeztethető mondás, hogy sok nyögésnek szarás a vége, mégis legtöbbször nem emiatt, hanem azért veszítettünk, mert túlságosan bízunk az idegenekben.

Nekem ez utóbbival, a másokban való bizodalommal egyáltalán nem kellett bajlódnom, mert az ég-földjén senki emberfiát nem ismertem, s így a magam választotta ismeretlen paripára úgy kellett felüljek, hogy még csak a kantárszárát sem fogta senki. Kengyel s nyereg nélkül, csóré fenékkal, szórén kellett meglovagoljam azt.

Mivel nem holmi mesebeli kalandozásra, hanem a legnehezebb tudomány világának a meghódítására indultam, ezért itt a góbéságnak - ami bennem is bizonyára valahol ott üldögél - még csak egy szikráját sem lehetett használni, mert aki a tudomány erdejében furfanggal akar érvényesülni, azt egy jogtalanul kivágott fa előbb vagy utóbb, de agyonnyomja. No, de azért ne gondolja senki, hogy akkor is ne lettek volna karrierista lovagok, akiknek nem számított a ló fajtája vagy színe, csak az, hogy kényelmes nyereg legyen rajta, amelyeken bejuthatnak az ígért „paradicsomba”. Mi soha egy percig sem hittünk ebben a „paradicsomban”. Ezért nem irigységgel, hanem undorral figyeltük.

Mivel már a kezdet kezdetén a felvételi vizsgán az én csóré fenékkal ült, egyszerű székely lovacska az elsők között futott célba, engem is megpróbáltak az övékhez hasonló tarka lóra ültetni. Tévedés ne essék, nem azért, hogy velük versenyezzek, hanem hogy őket egy-egy akadályon átsegítsem, illetve, ha azt levernék, akkor azt, hogy ők sokszínű paripájukról ne kelljen leszálljanak, én állítgassam vissza.

Abban, hogy eme szándékukat már az első pillanatban észrevettem, lehet, hogy valami faláska köze a góbéságomnak is volt, mert hát a székely esze legalább két lépéssel mindig előre kell járjon, mint a másoké. Hogy mi okból láttam át ezen az elég sűrűre szőtt szitán? Nem tudom. De azt igen, hogy mihelyest átpillantottam rajta, azon percben „kinyílt a bicskám”, s megmondtam, hogy akik eddig nem tudták, most vegyék tudomásul, hogy székely embert tarka lovon eddig még nem látott senki, s így velem is hiába próbálkoznak, mert én kicsi, egy-színű lovamat soha másra föl nem cserélem. Ezért most itt sem szavazok azok ellen, akiket ki akarnak tenni az egyetem utolsó évéről, csak azért, hogy - állítólag - a hamis versenyzők közé mertek kiabálni. Ezek után „szürke lovacskámmal” úgy otthagytam azt a bandát, hogy többé még a közelemben se mertek jönni. A székely bicskásságomnak is csak ennyi haszna volt.

A haszna helyett nyugodtan mondhatnám: károm, mert később csak az származott belőle. A csóré valóságot kétszeresen is ki kell hangsúlyoznom, mert ez azt jelenti, hogy bár testi mi-voltomnak a nyomorúság jutott osztályrészül, tiszta lelkemet nem mocskolhatta be semmiféle színűre. Állítom, ezért, s csak így tudott bennem rendíthetetlen maradni az eltökélt szándék, a „konok” székely. Ha csak egy szemernyi dolog lett volna, ami miatt ne hajthattam volna le nyugodtan párnára a fejem, vagy ne nézhettem volna bárki szemébe, akkor a terhem alatt vagy összeroskadok, vagy a pályámról leszédülök. Csak a tiszta szív lehet konokul kitartó!

Csak így viselhettem el hat éven át zokszó nélkül a poloskás pincelakások levegőjét - inkább annak levegőtlenységét -, amelyet még a bendő-gőz is gyengén fűtött, mert gyomrunk legtöbbször üres, vagy legfőljebb csak félig telve korgott. Szegény Édesanyám, de jó, hogy nem tudta, hányszor volt zúzmarás a szalmazsák alattam, s hányszor feküdtem le üres gyomorral. Zsuzsa néném, mikor meglátta a nyári konyhának nevezett viskót, amelyben akkor laktunk, sírva fakadt. Pedig csak kívülről szemlélte, sem a vérünket szívó poloskákat, sem a velőnkig ható hideget benne nem érezte, de mi ennek is örvendtünk, hogy van. Mert egy ilyen lakásért is, mi sorskivetett falusiak - mert csak nekünk nem volt ösztöndíjunk - napokig jártuk a várost. Addig egy gyűjtőlágernek nevezett nagy teremben töltöttük az éjszakát, legtöbbször a padlón, mert az ágyakat is közben elhordták a diákotthon számára. Nekünk ez volt az „otthonunk”, amíg innen is ki nem rúgtak.

Egyszer a Sors kegyelméből, vagy inkább kegyetlenségéből, vagy három napig én is rendes diákotthon-lakó voltam, mivel olyan hír jött valahonnan „fentről”, hogy aki kitűnőre vizsgázik, annak ingyen bentlakás jár. No, nekem is járt, de sajnos csak „ki”, mert egyik este, amikor a gyakorlatról hazamentem, hát az ágyamban alszik valaki. Azt hittem, tévedés, de amikor a csomagját is kirakva láttam, tudtam, hogy a hírt hallgató füle volt csak jóindulatú, az azt közlő nem. Parasztnak nem jár vetett ágy! Mivel poloskás, régi ágyamat is már elfoglalta egyik évfolyamtársam, így jó darabig ketten feküdtünk egy olyan ágyban, amely nemcsak szűk és poloskás volt, hanem úgy tele volt „jajjal”, hogyha nem vagyunk húszévesek és holtfáradtak, akkor még el sem tudtunk volna aludni.

De szerencsére azért, hogy könnyebb legyen viselni, a nyomorúság mindig humort is szül. Ez olyan, mint a keserű orvosságon a cukros bevonat. Csak így tudja bevenni a beteg. De aki még így se, az belehal. Humor nélkül kipusztulna az emberiség. No, a mi sorsunk is kiteremtette a maga humorját akkor, amikor ott ültünk a református templom lépcsőjén, kifáradva a fölösleges lakáskereséstől, megjelenik három sorstárs, akitől megkérdeztük: - Kaptatok-e lakást? - Nem! - volt a lehangelő válasz. - S ti hol laktok? - kérdezett vissza az egyik. - Mi... - feleltük - akkor éppen veletek szemben. - Olyan kacagást csalt ki belőlünk ez a cifra nyomorúság, hogy fenekünk alatt még a lépcső köveit is puhábbnak éreztük.

A hideg ellen csak fűtéssel lehet védekezni, amely lehet külső vagy belső. Amint a fentiekből kitűnik, a külsővel nem dicsekedhattunk, de hát a belső, az még talán siralmasabb volt. Sokan talán el sem hiszik, hogy hat éven át soha nem reggeliztünk, abból az egyszerű okból kifolyólag, hogy nem volt, amit. Ugyanis, akinek bennlakás nem jár, annak hivatalosan a menzán sem járt ingyen koszt. Azért mondom, hogy hivatalosan, mert bár nem mindig, de legtöbbször megtörtént, hogy az esti maradékra bementünk. Ilyenkor mi, „gyalogosok”, összeszedhettük az ösztöndíjasok - huszárok - által otthagyt ételmaradékot. Ez volt a vacsoránk, és a jegyre kivett olajban pirított kenyér mellé a félkeserű tea, mivel a cukor is csak jegyre járt, s így vékonyan jutott.

Egyszer meg is próbáltunk egy új módszert, ami erőst rosszul sikerült, így nem volt követhető, ugyanis a cukros vízben főzött száraz laska nem vette bé az édességet. A cukros víz csak arra volt jó, hogy tőle a laska összetapadjon, s mint egy puliszkát, úgy borítottuk ki az édeskés léből, de nagyon keserű szájjal.

A „lélekháza”, a test, csak azért nem omlott össze, mert belülről konok akarattal volt kitámasztva, s kívülről egy-egy vékony ebéddel megtapasztva, amelyet valamelyik üzemi kintinban kaptunk egy-egy jótevő munkás nevére. Ha ezt a nemes csalást valamelyik kantindolgozó nem tudta lenyelni, mert hát neki valódi vörösnek kellett lenni, s ez pedig mégcsak rózsaszínűnek sem volt nevezhető, azonnal beköpött s minket kirúgtak. Így aztán más étkezdét kellett keresni. Szerencsére ez mindig sikerült, mert a munkásság sem volt soha lélekben azok mellett, akik az ő bőrüket is ugyanúgy akarták lenyúzni, mint a „föld népéét”, csak éppen más módszerekkel. Nekik a rendszer sötét szobájában, indulókat énekelve kellett kergetni azt a fekete macskát - a szocializmust - ami nem is létezett, s közben föl-fölkiáltani, hogy: Megvan!

Ez jutott nekünk, parasztoknak, ott fönn az egyetemen. Hogy itthon mi? Azt mindenki tudja! Nekem soha egyetlen nyári szabadságos napom nem volt. Csak kasza és kapanyél nyikorgása „szórakoztatott”. De így sem adtam, adtuk föl „csak azért is” s „csak azért sem” lelkeink kényszere alatt: tettem, amit vállaltam. Nemhogy meghököltem volna, de előre, az élre törtem, s oda is kerültem. Így jutottam el ahhoz az utolsó téli vakációkhoz, ahol maguk között úgy éreztem, senkivel semmiért el nem cseréltem volna ezeket a csodálatos téli estéket.

- Nem tudom mit hoz a jövőnk. Lehet, hogy hiába szólal meg a kakukk, nem lesz szalonna, amit csak akkor volt szokás megkezdeni. De azt tudom, hogy „tetvesen” is - így hívják nálunk a szegény embert, mert úgy tartották, hogy aki sok szalonnát eszik, megtetvesedik - kibírjuk, ha nem veszítjük el a jobb jövőbe vetett hitet, mert a halálba vezető út mindig a reménytelenség köveivel van kirakva. Nekünk mégcsak megtántorodni sem szabad!

- Igaza van, doktor úr. Aki esszegazolja magát, azt a bűdös bűzéért méginkább agyonverik, mint mi a görényt.

Márton bácsi bölcs szavai után, amelyek úgy olvasztották le a szívekről a ráfagyott csendet, mint erős márciusi nap a csűrök tetejéről a még ottmaradt havat, Sándor bácsi szokásaitól eltérően nem szodélva⁸⁹, hanem nyugodtan, közben valamit mormolva, úgy kezdte osztani a lapokat, mint pap az Úrvacsorát.

Mi pedig azzal a hittel vettük kezünkbe, hogy ezt a játszmát is megnyerjük.

III. Az utolsó este

Az eddigi szóbeli üdvözlés most néma, de vaskapocs-kemény kézfogásban nyilvánult meg.

Úgy ültük körül az asztalt némán, gubbasztva, mintha az a reménységeinknek ravatala lett volna. A ránk nehezedő csendtől, de inkább a szomorúságtól, könnyökünk alatt az asztal megmegreccsent, de a mellkasunkat feszegető kérdőjelek nem tudtak szavakká formálódni, csak sóhajtásokká, amelyek olyan erősek voltak, hogy a petróleumlámpa fénye is beleremegett.

Az asztal közepén levő kártyára csak ritkán esett egy-egy tekintet, de abban sem az eddigi vágy, hanem inkább valami vádféle volt meghúzódva. Vád azért, hogy gondjainkat most miért nem tudja, bár csak egy szemerkényit enyhíteni, mint eddig annyi estén át. Sokáig ültünk így némán, néha egymásra, de főleg a levegőbe, a messzeségbe bámulva. A szomorú arcokat figyelve láttam, hogy meg-megrándul az állkapocs úgy, ahogy akkor szokott, amikor valakinek a szájába rekedt valami, amit se lenyelni, se kiköpní nem tud.

⁸⁹ szodél = kapkod, hirtelenkedik

Úgy látszik, hogy Márton bácsi valahogy erőt vett magán, mert mint gőz, hogy elhagyhassa a fazakat, megemeli a fedőt, úgy nyílt szólásra a szája. Halkan, mintha csak magától kérdezné, eresztette útjára az első szót:

- Mi lesz velünk? Milyen lesz a holnap, a jövőendő?

Az eddig legunyasztott mozdulatlan fejek és kezek egyszerre megmozdultak. A fejek úgy ültek a székely nyakakon, mint mindenre elszánt lovas a megbokrosodott paripán. A kezek a szemeket keresték, amelyekből, hogy jobban lássanak, kidörgöltek valamit, ami megakadályozza a tisztánlátást. Pillanat műve volt az egész, s alig, hogy az ökölbe szorított kezek az asztalra estek, nem láttam, de éreztem, hogy engem vizslat a tekintetük s valami feleletfélét várnak.

A sejtésem nem csalt, mert Jóska bácsi ennek hangot is adott:

- No, mit szól ehhez, doktor úr?

A feleletet én sem tudtam, így hát, mint a készületlen diák, csak makogtam. A feleletet nem, de azt tudtam, hogy bármit mondhatok, csak azt nem, hogy: nem tudom. Eddig torlódó gondolataim egyrészét le kellett nyelnem, s a torkom jó párszor megköszörülnöm ahhoz, hogy az első szó valahogy kigürüzdöljön a számon:

- Hát - kezdtem -, azt hiszem, nincsen olyan táltos, aki pontosan meg tudná mondani a jövőndőt. Nincs, mert eddig a történelmünk során csak egy ellenség tartott ígában, most egyszerre kettő. Elképzelhetetlen, hogy miként lehet egy nyakat egyszerre két járomba dugni, de az is nehezíti a helyzetünket, hogy amíg az egyik jármot már jól ismerjük, hisz még a huszonkét év alatti feltörésnek sebei be sem gyógyultak, íme, újra bele kellett dugjuk nyakunkat. A másik járomról csak hírből hallottunk, azoktól, akik ott voltak fogságban, ahol ezt viselik. S abból az immár nem csak sejtésből, hanem saját tapasztalatból, amelyet a fejünk felett, mind erősebben és erősebben fénylő vörös csillag hatása alatt, a tőle megkábultak elkezdtek velünk csinálni.

Mert amíg az elmúlt huszonkét év alatt a minket ölők szándéka nem tudta, csak a mellékereinket elvágni, s így nem véreztünk ki teljesen, addig ezek most a főütőerre irányították gyilkos eszközeiket. A nagy kérdés, hogy amit egyedül az első képtelen volt, most ketten elérke-e céljukat? A mi megsemmisítésünket. A helyzetünk rendkívülien súlyos, de nem kétségbeesztő s így nem reménytelen.

Nyilván, hogy Románia minket megsemmisítő szándékát megkönnyíthatné, ha a vörös zászlóban levő nyilak csak minket vennének célba, de szerencsénkre ők sem maradnak ki ebből a lövészetből. Az, hogy nekik könnyebb lesz egy ellenség ellen vívni, mint nekünk a kettő ellen, az bizonyos, de az, hogy ki bírja tovább, viszont kétséges.

Ez a kétség kell reményt adjon nekünk. Ameddig a reményt nem veszítettük el, addig élünk. Ennek ékes bizonyítéka, hogy az, amit a huszonkétévi román uralom megsemmisített, azt a háborúval is terhelt négy esztendő majdnem teljesen pótolni tudta, ha máshol nem, a lelkekben, s ez pedig mindennél fontosabb. Mivel, ahogy az eddigi tapasztalat mutatja, a külső értékeinket mind el fogják venni, ezért a túlélésünk egyetlen biztosítéka csak az, amit önmagunkban meg tudunk őrizni.

A jövőendő azoké lesz, akiknek több lesz a belső erőtartaléka. Ezen a téren föltétlen előnyben vagyunk, mert a mi évezredes kultúránk nem kitalált mese, hanem élő valóság. Ezt bizonyítják a több évszázados iskoláink és ezeréves templomaink. Ezek szellemiségét kell jó mélyre magunkba zárunk. Ne feledjük el, hogy bár az összes iskoláinkat államosították, ez a ki-sajátítás csak az épületeket érintette, a benne levő szellemet nem, ez még hosszú ideig fog létezni és hiszem, hogy a megsemmisítő szándékot is túléli.

A helyzetünket az uralkodó nemzettel szemben az is nehezíti, s az ő előnyüket e téren növeli, hogy amíg nekik olyan kitűnő vezetőik vannak, mint Gróza Péter, mi igazából vezetők nélkül maradtunk. A mieinket bezárták. Azokat, akik valahogy megúszták, vagy képesek lennének a vezetésre, a félsz kerítette fogságába. Csak egyedül Márton Áron mer szót emelni. Egyebet tenni nem tud, de ez is óriási jelentőségű, mert amíg a hatalom bedugja a fülét, hogy ne hallja az igazságot, amit feléje kiált, mi nemcsak füleinkkel, hanem a szívünkkel is hallgatjuk azokat, s magunkba zárjuk.

Sajnos, mi mindig vagy önámításunk, vagy túlzott hiszékenységünk áldozatai voltunk. Mi vagy föl- vagy túlzottan leértékeljük magunkat. Ez utóbbi a gyakoribb, és legalább olyan veszedelmes, ha nem nagyobb, mint másokba vetett bizalmunk. Mi a történelmünk folyamán nagyon gyakran hiszékenységünk azon hajóján képzeltük el magunkat, amely tulajdonképpen nem is létezett, s így csak akkor tértünk magunkhoz, amikor a jéghideg valóság vizében fuldokoltunk.

Ezt bizonyítják napjaink történelmének szomorú tapasztalatai, amikor vezetőink Gróza Péter szekerére minden gondolkozás nélkül felültek. Amelyről később nemcsak, hogy lelökték őket, hanem börtönbe is juttatták. Gróza Péter, aki a szászvárosi magyar gimnáziumban érettségizett, s a jogot Budapesten tanulta, tökéletesen ismerte a magyar lélekvilágot és gondolkodásmódot: így könnyű volt elhiteni, hogy Magyarország és Románia között nem lesz határ, nem kell útlevel, vámunió lesz. Ezért aláírták azt a béketárgyalásokra kijuttatott memorandumot, amely szerint nem kívánunk visszakerülni Magyarországhoz.

Ennyi hiszékeny ember... mert, ha volt is közöttük karrierista, kellett legyenek mások is. Ha nem ezt teszik, másképpen alakult volna-e a sorsunk? Senki nem tudja megmondani. De azt, hogy a saját halálos ítéletét is megtapsolja valaki, az teljesen érthetetlen.

Itt van például a Magyar Autonóm Tartomány, amelynek létrehozásakor sokan örömmujongásba törtek ki, s benne a magyarság érdekeinek kiteljesülését hitték. Pedig ez az egyik legnagyobb disznóság, amit velünk csináltak. Hisz ezzel osztottuk meg a magyarságot úgy, hogy kétharmada a magyarság szellemi fellegvárával, Kolozsvárral együtt e tartományon kívül esett, s olyan elbánásban részesítették, mintha ott nem is lennének magyarok. Tehát az egész nem más, mint kirakat. Mögötte, az üzletben egészen mást árusítanak: a mi bőrünket. Merem állítani, hogy amikor a benti számításuk sikerül, akkor a kirakatot is fel fogják számolni.

Az érdekes az, hogy amit a vezetők nem, azt a nép nemcsak érezte, hanem tudta is. Ezt bizonyítja az a Magyar Népi Szövetség történelméből is kimaradt, letagadott - mert megbukott - kongresszus, amelyet 1946 márciusában az udvarhelyi moziteremben tartottak volna, de mert a tömeg árulással vádolta vezetőit, nem engedte szóhoz jutni. Helyettük ő mondta meg az akaratát Imecs Bélán keresztül, aki röviden csak annyit mondott: az erdélyi magyarság Magyarországhoz akar tartozni. Ez volt, illetve lett volna a második kongresszus. Erre már csak mi, az akkori résztvevők emlékszünk. Azt is nagyon jól tudjuk, hogyan végződött az ezt helyettesítendő júniusi kongresszus. Korántsem úgy, ahogy ezt a történelem megírja, mert a nép itt is fölkelt, s a szándékaért még erőszakot is vállalt. Sajnos, a karhatalom erősebbnek bizonyult, s így, amíg a vezetőink ideiglenesen még a hatalom szekerét tolták - föl nem ülhettek, - a nép hangadóit elítélték és bezárták. Az, hogy a román vezetők - élükön Grózával - átejtették, becsapták a magyarságot, csak akkor vált nyilvánvalóvá, amikor a hatalom magyar szekértolóit úgy félrelökték, hogy nagyrészüket a börtönben kötött ki.

Tehát az akkori úgynevezett demokrácia máklevét mi ittuk meg. A román vezetők meg sem kóstolták. Ők kimondottan nekünk kotyvasztották. Nemcsak szomorú, hanem tragikus is, hogy a nacionalista mérgezés szándékával a végén mégis minket vádoltak és ítélték fejvesz-

tésre. Ez nem volt elég, elvárták, hogy levágott, tovaguruló fejünk visszaforduljon, s ezt a szép hóhéri munkát hálásan meg is köszönje.

- Egy szó, mint száz, nagyon, de nagyon nehéz idők jönnek.

A nagyon nehéz helyett majdnem azt mondtam: végtelenül nehéz, de hirtelen megint a részemről soha meg nem értett „végtelen” jutott az eszembe, s azt mondtam, amit azóta is vallok:

- Mindennek valahol kezdete és vége kell legyen.

Hát ez is, ami most kezdődött, valamikor véget fog érni. Hogy miként? Azt senki sem tudja, mert sok nem is sejtett dolog történhetik. Itt megint azt a székely mondást idéztem: Addig még sok seggetlen varjú szarik. Nagyon bölcs jövőbelátást tükröz, mert olyan események jöhetnek, amelyek mégcsak tojásban sem léteznek.

- Ez kell erőt s bizodalmat adjon nekünk: semmi sem örök, semmi sem állandó. Az, hogy csóróra vetköztetnek, az bizonyos, de az már nem, hogy meg is fagyunk. Mert ha össze-bújunk, egymást melegítve, még a legnagyobb telet is, ha nem is mindenki, de egyesek túlélnek. Azok majd tovább folytatják azt, mit ősünk valamikor elkezdtek. Amitől félek, egyrészt az, nehogy egymást tapossuk agyon, másrészt, hogy a velünk együtt didergő román néppel nehogy el tudják hitetni, hogy ők miattunk kell „fagyoskodjanak”. Félek, mert akadtak s akadnak, akik ezt elhitték s elhiszik. Mégis remélem, hogy bármennyire is fertőz a sovinizmus, mégsem fogja megbetegíteni az egész népet. Ezt remélem, mert most igazán mindegy, hogy ki mióta van itt, s kinek mennyi volt a ruhája, mert most egyformán csórók leszünk. Az igaz, hogy közülük most sokkal többnek van meleg ruhája, s a hatalom tüzésénél is ők fűtőzöhetnek, de a reményt, hogy holnap másképpen lesz, nem szabad feladni, mert akkor végünk van.

- Ez mind igaz, doktor úr, de vajon még egyszer feljő a mi napunk is?

- Hogy feljön, az biztos, de hogy mikor, azt senki sem tudja megmondani. Úgy vagyunk, mintha egy ismeretlen helyen lennénk, ahol azt sem tudjuk melyik égtáj merre van, s így a szürkületi égbolton levő fényről sem tudjuk, hogy az a felkelő vagy a lenyugvó Naptól van-e? Csak a múltó percek, az idő adja meg rá a választ. Remélnünk kell, hogy a mi felkelő Napunk festi rózsaszínűre a lehajló eget.

- De ha pont fordítva van, akkor mi lesz?

- Akkor az éjszaka biztos, de minden naplementét napfölkelte, fényes nappal fog követni! Csak ha ebben hiszünk, akkor fogjuk túlélni a legsötétebb éjszakát is.

Alig buggyant ki a számon az utolsó szó, mintha vezényelte volna valaki, egyszerre dobbantak a lábak s nyílottak a szájak: hát akkor ne hagyjuk el magunkat!

Én ebben a pillanatban úgy éreztem, hogy nem vagyunk magunkra.

Valaki ott fönn figyel és velünk van...

-&-